

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Gregor Globočnik

Nekonvencionalna politična participacija mladih in poročanje o
študentskih demonstracijah 2010

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Gregor Globočnik

Mentor: doc. dr. Andrej Kurnik

Somentor: asist. dr. Dejan Jontes

Nekonvencionalna politična participacija mladih in poročanje o
študentskih demonstracijah 2010

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

Zahvala gre...

Mami in očimu za vso podporo ne samo tekom študija, ampak nasploh.

Sestri Ani za odsotnost dlak na jeziku.

Vsem cimrom in kolegom na Kardeljevi za nepozabna študentska leta.

Mentorju doc. dr. Andreju Kurniku in somentorju asist. dr. Dejanu Jontesu za napotke pri pisanju diplome.

Nekonvencionalna politična participacija mladih in poročanje o študentskih demonstracijah 2010

Diplomsko delo raziskuje (ne)zainteresiranost mladih za politiko in značilnosti njihove politične participacije, pri čemer se v nadaljevanju osredotoči na nekonvencionalno politično vedenje. Postmoderne vrednote, vse manjše zaupanje v politiko kot tako in individualizacija so le nekateri vzvodi, ki so še zlasti pri mladih sprožili upadanje udeležbe v institucionaliziranih oblikah političnega udejstvovanja. Vlogo množičnih medijev obravnavamo v kontekstu njihovega delovanja kot predpogoja za obstoj demokratičnega sistema, s kritično diskurzivno analizo pa delo razčlenjuje medijske reprezentacije študentskih demonstracij 2010 v časnikih Delo in Dnevnik, v tednikih Reporter in Mladina ter v Delovi prilogi Mag. O poročanju študentskih demonstracij, kot izraziti obliki nekonvencionalnega političnega vedenja, ugotavljamo, da sta se oba časnika gibala v okvirih ideološkega diskurza, ki je mlade stereotipno reprezentiral kot nasilne. Melodramatski popularni diskurz, ki temelji na konfliktu, je prevladoval v Magu in Reporterju. Mladina pa je uporabila diskurzivno formacijo, ki je študentski protest umestila v širši problemski okvir.

Ključne besede: nekonvencionalna politična participacija, mladi, množični mediji, reprezentacija, kritična diskurzivna analiza.

Unconventional political participation of young people and reporting about student protests 2010

This thesis explores the political interest of young people and characteristics of their political participation while the focus further on is on unconventional political behavior. Postmodern values, less confidence in politics and individualization are just few reasons which raised decline of participation in institutionalized forms of political activity, especially among young people. Later the vital role of mass media is discussed as a preliminary condition for the existence of a democratic system. With critical discourse analysis, the work analyzes the media representation of student demonstrations in 2010 published in newspapers Delo and Dnevnik, weeklies Reporter and Mladina and in Delo's supplement Mag. About media reporting on student demonstrations – as a distinctive form of unconventional political behavior – we conclude that both newspapers reported in frames of ideological discourse which stereotypically represented young people as violent. Melodramatic popular discourse – often based on the conflict – has dominated in Mag and Reporter. Mladina used a type of discursive formation which enthroned student protest into the broader problem context.

Key words: unconventional political participation, youth, mass media, representation, critical discourse analysis.

KAZALO

1 UVOD	7
1.1 Predmet analize	7
1.2 Namen dela	11
1.3 Metodološki okvir	12
2 TEORETSKO OGRODJE	13
2.1 Politična participacija	13
2.1.1 Oblike politične participacije	15
2.1.1.1 Konvencionalna politična participacija	16
2.1.1.2 Nekonvencionalna politična participacija	18
2.1.2 Dejavniki politične participacije	21
2.1.3 Problemi politične participacije	22
2.2 Mladina in mladost	24
2.3 Politična socializacija in kultura	27
2.3.1 Politična socializacija	27
2.3.2 Politična kultura	28
2.4 Demokracija, upor in socialna država	32
2.4.1 Neposredna demokracija	32
2.4.2 Predstavniška demokracija	33
2.4.3 Upor	36
2.4.4 Razvoj socialne države	38
2.5 Množični mediji	40
2.5.1 Množični mediji kot predpogoj za obstoj demokratičnega sistema	42
2.5.2 Od reprezentacije k diskurzu	44
2.5.2.1 Reprezentacija	46
2.5.2.2 Diskurz	48
2.5.3 Medijski in novinarski diskurz	51
2.5.3.1 Medijski diskurz	52
2.5.3.2 Novinarski diskurz	53
3 NEKONVENCIONALNOST IN MLADI	57
3.1 Podaljševanje mladosti	57
3.2 Značilnosti politične participacije mladih	58
3.2.1 (Ne)zaupanje v demokratični sistem	59
3.3 Interes za politiko med mladimi v Sloveniji	64
3.4 Nova družbena gibanja in nova politična paradigma	66

4 ŠTUDENSKO ORGANIZIRANJE	70
4.1 Študentska gibanja	70
4.2 Začetki študentskega organiziranja v Sloveniji	72
4.3 Študentsko organiziranje danes	74
4.4 Študentske demonstracije 19. maj 2010	75
5 MEDIJSKE REPREZENTACIJE ŠTUDENSKIH	
DEMONSTRACIJ 2010	77
5.1 Kritična diskurzivna analiza	79
5.2 Časnika Delo in Dnevnik	80
5.2.1 Časnik Delo	80
5.2.1.1 Tedenska revijalna priloga časnika Delo (Mag)	83
5.2.2 Časnik Dnevnik	85
5.3 Tednika Reporter in Mladina	87
5.3.1 Tednik Reporter	88
5.3.2 Tednik Mladina	90
5.4 Poimenovanje za udeležence in dejanje	92
6 SKLEP	95
7 LITERATURA	100

1 UVOD

1.1 Predmet analize

V današnjem tranzicijskem času, ko družba prehaja iz potrošniške v informacijsko, je osnovna komunikacijska pravica vsakega posameznika da informira in je informiran. Množični mediji, ki opravljajo poslanstvo informiranja, družbi posredujejo večino informacij. Posamezniki tako na podlagi svojih preteklih izkustev, družbenih okoliščin, socialnega statusa, stopnje izobrazbe, političnih preferenc in nenazadnje tudi načina diskurza posameznega medija te informacije interpretirajo v skladu s svojimi družbeno-ekonomskimi okoliščinami in vrednotnimi shemami. Za razumevanje komunikacijskih okoliščin je potrebno novinarski diskurz umestiti v družbenopolitični kontekst določenega prostora in časa, kot je to storil Hartley (1982, 8-9) in ugotovil, da je novinarski žanr socialna institucija, ki eksistira in ima pomen samo v odnosu do drugih institucij in diskurzov, delujočih v istem času. Diskurz bomo po Faircloughu (1995a, 18) razumeli kot sistematično povezavo družbenih praks ter interakcij in kot družbeno konstrukcijo realnosti. Maja 2010 je slovensko medijsko sceno razburkal študentsko-dijaški protesni shod. Študentske demonstracije, katerih povod je bil nestrinjanje s predlogom zakona o malem delu, so skozi medijski diskurz sprožile moralno paniko. Zakaj in kako do takih radikalnih političnih akcij prihaja, nam razloži Uletova, ko meni, da v primeru »če se podre večinski konsenz o družbenem napredku ali o tem, kateri mandat uresničuje politična elita, potem se kristalizacija študentske kritike in družbene aktivizacije prelevi v mobilizacijo posameznikov za skupinske, družbeno splošne in ne zgolj osebno partikularne cilje« (Ule in ostali 1996, 112). Nestrinjanje z vladno politiko glede zakonskega urejanja socialnega statusa študentske populacije, so mladi izrazili z demonstracijami, ki so, kot legitimni sestavni element predstavniške demokracije izrazito nekonvencionalna oblika političnega participiranja.

Razne alternativne pobude za politične akcije skozi politološko preteklost sprožajo polemike o tem, ali so te vrste politične aktivnosti zdrave za demokracijo ali po drugi strani taka dejanja lahko zamajajo temelje demokratičnih ureditev. Lijphart, ki se je v svojih raziskavah loteval problema demokratičnosti, je podal misel, da »sprijaznjenost, pasivnost in odsotnost interesa predstavljajo nasprotje tradicionalnim demokratičnim državljanjskim vrednotam« (v Lukšič 1991, 80). Seveda v veliki meri na taka ali

drugačna stališča in prepričanja ljudi o tem, ali – nevsakdanje – politične pobude utrjujejo ali rušijo demokratični sistem, vplivajo množični mediji s svojim diskurzom. Večina javnosti z aktualnimi političnimi, socialnimi in drugimi dogajanjmi nima neposrednega stika in edino izkustvo o problematiki torej pridobi skozi poročanje množičnih medijev, ki so v »sodobnosti najučinkovitejši sistem vplivanja« (Splichal 1997, 337). Vreg (2000, 51) priznava, da množični mediji ponavadi izbirajo iz bazena informacij v svetu tiste informacije o dogajanjih, ki so v skladu z njihovim vrednostnim sistemom in politično ideologijo. Ta medijska realnost stereotipizira človekovo predstavo o dogajanju v svetu.

Na tem mestu velja omeniti izrazite razlike med k negativnim informacijam, škandalom, intrigam usmerjeno »rumeno« oziroma tabloidno periodiko in ostalo periodiko, ki ponavadi o temah piše bolj poglobljeno, in se torej vrača k povodu in okoliščinam, ki so do nekega stanja pripeljale. Po besedah Lutharjeve (1998, 23) je rumeni tisk od nekdaj nosil skupne imenovalce vsiljivosti, vulgarnosti, podžigajočega hujskaštva in neodgovornega senzacionalizma. Mnoge raziskave so pokazale, da ljudje z nižjo doseženo izobrazbo in nižjim osebnim dohodkom povečini posegajo po tabloidnih novinarskih vsebinah, tisti, z višjo stopnjo izobrazbe in višjim osebnim dohodkom, pa informacije črpajo iz netabloidnega poročanja. Različni sta si tudi ciljni publiko televizijskih programov in dnevnega tiska. Po tisku kot viru informacij in mnenj bolj posegajo posamezniki z višjo izobrazbo (Hafner – Fink in Uhan 1997, 34). Tako posameznik glede na vrsto medija pridobi informacije, ki jih ta medij narekuje oziroma preferira. Zaradi želje po povečani nakladi in neizprosnem boju tiskanih medijev na trgu, pa tudi resni časopisi vse pogosteje posegajo po senzacionalističnih orodjih, naslovih, fotografijah. Milosavljevič (2003, 13) verjame, da je uvajanje naracijskega diskurza – tj. oblika diskurza, ki pripoveduje zgodbo – v novinarstvo povezano s splošno popularizacijo novinarskega diskurza. Avtor je prepričan, da novinarske zgodbe s svojimi narativnimi elementi prispevajo k nadaljni popularizaciji tiska in »tako postajajo sredstvo za doseg lastniških ciljev maksimizacije občinstva in s tem maksimizacije dobička«. Takšne informacije so distribuirane širši mreži naslovnikov, saj na zelo preprost oziroma »instant« način sporočajo novico. S prebiranjem tabloidnega novičarskega izdelka je potešen posameznikov tračarski apetit. Ne glede na to, ali se določen medij opredeljuje kot resen ali pa tabloidni, pa naj bi po Merrillu (1997, 13) vsi mediji imeli odgovornost do družbe.

Velik del diskusije o individualizaciji mladih in njihovem političnem (ne)udejstvanju se giblje v okviru trikotnika potrošniške kulture, množičnih medijev in obdobja podaljšane izobraževanja. Zaradi spreminjajočih se družbenih norm in vrednot je dandanes obdobje mladosti težko – ali skoraj nemogoče – umestiti v nek starostni razred in ga torej specifično opredeliti. Vse, kar je pri pojmu mladosti danes določljivo, je nejasnost prehodov med statusi otroštva in odraslosti. Postadolescenca – kot obdobje med mladostjo in odraslostjo definirajo mnogi avtorji – je nekakšno podaljšano socialno otroštvo, v katerem se v modernih družbah znajde vedno več posameznikov, ki se izobražujejo še dolgo po dvajsetem letu. Družbena infantilizacija mladosti, kot ta čas v mladostnikovem razvoju poimenuje Uletova (v Ule in ostali 1996, 58-59) je tako predvsem v znamenju novih oblik zabave, ki jo nudi informacijska tehnologija. Porast te virtualne tehnologije je posredno povzročilo umik mladih iz javnosti v zasebnost. Po Uletovi (prav tam) je glavna ovira za premostitev tega obdobja »vse daljša ekonomska in socialnovarstvena odvisnost od izvorne družine, alternativne oblike zaposlovanja in delne zaposlitve mladih, ki ne rešujejo mladih pred socialnoekonomsko odvisnostjo od odraslih, ker so te oblike praviloma časovno omejene.«

Mnoge raziskave izvedene v Sloveniji in tudi drugod nedvoumno kažejo, da je zanimanje mladih za politiko nizko. Razloge za takšno stanje velja iskati tudi v tem, da mladi včasih politiko razumejo v ozkem tj. strogem institucionalnem smislu, kjer je posameznikovo udejstvanje ponavadi zreducirano na njegovo udeležbo v raznih konvencionalnih oblikah političnega participiranja, kot je denimo udeležba na volitvah, referendumih, članstvo v političnih strankah. Tako pojmovanje in razumevanje politike je zelo tradicionalistično. Nekoliko v nasprotju s tem Dalton pove, da so mladi zainteresirani zlasti za nekonvencionalna politična dejanja, s starostjo pa se povečuje interes za konvencionalno politično participacijo. K temu dodaja, da mladi ne protestirajo zgolj zaradi svoje starosti, ampak zato, ker mlajše generacije razumejo in prevzemajo nove oblike političnega sodelovanja (1988, 68-70). »Pojem politike moramo počasi razumeti širše: če rečemo danes v Sloveniji politika, imamo vsi pred očmi politične stranke, vlado, parlament, a politika je v bistvu vsako prizadevanje, da bi vplivali na to, kako so urejene skupne stvari v državi« (Šušteršič 2010, 31). Nova družbena gibanja, ki prinašajo s seboj nove oblike političnosti, pa v družbeni prostor vnašajo diverzitetno misli in izražanja političnega (ne)simpatiziranja. Takšna gibanja, ki so se pojavila sredi osemdesetih let, so prenesla politiko s področja bojev za oblast na

bolj dostopne oblike, ki jih po politoloških teorijah največkrat klasificiramo kot nekonvencionalne. Nova družbena gibanja so afirmirala nastanek nove politike. Pri implikacijah takih oblik političnega izražanja pa nastane problem legalnosti oz. ilegalnosti. Ponavadi, ko se posamezne (marginalizirane) skupine za dosego določenega cilja poslužujejo različnih protestnih akcij, vse poteka legalno. Vplivanje na nosilce javnih funkcij oziroma na »osebe, ki se ukvarjajo z opravljanjem in reševanjem dnevnopolitičnih nalog«, kot nosilce politične oblasti definira Mihelj (2002, 114), je tako v duhu in v skladu s predpisi demokratičnega sistema. V primeru, ko pa dejanja neke politične države močno odstopajo od zaželenih vzorcev prevladujoče kulture v družbi, denimo politično nasilje, o pojavu mediji pogosto poročajo senzacionalistično. Alternativna državljanska pobuda skozi medijsko prezentacijo zlahka postane moralna panika, ki sproža ogorčenje širše laične javnosti. Primarna funkcija dnevnoinformativnega tiska je da informira. Večino informacij o mnogih relevantnih vprašanjih, ki zadevajo naš življenjski vsakdan, je posredovanih preko množičnih medijev. To, je logična posledica, saj je novinarjeva svoboda izražanja in avtonomnost medijev predpogoj za obstoj demokratičnega sistema in uspešnost implementiranja družbenih reform. Podobno, kot je izrednega pomena za demokratično družbo tudi aktivno politično udejstvovanje mladine, ki pripomore k temu, da je glas mladih slišan. Uletova (v Ule in ostali 1996, 29) ugotavlja, da je študentska populacija najbolj izoblikovan del mladinske populacije. Nadalje pravi, da »neodvisnost od eksistenčnih pritiskov, ki jih povzročajo vpetost v delovno sfero in skrb za družino, omogoča študentom relativno neobremenjen pogled na družbeno dogajanje, zato si lahko dovolijo večjo kritičnost do družbe, kot pripadnice in pripadniki drugih generacij.«

Opisana tematika v izhodišče postavlja tudi vprašanje razvoja socialne države, saj mora biti avtonomno študentsko organiziranje in krovna študentska organizacija kot socialni partner eksekutivne veje oblasti enakovreden govorec pri vzpostavitvi socialnega dialoga. Če je rezultat socialnih pogajanj med dvema deležnikoma relativno uspešen za oba ali pa če socialna pogajanja v posameznih primerih niso potrebna, lahko govorimo o socialnem miru. Lukšič (1994, 178) socialni mir v družbi vidi kot nekakšen začaran krog, ko navaja, da je cena socialnega miru nizka stopnja politične participacije, in obenem doda, da je ravno participacija eden od pomembnih kriterijev demokratičnosti in demokracije.

1.2 Namen dela

V diplomskem delu želim prikazati, kako je z nekonvencionalno politično participacijo mladih in kako so množični mediji poročali o študentskih demonstracijah 2010. Pri nekonvencionalni politični participaciji mladih se bom v nadaljevanju osredotočil predvsem na razmere pri nas, pri novinarskem diskurzu poročanja pa na tiskane medije, pri čemer mi bodo v pomoč novinarski prispevki časnika Delo in Dnevnik in pa tednika Reporter in Mladina. Poleg teh bom uporabil tudi članke Mag-a, ki je bila ponedeljkova tedenska revijalna priloga časnika Delo. Novinarsko besedilo bom opazoval kot grafično celoto in bom torej poleg teksta, naslova in mednaslovov analiziral tudi vizualne dopolnitve, tj. predvsem fotografijo.

V uvodnem delu se bom posvetil opredelitvi osnovnih pojmov in teoretičnih konceptov, ki so bistveni za razumevanje pojava, o katerem bom pisal. Ugotoviti želim, kakšni morajo biti pogoji in okoliščine, da konvencionalna politična participacija postane nekonvencionalna. Poleg tega želim najti ločnico med tema dvema oblikama in opisati dejavnike politične participacije. Vlogo množičnih medijev kot predpogoj za obstoj demokratičnega sistema bom predstavil v nadaljevanju, kjer se bomo srečali z zelo pomembnima konceptoma za moje diplomsko delo, tj. reprezentacija in diskurz. V osrednjem delu bom predstavil teoretična izhodišča, ki zadevajo politično participacijo mladih in politični paradigmi. Temu bo sledil pregled študentskega organiziranja v Sloveniji. V zadnjem delu pa bom uporabil metodo kritične diskurzivne analize za razčlenbo novinarskih prispevkov v omenjenih časnikih in tednikih.

Moje delo bo skušalo odgovoriti na dve osnovni raziskovalni vprašanji. Zanima me ali mladi izražajo večji interes za institucionalizirane oblike političnega delovanja (udeležba na volitvah), kot pa za nekonvencionalne prakse političnih akcij (sodelovanja na demonstracijah) in kako so izbrani resni tiskani mediji v besedi in fotografiji poročali o študentskih demonstracijah 2010.

Cilj naloge je raziskati tematiko političnega participiranja mladih z analizo sekundarnih virov in s primerjavo besedil v izbranih tiskanih medijih pogledati, kako so le-ti poročali o študentskih demonstracijah 2010 kot izrazito nekonvencionalni obliki

politične participacije, pri čemer bom uporabil metodo kritične diskurzivne analize in mikro analize besedišča.

1.3 Metodološki okvir

Pri diplomskem delu bom uporabil naslednje metode:

- **deskriptivna metoda:** uporabil jo bom pri opisovanju in razlagi temeljnih pojmov;
- **analiza vsebin sekundarnih virov**, kot so: publikacije, članki, poročila, zborniki, revije;
- **kvalitativna metoda:** kritična diskurzivna analiza medijskega teksta.

2 TEORETSKO OGRODJE

2.1 Politična participacija

Politično participacijo državljanov v demokratično urejenih družbah danes jemljemo skoraj kot samoumevno. Skozi zgodovinska obdobja se je (z)možnost sodelovanja državljanov pri političnih odločitvah nenehno spreminjala. Če se ozremo daleč nazaj – v antično grčijo – kjer je komunikacija temeljila na pretežno ustnih in medosebnih interakcijah, predpostavka politične participacije vseh državljanov ni bila v celoti izpolnjena (Splichal 1997, 346). Po ugotovitvah Splichala je bila participacija državljanov v demokratičnih procesih omejena iz vsaj treh razlogov:

1. Komunikativna kompetenca (npr. govorniška izvežbanost, pismenost) je bila neenako porazdeljena kot posledica razlik v posameznikovi izobrazbi, socializaciji, znanju;
2. Neformalne in pogosto tudi tajne komunikacije kot nasprotje javnega komuniciranja so omejevale javno razpravljanje na javno legitimiziranje vladajočih mnenj, ki so jih oblikovale elite;
3. Neenak dostop do (institucionalnih) komunikacijskih kanalov je omejeval možnosti za pridobivanje in sporočanje relevantnih informacij.

Antična demokracija se je ne glede na ekskluzivnost politične participacije zavedala, da je vprašanje participacije osrednje vprašanje politike in demokracije. Predstava participacije, ki v mnogih pogledih predstavlja politiko, izvira iz grškega polis. Osrednji del antičnega polisa je bil trg imenovan *agora*, kjer je potekala večina takratnega družabnega življenja. Agora označuje prostor govorjenja in poslušanja, kjer so si udeleženci prizadevali, da bi v razpravah posegali v oblikovanje odločitev (Della Porta 2003, 63). Skozi zgodovinska obdobja je inkluzivnost *versus* ekskluzivnost politične participacije venomer sprožala polemike, kot kriterij demokracije pa se je participacija državljanov v političnih procesih in odločitvah vzpostavila šele v sedemdesetih letih preteklega stoletja (Pateman 2000).

Uvodno razumevanje pojma nam ponudijo Janda in drugi (1992, 228), ko politično participacijo opredelijo kot vsako dejanje državljanov, ki želi vplivati na javne politike

ali pa podpira vlado in njeno delovanje. Kot predpogoj za kakršnokoli politično participacijo mora posameznik imeti vsaj minimalno politično znanje (Inglehart in Klingemann 1979, 203). Da je dobra informiranost pogoj za vsakršno odgovorno in aktivno participacijo, nam da vedeti tudi naslednja misel: »Kajti le državljani, ki je medijsko pismeni in izbira kakovostno medijsko vsebino, je dovolj informiran, da lahko odgovorno participira v demokratičnem sistemu« (Erjavec 2000, 672). Politično participacijo lahko denimo označimo tudi kot vse prostovoljne akcije, s katerimi posamezniki poskušajo vplivati na oblikovanje javnih politik. Pri takem razumevanju je poudarek zlasti na prostovoljnosti, zato tukaj izključujemo vse politične akcije, ki vključujejo prisilo oziroma nasilje (*coerced forms of participation*). Nazoren primer takšne nasilne participacije so naprimer ulični protesti. Problem, ki se pojavi pri tej teoretični opredelitvi politične participacije je, da bi potemtakem morali izključiti tudi udeležbo na volitvah, ki je v nekaterih demokratičnih državah obvezna po zakonu, in torej ne bazira na prostovoljni odločitvi ljudi (Axford 2002, 121). Nekateri avtorji, med njimi si pogledajmo Splichala (1997, 160-161), pa participacijo poleg njene najočitnejše komponente, tj. politične, aplicira tudi na druge sfere, ko trdi, da »participacija določa tudi odnose med ljudmi v skupnosti. Ne mislimo samo ali predvsem na politično participacijo v pomenu dajanja državljanjskih pobud in sodelovanja posameznikov v procesih političnega odločanja. Čeprav ne gre zanikati, da so najpogosteje obravnavane prav njene politične razsežnosti, pa participacija v človekovem življenju sega mnogo globlje od sfere politike. S participacijo iz zasebnosti stopamo v javnost.«

Kot glavne oblike politične participacije Brezovšek (1995, 203) našteje:

- glasovanje na lokalnih in državnih volitvah;
- glasovanje na referendumih;
- agitiranje in sodelovanje v volilni kampanji;
- aktivno članstvo v politični stranki;
- aktivno članstvo v skupini pritiska;
- sodelovanje v političnih demonstracijah, štrajkih s političnimi cilji in podobne aktivnosti za spremembo javnih zadev;
- različne oblike državljanjske nepokorščine, kot je na primer odklonitev plačila davkov ali pa držanje predpisanega reda;
- članstvo v vladnih svetovalnih organih;

- članstvo v potrošniških svetih za industrijo v javni lasti;
- klientelistična vključenost v uresničevanje socialne politike;
- različne oblike skupnega delovanja, na primer glede okoljevarstvenih problemov na lokalni ravni.

Vreg (2000, 181) nam ponudi opredelitev politične participacije kot pojem, ki zajema izpostavljanje političnemu komuniciranju v medosebnih, skupinskih in medijskih stikih ter sodelovanje na političnih zborih in na volitvah. Politično participacijo lahko torej opredelimo kot vpetost posameznika v politični sistem na različnih ravneh dejavnosti, segajočih od popolnoma apatične drže do zasedanja politične funkcije. V nekoliko ožjem pomenu se kot politična participacija obravnava tudi prostovoljno izpostavljanje političnim sporočilom, med katerimi prednjačijo množični mediji s politično konotacijo. Razpon političnega udejstvovanja sega od polemiziranja o političnih vprašanjih, preko aktivnega delovanja v politični stranki, do ustvarjanja organiziranega pritiska za doseg političnih ciljev (Della Porta 2003, 64). Po Kaaseju in Marshu (1979, 45) na politično participacijo vplivajo trije bistveni indikatorji, o katerih bomo v nalogi še govorili. Prvi je posameznikov socialnoekonomski položaj, drugi je stopnja vpetosti subjekta v razne organizacije in društva, kot determinističen element pa avtorja izpostavita tudi starost posameznika.

2.1.1 Oblike politične participacije

»Participativne teorije temeljijo na predpostavki, da je človek celovita osebnost, ki svoje dejavnosti ne omejuje samo na osebni interes, marveč želi sodelovati pri odločanju o zadevah javnega interesa. Participacija ljudi mora biti permanentna in multiformna« (Vreg 2000, 181).

Za Ingleharta in Klingemanna (1979, 207-209) je zanimivo vprašanje, kakšen je odnos med konvencionalnim vedenjem (*elite-directed*) in nekonvencionalnim političnim udejstvovanjem (*elite-challenging*). Združitev obeh, kjer bi se posamezniki odločali glede na okoliščine in vprašanja, bi pomenila spremembo v smeri od tistih načinov participacije, ki jih usmerja elita, do participacije, ki izziva elito.

Iz sestavka razberemo, da ločimo konvencionalno oziroma običajno in pa nekonvencionalno oziroma nevsakdanjo politično participacijo. V nadaljevanju si podrobneje pogledimo obe.

2.1.1.1 Konvencionalna politična participacija

V skladu z razumevanjem konvencionalne prakse kot prakse, ki jo dominantna kultura sprejema kot družbeno sprejemljivo, Janda in drugi konvencionalno politično participacijo opišejo kot rutinizirano vedenje, ki uporablja institucionalizirane vladne kanale in strukture (1992, 228). V eni prvih raziskav konvencionalne politične participacije je Milbrath (v Della Porta 2003, 65) odkril naslednje drže, ki jih je od najmanj do najbolj zahtevne razvrstil glede na zahtevano zavzetost:

1. Izpostavljanje političnim izzivom;
2. Volitve;
3. Odpiranje politične razprave;
4. Prepričevanje drugega, naj voli na določen način;
5. Nošnja politične značke;
6. Stik s političnim funkcionarjem ali voditeljem;
7. Denarni prispevki določeni stranki ali kandidatu;
8. Udeležba na političnem zborovanju ali skupščini;
9. Posvečanje časa politični kampanji;
10. Vstop med aktivno članstvo politične stranke;
11. Udeležba na zborih, na katerih se sprejemajo politične odločitve;
12. Zbiranje denarja za politične namene;
13. Kandidiranje za voljeno funkcijo;
14. Prevezemanje političnih ali strankarskih funkcij.

Praktični test demokratičnosti katerekoli vlade predstavlja možnost ali nezmožnost vplivanja državljanov na javne politike prek državnih institucij. Primarna naloga demokratične družbe je namreč zagotoviti razne kanale za konvencionalno politično participacijo, saj je tako vladna elita seznanjena z željami in mnenji širše skupnosti. Ločimo dve kategoriji konvencionalnega političnega delovanja. Prva so dejanja, ki podpirajo vladne politike, nasproti njim pa se pojavlja vsakršno delovanje, ki poskuša

spremeniti in vplivati na javne politike. Slednja se lahko zavzema za specifične cilje (poziv oblasti k razrešitvi lokalnih problemov) ali pa teži k širšim političnim spremembam, naprimer udeležba na volitvah (Janda in drugi 1992, 233-236).

Volitve kot najpomembnejšo politično pravico posameznika Grad opredeli kot:

Volitve so v sodobnem pojmovanju demokracije eden najpomembnejših izrazov ljudske suverenosti in nujen pogoj za demokratično oblikovanje najpomembnejših državnih organov, zlasti predstavniškega telesa, ki je kolegijski organ, ki predstavlja ljudi v neki skupnosti in je praviloma voljen. Je nosilec zakonodajne veje oblasti, zato ga uvrščamo med t. i. ustavne organe, se pravi med tiste državne organe, ki so nujni za delovanje države. Volitve so namreč edini uveljavljeni način vzpostavljanja političnega predstavnštva, ki omogoča ljudstvu kot celoti vpliv na določanje oseb, ki bodo odločale v njegovem imenu (Grad 2000, 28-29).

Poleg volitev kot najpogostejši obliki konvencionalne politične participacije v zahodnih deželah Dalton (1988, 36) navede aktivnosti v politični kampanji in aktivnosti na lokalni ravni oziroma »občinske aktivnosti«. Delovanje v politični kampanji zajema najrazličnejše oblike udejstvovanja, od dela za stranko ali posameznega kandidata za politično funkcijo, sodelovanja na strankinih zborih in skupščinah, prepričevanje drugih kako naj volijo, članstva v politični stranki ali organizaciji, do drugih oblik pomoči stranki med samo kampanjo ali volitvami. V naštetih oblikah participacije je resda aktivnih dosti manj ljudi, saj gre tukaj – za razliko od oddaje volilnega glasu – za mnogo bolj zahtevne oblike (so)delovanja. V zahodnih demokracijah so tovrstne kampanje v zadnjih časih vse pogostejše velik medijski pomp. Najpogostejše oblike delovanja v kampanjah so in ostajajo razne donacije posameznim političnim skupinam in kampanjam ter prepričevanje drugih o političnem izboru. Za razliko od delovanja v političnih kampanjah, pa aktivnosti na lokalni ravni ne bazirajo na inklinaciji posamezni politični opciji. Parametri delovanja torej niso tako specifično in strogo opisani, zato morajo občinski aktivisti pokazati več samoiniciativnosti. Občani samo določijo prioritete naloge, metode vplivanja na nosilce političnih funkcij in čas implementacije. Zaradi dokaj nestrukturirane narave delovanja občanov je participativne učinke le-teh težko izmeriti (Dalton 1988, 41-46).

2.1.1.2 Nekonvencionalna politična participacija

Po znanju Jande in ostalih (1992, 228) nekonvencionalna politična participacija zajema vse oblike delovanja, ki izziva in kljubuje vladnim instrumentom moči. Brezovšek (2002, 66) pove, da se vse pogosteje politične zahteve državljanov izražajo skozi vzpon novih političnih organizacij, med katera spadajo razna družbena gibanja. Po njegovem gre za pojav t. i. antipolitike, ki nadomešča apatičnost ljudi do standardnih centrov moči. Klasične volitve predstavnikov tako niso več edino sredstvo, s katerimi državljani poskušajo uresničevati posamezne politike in interese. Po Daltonovem (1988, 59-61) prepričanju se neklasične oblike vplivanja na nosilce moči od konvencionalnih razlikujejo na več načinov. Denimo demonstracije – kot najprepoznavnejša nekonvencionalna oblika participacije – so direktna oblika konfrontacije s političnimi elitami, lahko so osredotočene na specifične probleme, čas in lokacija sta ponavadi določena s strani organizatorjev demonstracij ne pa s strani politične elite. Zagovorniki demonstrativnih oblik se strinjajo, da javnost z direktnimi akcijami lahko okrepi vpliv na nosilce javnih funkcij. Zgodovinsko gledano so kolektivne akcije, katerih povod je bila frustracija, pogosto bila zadnja dejanja obupanih množic. Protesti so bili značilnost zlasti deprivilegiranih manjšin in skupin, ki so bile izključene iz političnega odločanja. Nekonvencionalna politična dejanja so bila instrument v rokah tistih, ki skozi konvencionalne politične kanale niso uspeli uresničiti zadostnega vpliva na politiko. Demonstracije in protesti so bili zametki revolucionarnosti, ki so v družbi sprožali vprašanja legitimnosti politične pozicije. Nemiri povezani z lakoto, previsokimi davki, delavske vstaje so v sebi nosili močan antivladni naboj in so velikokrat stremeli k strmoglavljenju oblasti. To se je ščasoma spremenilo, in lahko rečemo, da je nekdanjo revolucionarnost zamenjala težnja po reformizmu oblasti. Posluževanje takih oblik vplivanja se je v poznih šestdesetih s študentskimi gibanji z deprivilegiranih grupacij transformiralo na izobražene sloje. Študentskim gibanjem bomo več pozornosti namenili proti koncu naloge.

Sprva je bila politična participacija omejena samo na nekatere družbene skupine in razrede, ta možnost pa se je ščasoma razširila na nekonvencionalne oblike delovanja in je zajela kar najširše skupine prebivalstva. Po ugotovitvah Ingleharta in Klingemanna (1979, 207-209) je v sredini sedemdesetih večje zanimanje za bolj neposredne oblike vplivanja na oblast pokazala mlajša generacija in tudi tisti iz višjih socialnoekonomskih

razredov. Po njunem znanju je nekonvencionalna participacija – poimenujeta jo participacija, ki izziva elito – sposobna v veliki meri izraziti individualne preference, usmerjena je k razrešitvi specifičnih problemov, ne pa k podpori posameznih političnih osebnosti ali političnih skupnostih. Uehlingerjeve, Kaasejeve in Neidhardtove (v Kaase in Newton 1999, 76) ugotovitve opozarjajo, da ni natančne razmejitve med legalno in ilegalno participacijo ter med ilegalno participacijo in političnim nasiljem. Iz ene lahko hitro pridemo v drugo, odvisno od situacije. Poznamo Kaasejevo in Marshovo (1979, 44) definicijo političnega nasilja, ki pravi, da gre za fizično dejanje, ki nasprotuje osebkom ali predmetom iz političnih razlogov. Za Kurnika je nasilje »ena izmed temeljnih političnih kategorij in vloga nasilja v konstituciji družbenega in političnega je eno izmed temeljnih vprašanj politične filozofije« (2002, 75). Lahko sklepamo, da ima posameznik, ki se odloči za katerokoli nekonvencionalno politično akcijo, močnejše razvito kritično politično mišljenje, kot nekdo, ki se politično udejstvuje le v okvirih institucionalnih političnih praks. Kritično mišljenje je po Dayjevih (1991, 56) besedah »motor, ki poganja mehanizem moralnega presojanja in nas tako vodi od refleksnih odzivov k bolj razumskemu odločanju.«

Nekateri avtorji, med njimi si pogledjmo Daltona, nekonvencionalne oblike politične participacije pojmujejo tudi kot nove oblike participacije, ki – kot bomo videli v nadaljevanju naloge – so se množično začele pojavljati v sedemdesetih letih preteklega stoletja. Dalton (1988, 64) med nekonvencionalne politične prakse uvršča:

1. Podpisovanje peticij;
2. izobešanje političnih parol oziroma sloganov;
3. udeležbe v zakonitih demonstracijah;
4. udeležbe v bojkotih;
5. nenapovedane štrajke;
6. napovedane štrajke (*Rent strikes*);
7. udeležbe v nezakonitih demonstracijah;
8. zasedbe stavb in javnih površin;
9. namerno povzročanje škode;
10. ustvarjanje nasilja.

Tem močnim oblikam političnega vedenja Brezovšek (1995, 200) doda še oborožene revolucije. Zavedati pa se je treba, da moderne politične prakse vse pogosteje združujejo obe obliki političnega delovanja, in tako združujejo na prvi pogled nezdržljivi in izključujoči formi, ki z medsebojnim prepletom ponudijo celovitejšo in bolj jasno politično perspektivo. Akterji na političnem prizorišču in tudi tisti izven njega, ki težijo k temu, da bi vplivali na oblast, se velikokrat za dosego svojih ciljev poslužujejo obeh opisanih oblik vpliva/pritiska na nosilce politične odgovornosti. Ti posamezniki težijo k temu, »da bi sočasno posegali po vseh dostopnih orodjih za uveljavljanje pritiska na oblasti« (Della Porta 2003, 70). Če križamo participacijo s konvencionalnim in nekonvencionalnim delovanjem, lahko razločujemo naslednje tipe (prav tam):

1. Nedejavne, ki v najboljšem primeru preberejo kaj o politiki ali podpišejo peticijo;
2. Konformiste, ki se vsaj malo vključujejo v konvencionalne dejavnosti;
3. Reformiste, ki participirajo na konvencionalen način, vendar pa posegajo tudi po širšem političnem spektru vključno z zakonitimi oblikami protesta, demonstracije ali celo bojkota;
4. Aktiviste, ki širijo seznam do njegove najvišje ravni, tako da vanj včasih vključijo tudi nezakonite oblike protesta;
5. Protestnike, ki segajo po vseh nekonvencionalnih oblikah politične akcije, odločno pa zavračajo konvencionalne oblike participacije.

Poglejmo si še raziskavo, ki je preučevala razloge za nekonvencionalnost politične participacije (glej Della Porta 2003, 70-73). Topf je od šestdesetih let prejšnjega stoletja naprej raziskoval zvrsti politične participacije v nekaterih državah (Nizozemska, Velika Britanija, Združene države Amerike, Nemčija, Avstrija, Italija) in prišel do presunljivih rezultatov. V Italiji, Veliki Britaniji in Nemčiji je v obdobju od 1974 do 1990 opazil sorazmerno velik porast nekonvencionalnih oblik političnega participiranja, pri čemer je meril podpisovanje peticije, udeležbo pri bojkotu in sprevedu in zasedo poslopja. V zahodni Evropi se je povečalo število tistih, ki so vsaj delno politično dejavni s 15 odstotkov leta 1959 na 66 odstotkov leta 1990. Raziskovalčev sklep je bil, da naraščajoča nekonvencionalna participacija ni znamenje zatona legitimnosti demokracij, v katerih lahko zaznavamo celo rast politične usposobljenosti, še zlasti med

mladimi. Šlo naj bi za trajno širjenje možnosti participacije državljanov, predvsem na račun nekonvencionalnih političnih vplivanj. Relevantna ugotovitev je bila, da so nekonvencionalne participativne oblike dopolnilo konvencionalnih oblik in ne zamenjava zanje (Tomšič 2002, 43; Topf v Della Porta 2003, 70-73).

2.1.2 Dejavniki politične participacije

Ko je govora o tem, kaj vse vpliva na odločitev posameznika k političnemu (ne)udejstvovanju ne moremo mimo vpliva množičnih medijev, ki ažurno sporočajo zakaj je in zakaj ni potrebno svoj glas oddati na volitvah, referendumih. Brezovšek (Brezovšek in drugi 2004, 44) govori o radikalnih teorijah volilnega glasovanja, ki zagovarjajo stališče, da individualno izbiro oblikuje proces ideološke manipulacije in nadzora. Se pravi, model prevladujoče ideologije skupaj z množičnimi mediji, »ki ne samo okrepijo že obstoječe preference, pač pa tudi popačijo tok politične komunikacije, saj oblikujejo razprave in strukturirajo preference in simpatije« (prav tam), usmeja volivce. Vloga množičnih medijev je še zlasti zelo pomembna pri volivcih, ki imajo malo informacij in ki se ne istovetijo z nobeno stranko. Nanje je potencialno moč vplivati s kratkimi in ponavljajočimi se političnimi sporočili z močnim simbolnim nabojem. Po prepričanju Erjavčeve (Erjavec in Volčič 1999, 29) mediji učinkujejo dolgoročno v smislu nakopičene usmerjenosti do družbene realnosti. Gans (2003, 56) zatrjuje, da je informiranost državljanov in njihova politična participacija premosorazmerna, saj pravi, da kolikor bolj so državljani informirani, toliko bolj politično participirajo, še zlasti v raznih demokratičnih razpravah, ki jih novinarji razumejo kot ključne za participacijo in demokracijo nasploh. Kolikor bolj informirani državljani participirajo, toliko bolj demokratična je država.

Kot bomo spoznali v naslednjih vrsticah, na politično participacijo posameznikov med drugim vplivajo njihovi socialno demografski dejavniki (spol, starost, socialni status, raven dosežene izobrazbe, zakonski stan, kraj bivanja) in tudi družbena angažiranost, torej aktivno delovanje v raznih organizacijah in društvih, ki je premo sorazmerno s političnim udejstvovanjem posameznika. Torej, ena glavnih premis političnega sodelovanja zadeva vprašanje socialne in ekonomske neenakosti, ki se posledično odraža tudi v politični neenakosti. Povedano drugače: posameznik, ki ima višji družbeni položaj, »ima tudi več gmotnih (predvsem denar) in tudi več simbolnih možnosti

(ugled), ki jih lahko vloži v participacijo [...] Tisti, ki ima ugled, ima tudi večji vpliv: njegova participacija ima več možnosti za uspeh, saj višji družbeni položaj ustvarja boljše priložnosti za dostop k tistim, ki odločajo« (Della Porta 2003, 67). Na socialnoekonomsko razlago se opre tudi Janda s soavtorji (1992, 252), ki spoznajo, da je socialnoekonomski status dober indikator pri večini konvencionalnih oblik politične participacije. Posamezniki z višjo izobrazbo in višjim prihodkom se bolj zavedajo vpliva politike na njihovo življenje, imajo na razpolago več razpoložljivih sredstev (denar, čas), zato (praviloma) tudi pogosteje participirajo kot tisti z nižjo doseženo izobrazbo in nižjim prihodkom. Drug pomemben dejavnik je starost. Janda in ostali (prav tam) zapišejo, da mladi izražajo večji interes za udeležbo v protestih kot pa za razne institucionalizirane oziroma konvencionalne oblike politične participacije.

2.1.3 Problemi politične participacije

Tomšič (2002, 40-44) kot enega najpomembnejših problemov politične participacije izpostavi ekskluzivnost, torej ko je določeni družbeni skupini onemogočeno sodelovanje v procesih odločanja. Temu gre nameniti veliko pozornosti, saj je danes prav inkluzivnost volilne pravice eden poglobitinskih elementov, brez katerega neke politične ureditve ni mogoče šteti za demokratično. Ilustriramo s trditvijo, da so ženske v večini demokratično urejenih evropskih držav volilno pravico dobile po prvi ali celo šele po drugi svetovni vojni. Kot zadnja evropska država je žensko volilno pravico leta 1971 uvedla Švica. Zadnja desetletja veliko polemik v zahodnih demokracijah sproža disproportionalno zastopanje žensk, nižjih slojev in etničnih manjšin v politiki. Poleg tega, mnoge kritike modernih demokracij aplicirajo, da je participacija državljanov omejena le na politično področje. V bran temu se postavlja zahteva, da naj bi državljani participirali denimo v ekonomski sferi, se pravi, da bi sodelovali pri odločanju v okviru podjetij, v katerih so zaposleni. Slednja predpostavka s politično participacijo nima direktne zveze, temveč nanjo posredno vpliva tako, da koncentracija ekonomske moči postavlja nekatere posameznike v privilegiran položaj, kar negativno vpliva na kvaliteto demokratičnega odločanja. Brezovšek s soavtorji (2004, 46-47) vidi problem v abstinenci, ki jo smatra kot indikator družbene anomalije in jo interpretira v pojmih družbene ne-integracije. Kot doda, sta glavna razloga za volilno neudeležbo volilna neodločnost in apolitičnost. Najpomembnejša razloga za neodločnost sta nezadostna informiranost volivcev in vpliv navzkrižnega pritiska, tj. stanje ko je volivec lojalen

večim strankam. Neudeležba v konvencionalnih oblikah politike je tudi izraz depolitiziranosti, enostavneje rečeno, bega od politike. Državljeni morajo za politično udejstvovanje vsekakor imeti občutek pomembnosti politike za njihovo vsakodnevno življenje.

Della Porta (2003, 67) ugotavlja, da se torej med različnimi skupinami pojavljajo neenakosti v obsegu politične participacije, kar posledično vodi tudi do neenakosti obsega političnega vpliva. Politično prednost imajo državljani, ki imajo največje socioekonomske prednosti. Z vprašanjem selektivnosti politične participacije se je ukvarjal Milbrath in v svoji raziskavi pokazal, da dosegajo najvišje ravni politične participacije ob enakih pogojih:

- a) tisti, ki imajo višjo raven izobrazbe;
- b) tisti, ki prihajajo iz srednjega sloja, v primerjavi s tistimi, ki sodijo v delavski razred;
- c) moški v primerjavi z ženskami;
- d) ljudi v srednjih starostnih skupinah;
- e) poročeni v primerjavi s samskimi;
- f) prebivalci mest v primerjavi s prebivalci podeželja;
- g) tisti, ki živijo v določenem kraju dlje, v primerjavi s tistimi, ki se naselijo na novo;
- h) tisti, ki sodijo k narodnostni večini;
- i) tisti, ki so družbeno angažirani in/ali vključeni v različne organizacije.

Točke neenake možnosti izkoriščanja pravice do sodelovanja nazorno nizajo nekatere glavne probleme politične participacije in dajejo povod za kritičnost Della Porte, ki je odločena da je »politična enakost zatorej vsaj delno utopija, kot se je za utopično razkrilo tudi na široko razprostranjeno mnenje, da bo demokracija, ko bo z enako volilno pravico podelila moč tudi manj privilegiranim, pripeljala do odprave privilegijev« (2003, 68).

2.2 Mladina in mladost

Mladina kot jo poznamo danes, se po ugotovitvah mnogih avtorjev, socialno konstituira šele v zgodovinskem procesu razvoja moderne družbe. »Mladost kot posebno življenjsko obdobje je prostor mnogih in raznolikih nasprotij ter silovite želje po njihovem uravnovešenju ali preseganju. Danes pa jo bolj kot to določa njena izrazita prehodnost in vmesnost« (Ule v Ule in Miheljak 1995, 16). Adolescenca je zaradi svoje vmesnosti med otroštvom in odraslostjo vseskozi veljala za labilno in ambivalentno razvojno obdobje, ki ponavadi zahteva skrb in nadzor odraslih (Ule 1999, 241). Avtorica izpostavi biografski prehod, tj prehod od otroštva k odraslosti. Na tem mestu navajamo dva prehoda, ki jih biografski prehod zajema; prehod od fluidne in disperzne zavesti posameznika o sebi k zgrajeni podobi o sebi in o svojem mestu v družbi (identiteta) in prehod od pravno in politično nekompetentne osebe k politični polnoletnosti in pravno odgovorni osebi. Poleg biografskega, se v tem času pojavljajo še socio-psihični, generacijski, predvsem pa statusni prehod, ki pomeni premik od ekonomsko in socialno odvisnega člana družbe k ekonomsko in socialno neodvisnemu subjektu. Seveda slednje še ne pomeni, da je posameznik uspešno prebrodil v odraslost, saj je Uletova (v Ule in Miheljak 1995, 59) prepričana, da se v današnjih modernih družbah »status odraslosti ne bo več oblikoval z ekonomsko neodvisnostjo ali osnovanjem lastne družine, temveč s kompetenco posameznika v kulturni, politični in porabniški sferi.«

Argument za pozno pojavljanje mladine in mladosti v človeški zgodovini ni samo v znanstvenem odkritju tega fenomena na prelomu preteklega stoletja, ko je ameriški psiholog Granville Stanley Hall v delu *On Adolescence* (1904) poimenoval obdobje v otrokovem razvoju med 16. in 19. letom za »mladost« (glej Fištravec v Babnik in ostali 2009, 8). Argument lahko najdemo v empiričnih zgodovinskih raziskavah, ki kot na primer John R. Gillis v svoji *Youth and History* 1974. leta pokažejo, da je mladina socialno-kulturni pojav modernih družb, ko slednjim ne uspe več drugače organizirati prenosa temeljnega znanja, kot da zapustijo družino, ki je bila do tedaj običajna in učinkovita socializacijska institucija (Gillis 1999).

Kot ugotavlja Baumkirher (v Babnik in ostali 2009, 32) se pri pojmu mladina mnogokrat pojavi nejasnost že pri samem teoretičnem razumevanju koncepta. V

vladnih dokumentih in raziskavah se izraz mladi pojavlja, a ima povsod drugačen pomen. Včasih se nanaša na srednješolce, drugič na študente, spet tretjič na mlade v starostnem razponu 15 – 18 let ali 15 – 24 let ali na iskalce prve zaposlitve. V Evropi se ta razmejitev giblje okvirno v razponu od 15 do 30 let. Če je po eni strani obdobje mladosti predmet številnih kontroverznih razprav, pa se po drugi strani večina raziskovalcev strinja z Eriksonovo tezo, da je adolescenca obdobje identitetne krize, tj. neravnotežja v posameznikovi predstavi o sebi, iskanje novega koncepta sebstva in preskušanja različnih socialnih vlog. Po zapisu Uletove je »adolescenca sečišče vplivov iz otroštva in poskusov identificiranja s socialnimi vlogami odraslih. Rezultat uspešne predelave krize adolescence je reorganizacija osebnosti in razvoj novih zrelejših odnosov do vrstnikov, do utrjenih avtoritet, do institucij« (Ule in ostali 1996, 17).

Povod za različne diskusije o tem, kdaj se mladost konča in začne odraslo obdobje je med drugim tudi to, da nekateri mladi prej razrešijo posamezne razvojne naloge kot drugi. Pa si pogledjmo katere razvojne naloge mora mladostnik razrešiti, da lahko vstopi v fazo odraslosti. Za mladostniško fazo življenjskega cikla je v razvitih postindustrijskih družbah možno klasificirati naslednje razvojne naloge (Miheljak 2002, 125):

- razvoj intelektualne in socialne kompetence (omogoča prevzemanje odgovornosti za šolsko in poklicno kvalifikacijo, ki kasneje mogoča samostojno eksistenco brez pomoči staršev);
- razvoj lastne spolne vloge in socialnih povezovanj z vrstniki svojega in nasprotnega spola (izgradnja partnerskega odnosa);
- razvoj individualnih vzorcev delovanja in vedenja za potrošnjo na trgu blaga in trgu kulturne potrošnje (omogoča razvoj individualnega življenjskega stila);
- razvoj lastnega sistema vrednot in norm ter etične in politične zavesti (dolgoročno omogoča odgovorno in konsistentno delovanje na tem področju).

Miheljak (prav tam) povzame, da je »prehod v odraslost omogočen takrat, ko so izpolnjene oziroma razrešene vse razvojne naloge in je hkrati prišlo do psihodinamsko uspešne ločitve od staršev.« Kaj pa če do razrešitve vseh razvojnih nalog ne pride? Na

kratko nas o tem pouči Uletova (v Ule in Miheljak 1995, 31) ko pravi, da lahko do stresnih izkušenj v adolescenci prihaja takrat, ko adolescent pri reševanju razvojnih nalog na eni strani nima dovolj podpore referenčnih socialnih skupin, po drugi strani pa mu še ni omogočeno niti dopuščeno, da bi se kompetentno in enakopravno z odraslimi udeleževal v družbi. Nekateri avtorji, med njimi Fend (v Miheljak 2002, 128) za prehod v odraslo dobo izpostavi dve razvojni nalogi, ki se tičejo predvsem politike. Prva se nanaša na razmerje med zmožnostjo izražanja lojalnosti demokratičnemu redu, druga pa zajema zmožnost politične kritike in distance. Za razvoj mladega subjekta je po Fendovem prepričanju zlasti pomembno to, kako bo mladostnik združil obe dimenziji v produktivno razmerje do politike. Neuspešno spojitve obeh dimenzij vidi Fend predvsem v neizoblikovanem zaupanju v sistem, ki lahko zaradi nezainteresiranosti in pomankljivih informacij močno znižuje kritični potencial in tudi politično udeleževanje nasploh. Nasprotno kot Miheljak in Fend pa Keniston izpostavi še vmesno obdobje med adolescenco in odraslostjo, tj. postadolescenca (več o *postadolescenci* si preberi v poglavju 3.1). Ugotavlja:

Za postadolescentsko populacijo je predvsem značilno, da ne doživlja tega časa kot vmesnega. Ravno postadolescenti in postadolescentke so iz (podaljšane) mladosti naredili življenjsko fazo z njej lastnim življenjskim stilom in prakso, ki konkurira odraslim življenjskim stilom. Zato je za mnoge, ki preživljajo to fazo podaljšane mladosti, značilno, da ne želijo odrasti, temveč želijo čim dlje podaljševati postadolescenco (Keniston v Ule in ostali 1996, 20).

Avtorji so si v sodobni literaturi – ki obravnava mladino in njena razvojna obdobja – pri pojmu mladost, enotni v tem, da je ta čas zaradi spreminjajočih se družbenih norm in vrednot zelo težko definirati in ga umestiti v nek starostni okvir. V devetdesetih letih se je uveljavilo pojmovanje mladosti, ki »tako ni več niti predhodnica niti nasprotje odraslosti, temveč sta obe postali različni biografski dimenziji, ki sta vse bolj odvisni od samopripisovanja posameznika oziroma posameznice, ne pa od utrjenih družbenih konvencij in definicij« (Ule in ostali 1996, 45).

2.3 Politična socializacija in kultura

2.3.1 Politična socializacija

Politična socializacija¹ kot jo je v svoji študiji *Children and Politics* (1965) razumel Greenstein, zajema »celotno, formalno in neformalno, ciljno in nenačrtovano politično učenje v vsaki življenjski fazi; le-ta ne vključuje le eksplicitnega političnega učenja, ampak tudi neoznačeno ne-politično vedenje, ki vpliva na politično vedenje, npr. naučitev politično pomembnih socialnih stališč in pridobitev politično relevantnih osebnostnih obeležij« (Miheljak 2002, 105). Ko je govora o dejavnikih, ki vplivajo na posameznikovo politično socializacijo Almond in Powell (1980, 38-41) poleg družine, šole, vrstnikov, poklica, političnih strank, neposrednih stikov z vladnimi institucijami, širšega družbenega in kulturnega okolja, izpostavita tudi množične medije. Za slednje pravita, da poleg svoje najočitnejše funkcije posredovanja (političnih) informacij, posredno ali neposredno izražajo tudi glavne vrednote v družbi. Nadzorovani množični mediji so torej lahko močan dejavnik pri oblikovanju političnih stališč. Sprejmemo tudi prepričanje Erjavčeve (2000, 674-676), ko medije opredeli kot bistvene dejavnike sekundarne socializacije. Po njenem je politična socializacija proces posameznikovega pridobivanja takšne politične kulture, ki prispeva k delovanju in stabilnosti političnega sistema. Ne poteka zgolj v izobraževalnih ustanovah, temveč na vsakem mestu, kjer je vzpostavljena interakcija, kjer prihaja do izmenjave mnenj. Politična socializacija je sleherno politično učenje, ki poteka vsak dan vse življenje in je torej kontinuirani in neomejeni proces. Prek medijev lahko poteka neposredno in posredno. Pri neposredni socializaciji gre za bolj ali manj namensko izpostavljenost medijskim vsebinam, ki poteka vsak dan od ranega otroštva naprej. Vse kar ni dostopno posameznikovemu neposrednemu izkustvu, spozna prek medijev. Posredne socializacije pa se posameznik le redko zaveda. Pri procesu razširjanja obzorja mediji podeljuje informacijam pomen in vrednost. Pogosto sprožijo dogodke, ki se nam zdijo izvorno zgolj del družbene realnosti ali pa spreminjajo potek dogodkov, ki bi sicer ne obstajali brez njih. Razlike v razvrstitvi informacij v medijih vplivajo na posameznikovo percepcijo njihovega pomena. »Medijsko pismen državljan zna analizirati komunikacijske procese v družbi, pozna njegove ideološke vplive in družbene posledice, izbira kakovostne informacije

¹ Pojem »political socialization« je konec petdesetih let uvedel politolog Herbert Hyman (Miheljak 2002, 105).

ter se odziva na družbene probleme. Imeti mora široko medijsko in družbeno znanje ter komunikacijske veščine« (Erjavec 2000, 682).

Med osebnostjo in politično kulturo se zaradi posameznikove politične socializacije uvajanja v kontekst vsakokratne politične kulture po Miheljakovem (2002, 109) prepričanju vzpostavi specifična interakcija. »Posameznik kot aktivni ali pasivni subjekt političnega dogajanja in odločanja namreč realizira svoje (politične) aspiracije in motive znotraj stanja neke politične kulture. Odvijata se dve ravni artikulacije – raven politične osebnosti in raven politične kulture. Politična kultura vpliva na oblikovanje politične strukture in pripadajočih vlog. Politična osebnost (človek kot posledica politične socializacije) determinira politično vedenje.« Dobro iztočnico nam poda Lukšič, ko trdi, da političnosti ne smemo reducirati zgolj na besedo temveč tudi na produkcijo občutkov, čustev, strasti, razpoloženj. Politična socializacija se nenazadnje dogaja tudi skozi tako oddaljen medij, kot je glasba, in nikakor ni omejena le na ozko politične dejavnike in ideološke aparate države (2006, 11).

2.3.2 Politična kultura

Pri grških filozofih je bila politična kultura tematizirana skozi s politiko posredovanega posameznika. Namen politike je vzgajati ljudi v vrle državljane. Dobra vladavina je tista, ki jo vodijo ljudje najvišjih vrlin. Voditelji brez vrlin ali tisti, ki jim vladajo najslabši deli duše, potiskajo politično skupnost v slabo stanje (Platon v Lukšič 2006, 14). Nadalje Lukšič ugotavlja, da politična kultura združuje dva koncepta: kulturo in politiko. Meni, da brez politike ni kulture in da je treba politiko razumeti kot predpogoj kulture. Politična zavest je za izgradnjo kulturne skupnosti odločilna. Politična kultura se oblikuje šele s politiko, in bolj kot imajo posamezne skupnosti razvito politično zavest, višja je stopnja njihove politične kulture, bolj je strukturirana in usposobljena za generiranje, usmerjanje energij posameznikov k doseganju skupnega dobra. Politična kultura se zato ne more ustavljati pri tem, kaj si ljudje mislijo o politiki, temveč jo zanima, kakšne politike so sposobni, kar je mogoče razbrati iz odnosov te skupnosti do drugih skupnosti in do vseh njenih sestavnih delov, iz vzorcev, v katere se ti odnosi organizirajo in institucionalizirajo, iz političnega procesa. Odgovornost je pomembno vprašanje politične kulture. V sebi nosi subtilno razmerje med moralo in politiko. Na terenu odgovornosti se da zato hitro izmeriti raven politične kulture v določeni politični

skupnosti (glej Lukšič 2006, 10-29). Po ugotovljenem lahko zapišemo, da politična kultura prispeva k vsebini političnih vprašanj in možnostmi za njihovo interpretacijo, usmerja vedenja posameznikov v politiki in nenazadnje tudi močno vpliva na spoštovanje ali nespoštovanje zakonov. Politična kultura vpliva na delovanje političnega sistema.

Lukšič tudi ugotovi:

Da je za politologijo razmerje med moralo ali etiko in politiko izredno pomembno in celo konstitutivno. To razmerje je tudi eno ključnih področij politične kulture. Lahko bi rekli, da imamo opravka s političnimi kulturami, ki na eni skrajnosti politiko dojemajo, kot da je morala, in ji tako ne priznajo samosvojesti, in politične kulture, ki v drugi skrajnosti zanikajo samostojnost ali relevantnost morale v politiki. Prva izkrivitev vodi v moraliziranje, ker zahteva, da se zakoni moralne forme mišljenja in delovanja brez ostanka prenašajo tudi na teren politike. Po drugi predstavi pa je politika zgolj igra moči ter instrumentalizacija razpoložljivih ljudi in drugih virov za doseganje ciljev (Lukšič 2006, 17).

Avtor v nadaljevanju (2006, 45-46) trdi, da politično kulturo tvorijo vzorci obnašanja v celotni politiki, ne samo znotraj meja države. Kako država nastopa v mednarodnem prostoru, je po njegovem mnenju ključna sestavina politične kulture posameznikov, skupin znotraj njenih meja. Nadaljuje: »Politično kulturo je zato mogoče preučevati le na osnovi politike, ki se je zgodila, delujoče politike, utelešene v ustavi, zakonih idr. aktih politične volje, interpretacijah tega, kar se je zgodilo, delovanja medijev in v medijih, javnega delovanja in delovanja v zasebni sferi za javne cilje. Vsa dejstva, ki konstruirajo politične dogodke, so relevantna.« Južnič (1989, 208) ponudi skupek teh dejavnikov, ko označi politično kulturo za sindrom velikega števila političnih stališč, postopkov in procesov.

In kateri so dejavniki, ki vplivajo na politično kulturo? Kolenc (2002, 59) je prepričan, da so to naslednji:

- a) objektivni dejavniki, med katere prištevamo socialno strukturo, ekonomsko razvitost družbeni razred, narodnost in nacionalno strukturo, različne zgodovinske dogodke ter s tem povezane družbene in zgodovinske okoliščine;

b) subjektivni in socialni dejavniki, kot so družina, stopnja socialnosti, religija, množični mediji, politične stranke in interesna združenja, patriotske organizacije, osebne politične izkušnje, politični sistem in druge.

V skladu z opredelitvijo, ki poleg družbenogospodarskih značilnosti neke dežele za njen razvoj demokracije upošteva tudi politično kulturo, se Almond in Powell (1980, 42) strinjata, da je »politična kultura posebna porazdelitev političnih stališč, vrednot, občutkov, informacij in veščin. Kot značaj ljudi vpliva na to, kaj bodo naredili, podobno politična kultura neke države vpliva na vodenje njenih državljanov v sferi političnega sistema.« Po njunem je eden od načinov za poglobitev v politično kulturo naroda pregled posameznikovih odnosov do treh ravni političnega sistema, tj. sistem, postopek in politika. Na ravni sistema nas zanima kakšen je odnos vseh posameznikov do organizacij, ki tvorijo jedro političnega sistema. Na ravni procesa je ključno vprašanje kakšen je interes ljudi, da se vključijo v procese, ki nalagajo spoštovanje zakonov, procese, ki podpirajo nekatere skupine in nasprotujejo drugim, procese, v katerih lahko participirajo na različne načine. Na ravni politike pa nas zanima kaj od vlade pričakujejo državljanji. Katere reforme je treba izpeljati in kako to doseči. Almond se je nekoliko prej v sodelovanju z Verbo (1965, 11-26) ukvarjal s stanjem politične kulture udeležencev političnega dogajanja v petih deželah (ZDA, VB, ZR Nemčija, Italija in Mehika). Na empiričnih rezultatih sta tipizirala tri socialne vloge, ki determinirajo posamezni tip družbe. Almond in Verba (1965, 16-19) sta prišla do ugotovitve da udeleženci vseh političnih sistemov zavzemajo tri tipične vloge iz katerih lahko izpeljemo tri dominante označevalne tipe politične kulture:

1. Župljansko/sopotniško vlogo (Parochials): ne zavzemajo kakršnihkoli odnosov do političnih funkcij, jemljejo politiko komajda zares in je ne razumejo kot centralno mesto družbene populacije, ti posamezniki od političnega sistema ne pričakujejo nič, značilna je minimalna specializacija političnih funkcij – iz te vloge izpeljemo župljansko/sopotniško politično kulturo;
2. Pasivna oziroma podložniška vloga (Subjects): od politike veliko pričakujejo, ponavadi imajo oblikovana neka stališča, odnos do političnega sistema in njegove učinkovitosti, ampak so hkrati tudi

pasivni konzumenti politike, praviloma tudi priznavajo avtoritete in oblast brez mnogih spraševanj – iz te vloge izpeljemo pasivno podložniško politično kulturo;

3. Udeleženijska vloga (Participants): posamezniki so aktivni na specifičnih političnih resorjih oziroma področjih, so zagovorniki ali nasprotniki politične scene, so politično informirani, zainteresirani, imajo racionalni pristop k politiki in pa želijo soodločati – iz te vloge izpeljemo participativno oziroma udeleženijsko politično kulturo.

Za našo nalogo je zlasti zanimiv in relevanten tretji tip politične kulture, tj. participativna (udeleženijska) politična kultura. Zelo pomemben aspekt tega tipa je želja po soodločanju. Presečišče političnih vprašanj naj bi tako bil prispevek dveh ali večih strani, ki se angažirajo v procesu (raz)reševanja političnega problema. Okvir znotraj katerega se politične zahteve pretvarjajo v politične odločitve naj venomer poteka konsenzualno in na podlagi racionalnih argumentacij vseh vpletenih deležnikov. Pomembna noviteta pri participativni politični kulturi na katero opozori Brezovšek (2002, 66-67) pa je oblikovanje strukture, ki jo označuje javni tribunal, tj. oder in publika. Vpliv množičnih medijev na oblikovanje politične kulture je še zlasti viden pri personalizaciji volilne izbire, ko množični mediji (med katerimi prednjačita TV in radio) brez posredovanja strankarske mreže neposredno komunicirajo z volivci. Tak koncept predpostavlja oslabitev strankarske identifikacije nekega kandidata za politično mesto in zaton kandidatovega političnega programa, v ospredje pa stopa elita medijskih ekspertov.

Povsem naravno je, da politična socializacija pri vsakem individuumu poteka drugače in je preplet vseh objektivnih, na tem mestu velja izpostaviti množične medije in njihovo prepričevalno moč, in subjektivnih dejavnikov in okoliščin s katerimi je adolescent, in kasneje odrasli v interakciji. Miheljak (2002, 116) strne: »Politično kulturo bi lahko označili kot vzorec subjektivnih orientacij državljanov do lastnega političnega sistema. Politična socializacija odigra pri oblikovanju teh subjektivnih orientacij ključno vlogo.«

2.4 Demokracija, upor in socialna država

Demokracija je spremenljivka in ne nekaj, kar se ne spreminja. V tem pogledu je čas odločilen dejavnik, ker se demokracije lahko premikajo na demokratičnem kontinuumu. Tudi sam pojem demokracije in njeni standardi se lahko spremenijo, saj tisto, kar so pred štiridesetimi leti ocenjevali kot sprejemljivo za demokracijo, morda danes ni več sprejemljivo. Na splošno lahko trdimo, da je demokracija proces in da so politični izidi vedno rezultat medsebojne izmenjave med elementi institucionalne (makro) ravni, vmesne (mezo) ravni ter individualne (mikro) ravni socialno-politične organizacije (Kaase in Newton 1999, 164-165). Upoštevajoč formalno spoštovanje pravnega reda demokracije, Bučar navaja, da brez doslednega spoštovanja zakonitosti ni demokracije, saj je s »pravnega stališča demokracija samo sistem pravil, po katerih poteka svobodno delovanje« (1998, 49-50). Avtor nadalje demokracijo opredeli kot edini možni racionalni odgovor na vprašanje o odločanju o družbenih zadevah. Za njega demokracija pomeni »obliko notranje ureditve družbe, katere smisel je, da jo usposobi za ustvarjanje najboljših odgovorov na izzive okolja. Od tega je odvisna njena sposobnost preživetja v okolju, ki ji ni samo naklonjeno. Brez sposobnosti preživetja odpadejo vsi drugi vidiki, saj postajajo brezpredmetni« (1998, 67).

Tako znotraj načela demokratične države razlikujemo dva temeljna načina izvrševanja ljudske suverenosti: neposredno in posredno.

2.4.1 Neposredna demokracija

Kot že ugotovljeno v uvodu te naloge, neposredna demokracija izvira iz grškega polis in osrednjega trga agore, kjer so udeleženci s svojimi argumenti neposredno oziroma direktno posegali v oblikovanje javnih politik. Della Porta (2003, 64) razmišlja, da je neposredna demokracija participativna, in sicer tako, da pravico do odločanja priznava le tistemu, ki pokaže svojo predanost javnim zadevam. Taka demokracija vztraja pri zahtevi, da je treba odločanje kar se da približati ljudem.

Neposredna oblika demokracije izhaja iz načela ljudske suverenosti, po katerem je nosilec suverene oblasti v posamezni družbeno urejeni skupnosti lahko samo ljudstvo. Sama zamisel o ljudski suverenosti izhaja iz participacije, ki se je v Evropi razvila sredi

osemnajstega stoletja skupaj z javnim prostorom, ki je omogočal medsebojno vplivanje med državljani in predstavniki institucij. Iz tega je sledila zahteva, da mora ljudstvo neposredno odločati o vseh pomembnejših vprašanjih v družbi, torej zahteva po neposredni demokraciji. Vendar se ta kasneje ni uveljavila, ker se je izkazala kot neuresničljiva v praksi. V sodobnih demokracijah se še vedno uporabljajo nekateri elementi neposredne demokracije, med katerimi sta najbolj pogosta referendum, ki je namenjen preverjanju ljudske volje pri najpomembnejših odločitvah in pravica do peticije (glej Grad 2000, 17-19).

Bučar (1998, 84-85) suvereno doda, da je prava demokracija samo neposredna demokracija, ki pa je možna samo v manjših in nizko strukturiranih družbenih enotah, in optimistično pripomne, da bo ta oblika demokratičnega odločanja morebiti možna v bližnji prihodnosti ob pomoči sodobnih tehnično visoko razvitih komunikacijskih in računalniških sredstvih, ki bi lahko zagotovila možnost, da se vsi volivci lahko neposredno opredeljujejo do vseh družbenih vprašanj.

2.4.2 Predstavniška demokracija

Dilema glede predstavljanja – ali naj predstavnik dela tisto, kar želijo njegovi volilci, ali tisto, kar sam presodi kot najboljše – je oblikovala dve šoli: mandatno in neodvisno. Prva trdi, da mora posameznik zagovarjati stališča volilcev, druga pa, da posameznik ni pravi predstavnik, če v svoji odločitvi ni svoboden (Lukšič 1994, 124).

Della Porta (2003, 160-162) pokaže, da se teorija predstavništva se razvija v tri smeri glede na to, ali se poveže: a) z idejo mandata ali pooblastila; b) z idejo predstavništva, se pravi podobnosti in istorodnosti; c) z idejo odgovornosti. Oglejmo si te tri pomene nekoliko podrobneje.

- a) Predstavništvo kot mandat ali pooblastilo usmerja k pravnemu pojmovanju: »predstavnik je nekakšen delegat, ki deluje na temelju povsem opredeljenega mandata«. Moč politika, ki je izvoljen, izvira iz pooblastila, ki ga dobi od volivcev. Predstavništvo pomeni oblast, ki je dana predstavnikom, da se istovetijo z narodom in da odločajo v njegovem imenu.

- b) Drugo pojmovanje, ki je sociološko, primerja predstavništvo z reprezentativnostjo, se pravi s podobnostjo. Predpostavka je zmožnost parlamenta, da odraža karseda raznoliko družbeno, spolno, etnično, generacijsko strukturo. »Temelj tega pojmovanja je dejstvo, da se počutimo zastopani, če nas predstavlja nekdo, ki sodi v kalup našega lastnega izvora, ker domnevamo, da nas ta oseba pooseblja.« Posameznik ima občutek, da je zastopan bolje, če njegov predstavnik ravna, kot bi ravnal tudi sam. Mnogi so se strinjali, da četudi bi parlament odražal značilnosti prebivalstva, to še ne pomeni, da bi povzemal tudi njegove zahteve, zato je ta teorija naletela na ostre kritike.
- c) Predstavništvo kot odgovornost se povezuje z docela političnim pojmovanjem. Predstavniki so odgovorni tistim, ki jih predstavljajo, z drugimi besedami, polagati jim morajo račune o svojem delovanju. Bistvo tega delovanja je predstavništvo kot nekakšen politični mehanizem, ki skrbi za odnos obveščanja in nadzora med vladajočimi in vladanimi.

V opredelitvi predstavniške demokracije imajo osrednjo vlogo volitve. Predstavniški sistem ne more obstajati brez občasnih volitev, katerih cilj je doseči, da bodo vladajoči v svojem razmerju do vladanih odgovorni. Pri pojmu predstavniška demokracija velikokrat zasledimo tudi sopomenko sodobna demokracija, ki le terminološko ponazarja, da večina sodobnih demokratično urejenih držav uporablja posredno obliko vladanja, kjer interes ljudstva zastopajo od ljudstva izvoljeni posamezniki. Grad pregledno zapiše, da tudi predstavniška demokracija temelji in izhajaja iz načela suverenosti ljudstva, vendar iz prepričanja, da je suverenost ljudstva nedeljiva, zato je ne more izvrševati neposredno, torej po svojih posameznikih, temveč le po svojih izvoljenih predstavnikih. Ljudstvo tukaj uresničuje oblast tako, da na volitvah izbere svoje predstavnike, prek katerih bo izvrševalo oblast. Gre za t. i. politično predstavništvo, ki je razmerje med ljudstvom in njegovimi izvoljenimi predstavniki, temelji pa na mandatu,² ki ga ljudstvo z izvolitvijo podeli svojim predstavnikom v

² Imperativni ali vezani mandat pomeni, da je izvoljen predstavnik v parlamentu samo pooblaščen zastopnik volilnega telesa in mora v celoti ravnati po navodilih tega telesa. Za svoje delo je odgovoren volivcem, ki imajo pravico nadzora nad njegovim delom in tudi pravico odpoklica, če z njim oziroma njegovim delom niso zadovoljni. Reprezentativni ali svobodni ali nevezani mandat pomeni, da izvoljeni člani predstavniškega telesa ne predstavljajo posameznih volivcev, ki so jih izvolili, niti volilne enote, v

predstavniškem telesu. »V skladu s tem načelom nosilci oblasti delujejo kot predstavniki ljudstva. Iz načela ljudske suverenosti izhaja tudi načelo demokratične države. Demokratična je tista državna ureditev, v kateri vsa oblast izhaja iz ljudstva in se izvaja v njegovem interesu. V demokraciji torej lahko vladajo le tisti, ki jih je izvolilo ljudstvo, kateremu so tudi odgovorni« (2000, 17-25). Nosilci oblasti ponavadi pripadajo političnim strankam, za katere Lukšič (1991, 38) pravi: »Stranke so v predstavniškem sistemu najpomembnejše institucionalno sredstvo za prenašanje družbene večplastnosti na politično raven.«

Poglejmo kaj o dualizmu oblast – subjekt pravi Kurnik:

Oblast (pravna) v medijskih reprezentacijah prikazuje svoj učinek (pokoren podložnik) kot njej zunanjo instanco, kot nekaj s čimer mora nenehno vstopati v mediacijo, v dialog (npr. država s civilno družbo). Okoli lažne zunanosti med pravno oblastjo in pokornimi podložniki (državljeni) se razvija cela znanost konformistične kritike in legitimacije tipa: oblast je v rokah ljudstva, ljudstvo izbira in odloča, oblast se izvaja v imenu ljudstva (Kurnik 2005, 143).

Poglavitna predstavniška institucija je parlament, ki ima pravico oblikovanja zakonodaje in nadzora nad vlado. Jann pravi, da parlament ni identičen z demokracijo, temveč je »samo ena od form demokratičnega oblikovanja volje«. Lukšič pa povzame, da danes parlament predstavlja najpomembnejšo tehniko moderne demokracije. Walter Bagehot je pred več kot stotimi leti zapisal, da je prva zahteva reprezentativnega sistema, da predstavniško telo predstavlja realno javno mnenje nacije (glej Lukšič 1994, 107).

»V verodostojni demokraciji lahko vsak državljan, ko doseže določeno starost, posredno participira v formalnem političnem odločanju z udeležbo na volitvah, razpravljanjem, lobiranjem, demonstriranjem in tako dalje« (Dworkin 2004, 203). Avtor v nadaljevanju tudi opredeli politično skupnost, ki je po njegovem sestavljena iz tistih, ki imajo neko vlogo pri sprejemanju zakonodajnih, izvršilnih in sodnih odločitev in tistih, ki jih te odločitve najbolj neposredno zadevajo.

kateri so bili izvoljeni, pač pa ljudstvo kot celoto. Zato ne odgovarjajo volivcem za svoje delo in volivci jih tudi ne morejo odpoklicati. Poslanec je tako svoboden pri razumevanju in izražanju volje ljudstva kot celote, ki jo predstavlja, torej ima možnost, da ustvarja svojo predstavo o ljudski volji. Poslanec v parlamentu ravna popolnoma neodvisno in svobodno (Grad 2000, 26).

Splichal je do predstavniškega sistema nekoliko bolj skeptičen:

Predstavniška demokracija ne dovoljuje ljudstvu neposredno vplivati na državno oblast. Hkrati zagotavlja, da državljani izražajo konsenz, zvestobo in poslušnost (tudi z grožnjo osamitve), ki dajejo legitimnost oblasti. Predstavniška demokracija je torej na neki način antidemokracija, toda ko je enkrat uveljavljena, se ljudje lahko z njo identificirajo in v tistih, ki jim dejansko onemogočajo neposredni vpliv, vidijo svoje predstavnike. Sicer je najbrž res, da je ideja predstavništva zaradi težav s praktično uresničljivostjo neposredne demokracije rešila obstoj demokracije kot vodilne ideologije moderne države, toda prav tako ni dvoma, da je predstavniško načelo imelo za posledico (strukturno) izključenost mnogih državljanov iz vsakodnevnega sodelovanja v odločanju (Splichal 1997, 158-159).

Za nujnost soobstoja obeh načinov demokracije Grad ponudi ugotovitev, da je v večini sodobnih držav posredna demokracija v neki meri kombinirana z različnimi oblikami neposredne demokracije: »Iz ustave torej izhaja, da sta oba načina izvrševanja ljudske suverenosti enakovredna in komplementarna, zato ni mogoče odpraviti neposrednega odločanja pri sprejemanju temeljnih družbenih odločitev (ustave in zakona), niti ni mogoče na račun neposredne demokracije odpraviti pooblastila predstavniškega telesa, da odloča o teh vprašanjih« (2000, 18).

2.4.3 Upor

Na tem mestu pa si nekoliko podrobneje pogledjmo Negrija (2006, VI-VIII), ki veliko pozornost nameni pojmu moč ljudstva, ki ima pravico do spremembe ustave (*Constituent Power*), za katero pravi, da je aktiven element, ki je skupen vsem modernim revolucijam in je obenem tudi preliminarni pogoj za njihovo razumevanje. Po Negriju moč ljudstva³ zato razumemo kot moč množice, ki v jedru nosi revolucionaren naboj in stremi k upor in spremembi ustave. Moč ljudstva teži nazaj k ljudem – izvoru vseh avtoritet in pooblastil. Demokracija je potemtakem neločljivo povezana z idejo in prakso moči upora, ki je skozi moderno dobo vselej bila v konfliktu z izvoljeno oziroma imenovano oblastjo (*Constituted Power*), ki jo razumemo kot osnovno moč formalne ustave in osrednjih (centraliziranih) državnih organov. Konfliktu v smislu, da kadarkoli je moč množice tlakovala pot revolucionarnim procesom in tako odpirala vrata družbenim spremembam, je centralizirana oblast to

³ Termin se je najverjetneje prvič začel uporabljati med Ameriško revolucijo 1775-83, njegov izvor kot ontološki pojem, pa sega v razvoj renesančne politične misli od petnajstega do osemnajstega stoletja (Negri 2006, 23).

zatrla. Po neuspehu revolucij je moč ljudstva poniknila in čakala na priložnost, da se ponovno vzdigne. Vedno znova je revolucionarni naboj množic ustavila oblast in njeni represivni organi, zato se Negri vseskozi vprašuje, kako je potemtakem revolucija sploh mogoča in kako lahko končno realiziramo demokracijo in vsa njena načela. Avtor si znotraj sfere oblasti prizadeva razložiti razliko med močjo upora in izvoljeno močjo – njuna antagonistična narava vzponov in padcev, pa karakterizira družben razvoj moderne dobe.

Govoriti o moči ljudstva pomeni govoriti o demokraciji. V novejšem času sta ta koncepta pogosto bila povezana – kot del procesa, ki se je okrepil v dvajsetem stoletju – pa sta postala vse močnejša. Z drugimi besedami, moč upora je bila obravnavana ne le kot vsemogočno in ekspanzivno načelo zmožno proizvajati ustavne norme kateregakoli pravnega sistema, ampak tudi kot subjekt te proizvodnje – vsemogočna in ekspanzivna dejavnost. Oblast upora s tega stališča stremi k temu, da se identificira s samim konceptom politike, s takim konceptom, ki je razumljen v demokratični družbi (Negri 2006, 1).

Sama moč množice, ki je skrita v oblasti upora, noče biti v celoti vključena v strogo hierarhičen sistem norm, pravzaprav ostaja tuja zakonski ureditvi. Povedano drugače, ima moč vzpostaviti novo pravno ureditev in urejati pravne odnose znotraj nove skupnosti. Če smo prej trdili, da gre za moč množice, ki v jedru nosi revolucionaren naboj, sedaj trdimo, da je moč upora kot vseobsegajoča moč, v bistvu revolucija sama. Ni samo vseobsegajoča – se širi časovno in tudi prostorsko – potrebno jo je vključiti v uveljavljene institucije moči. Njena (nekoliko) blede reprodukcija moči, je denimo vidna v pravici do referendumu. Problem, ki torej ostaja, je, kako lahko razumemo oblast upora v okvirih pravnega aparata. Pa vendar jo nekateri smatrajo kot sinhrono z obstoječim ustavnim sistemom. Njena moč izhaja iz nasilja inovacij, pojavlja pa se kot nasprotna obstoječi oblasti. Negri je prepričan, da se tudi revolucije morajo ukloniti nadvladi zakona. Moč upora se mora zatorej skozi zakonski postopek legitimirati. Poiskati mora torej formalen način, s katerim bo širši množici sposobna zagotoviti moč spremembe. Razlog za to je predvsem ta, da ustavo ne udejanja vlada, temveč ljudje (Negri 2006, 2-10). »Na kratko, če v vsej zgodovini demokracije in demokratičnih ustav dualizem med močjo upora in izvoljeno oblastjo nikoli ni obrodil združitve, se moramo zatorej osredotočiti na to negativnost oziroma pomanjkanje združitve v eno, da bi lahko v celoti razumeli moč ljudstva« (Negri 2006, 12).

Spoznali smo torej, da je oblast upora definirana kot negativna moč, predstavlja pravico ljudstva do upora proti institucionalizirani oblasti in je radikalni aparat nečesa, kar še ne obstaja, njegov nastanek pa zahteva politično inovativna in ustvarjalna dejanja. Gre za paradoksalen proces institucionaliziranja te moči, saj ravno z institucionalizacijo, ta moč preneha biti moč, in sebe od takrat naprej razglašča, kot da nikoli ni udejanjala radikalnega upora. Pravzaprav gre za paradoks ustavnosti. Pogoj za suverenost te moči je, da obstaja kot praksa v ustavi, torej organizirana in vodena na podlagi svobodne odločitve. Če ponovimo z drugimi besedami: ko je taka moč institucionalizirana, je nujno tudi negirana. Se pravi, če izhajamo iz teh premis, pridemo do spoznanja, da ravno zaradi radikalne narave te moči, le-te ne moremo pojmovati kot formalni postopek v ustavi. Kaj torej pomeni, če te oblike moči ne moremo formalno priznati? V prvi vrsti to pomeni vzpostavitev neprekinjenega odnosa med to močjo in revolucijo, se pravi prepričanja, da kjerkoli je ta moč prisotna, tam je tudi revolucija. Moč upora predstavlja temeljni vzvod političnih inovacij. Polemika ne zadeva vprašanja o omejitvi, temveč o neomejitvi te moči. Edini možni formalni scenarij tovrstne moči je revolucija (Negri 2006, 21-24). Moč upora kot absolutni in neomejen postopek, se po besedah Negrija (2006, 33) udejanja v delavskem razredu. Svojo inovativno sposobnost moč upora najde v ustvarjalni spontanosti delavskega razreda. Aktivno delavstvo proizvaja nekonvencionalne politične vzorce. Negri sklene: »Revolucionarne sile so poražene, vendar se bodo v drugi obliki in drugem prostoru ponovno vzdignile. Pozitivna alternativa moderne dobe ostaja moč upora, ki nakazuje trend prihodnjih oziroma novih oblik revolucionarnosti« (2006, VIII).

2.4.4 Razvoj socialne države

Preteklo stoletje je bilo priča razvoja socialne države oziroma t. i. welfare state, katere osnova je pojem *socialnega državljanstva* kot pravice državljanov, da si zagotovijo določeno življenjsko raven ne glede na položaj, ki ga imajo na trgu. Že mnogo prej – v šestnajstem stoletju – so države poznale razne oblike pomoči najšibkejšim slojem, vendar pa se je prava socialna politika v svetu začela izvajati šele v začetku dvajsetega stoletja. Prvi pogoj za to je bilo širjenje izobrazbe za vse sloje oziroma razvoj vsedržavnega šolskega sistema. Sledilo je porast razvoja programov socialnega zavarovanja, najprej za nesreče pri delu, nato zdravstveno in pokojninsko zavarovanje ter zavarovanje zoper brezposelnost. Druga svetovna vojna je pospešila razvoj *welfare*

programov tako zaradi nastajanja vezi nacionalne solidarnosti kot tudi zaradi močnega javnega poseganja v tržne mehanizme. Ena od razlag pravi, da je bil razvoj welfare state določen z bojem najšibkejših razredov na trgu, bojem, ki ga je moč utemeljiti tako z nekdanjim oblastnim vplivom sindikatov in levih strank. Welfare state so v zavezništvu z delavskimi organizacijami postavile na noge predvsem levičarske stranke. Lahko torej trdimo, da se je razvoj socialne države odvijal pod vplivom delavskih organizacij. Dober zgled razvoja univerzalistične socialne države, temelječe na storitvah, ki so dostopne vsem, že od nekdaj predstavljajo skandinavske države (glej v Della Porta 2003, 45-48).

Leta 1991, ko je Slovenija sprejela temeljno ustavno listino o svoji samostojnosti in neodvisnosti, se je z ustavo konstituirala kot demokratična, pravna in socialna država. Fuchs, Guidorossi in Swensson (v Kaase in Newton 1999, 222-225) opozarjajo, da je zelo pomemben vidik pri zaupanju v demokratični sistem med drugim tudi učinkovitost razmerja oblast – opozicija. Vprašanje je, ali je predpostavka opozicije, da bo delovala bolje kot vladne stranke, realna in bo torej lahko sodelovala pri oblasti v bližnji prihodnosti. Če ta predpostavka ni realna, se to lahko izrazi v zmanjšanju aktivnosti nezadovoljnih, torej v apatiji, ali pa v prenosu nezadovoljstva na sistem kot celoto kot poizkus spremembe, zamenjave določenih sistemskih ureditev oziroma postavk (npr. poizkus nadomeščanja instituta parlamentarne demokracije z »demonstracijsko demokracijo«, kot to imenuje Sartori). Ključno ob tem se zdi, koliko je politični sistem legitimen. Demokratični sistem neke države je legitimen toliko, kolikor državljani verjamejo, da je njegova strukturalna ureditev utemeljena na temeljnih vrednotah, kot so svoboda, človekove pravice in demokracija v smislu vladavine ljudstva. V stabilni demokraciji državljani v procesu primarne socializacije spoznavajo skladnost institucionalnih struktur in temeljnih vrednot. Na tej podlagi se oblikuje podpora sistemu oziroma vera v njegovo legitimnost (*legitimacy beliefs*). Če povzamemo; starost demokratičnega sistema, strukturiranost strankarskega polja in enotnost politične skupnosti neke države so okoliščine, ki lahko pomembno vplivajo na občutek legitimnosti političnega sistema. Neformalna struktura političnega sistema se oblikuje znotraj demokratične tradicije in razvite politične kulture ter se izraža v sposobnosti kompromisa in stopnji strpnosti med akterji v političnem procesu.

Zdi se, kot da je v slovenskem političnem prostoru med vlado in socialnimi partnerji socialni dialog velikokrat težko dosegljiv. Lukšič (1998, 199) zapiše, da se je enostranska praksa vodenja socialnega dialoga s strani vlade pojavljala že v preteklih obdobjih, denimo v času pristopnih pogajanj in dogovarjanj Slovenije za vstop v Evropsko unijo, ko so sindikati⁴ ugotovili, da jih vlada še naprej ignorira, tako da so dobili več informacij o širitvi Evropske unije od Konfederacije evropskih sindikatov kot pa od vlade. Vlada je takrat zatrjevala, da so socialni partnerji v Sloveniji nedozoreli in nepripravljeni na dialog.

2.5 Množični mediji

Množični mediji so v večini definicij množičnega komuniciranja »opredeljeni za sredstva (posredniki, kanali), ki kvantitativno omogočajo povečanje obsega produkcije (običajno: posredovanja, razširjanja) sporočil, torej razširjajo krog sočasno komunicirajočih s premagovanjem časovne in prostorske distance med ljudmi« (Košir 1988, 14). Prav to zmanjševanje časovno-prostorske razdalje, pa po Splichalu (1984, 116) ni le povečalo človekovega časovnega in prostorskega obzorja, temveč je hkrati tudi razširilo okolje, o katerem mora posameznik biti informiran, da lahko upravlja svoje delovanje oziroma svoje lastno življenje.

Po ugotovitvah Koširjeve (prav tam) so osrednje funkcije – ki se pogosto prepletajo – javnih občil predvsem informirati, oblikovati javno mnenje, vzgajati in zabavati. »Ne glede na to, katere in koliko funkcij se v posameznem sporočilu preplete, je ena vedno dominantna, prevladujoča.« Erjavčeva funkcijo oblikovanja javnega mnenja poimenuje interpretacijska, funkcijo vzgoje pa socializacijska (Erjavec in Volčič 1999, 10). V novinarskem sporočilu je za prepoznavnost njegove funkcije bistven kriterij udeležba avtorja v besedilu. Funkciji ločimo glede na to, ali je avtor v besedilu odsoten *versus* prisoten »s svojimi mnenji, ocenami, interpretacijami, subjektivnim pogledom« (Košir 1988, 41-42):

1. informativna funkcija (avtor ni prisoten, je distanciran in predmet upoveduje relativno objektivno);

⁴ S tem mislimo na štiri največje slovenske sindikalne centrale leta 1997; Zveza svobodnih sindikatov Slovenije (ZSSS), Neodvisnost – Konfederacija novih sindikatov (KNSS), Pergam in Konfederacija '90.

2. interpretativna funkcija (avtor je prisoten, je subjektivno naravnani in angažiran).

Novinarsko besedilo je oblikovano v številnih žanrih. Sprejmemo opredelitev Koširjeve (1988, 31), ko *novinarski žanr* opredeli kot »tip novinarskega diskurza, za katerega je značilna določena tipična forma, v kateri je upovedana določena snov (predmet), ki je tipsko strukturirana in izražena z zanjo tipičnimi jezikovnimi sredstvi.« Širši pojem je *novinarska vrsta*, ki je po Koširjevi družina žanrov.

Razlog, da dnevne vesti postanejo substitut za stvarnost, gre v veliki meri pripisati pojavu tiskanih medijev. »Uvedba tiskanih časopisov predstavlja prvo obliko množičnega komuniciranja v modernih družbah« (Ule 2004, 400). Macdonaldova (1998, 111) je kritična do razmišljanja, da naj bi resni časniki temeljili na abstraktnem, racionalnem, analitičnem in univerzalnem, tabloidi pa na izkustvenem, emocionalnem, intuitivnem in naključnem. Seveda ločnice med resnimi in tabloidnimi časopisi (še) obstajajo, vendar Kalin Golobova (v Poler Kovačič in Kalin Golob 2004, 73) ugotavlja, da je v obdobju po slovenski osamosvojitvi resni tisk zaradi konkurence na trgu nekatera načela kakovostnega novinarstva zamenjal za tržno privlačnejša sredstva, kar je vidno denimo v naslovju, ki postaja vedno bolj sredstvo pritegovanja k nakupu, tako da meje med resnim in tabloidnim tiskom na tem področju postajajo nejasne.

Vse pogosteje se v novinarski teoriji in praksi pojavlja pojem *tržno naravnano novinarstvo*. Gre za tip novinarskega diskurza, ki je podrejen tržni logiki lastnika posameznega medija. Profitabilen medij bi zelo nazorno lahko opisali kot množični komunikacijski sistem, v katerem ni prostora za kritično pišočega in radikalno usmerjenega novinarja. Avtor besedila ali slušno-vizualnega prispevka je omejen z banalnimi barierami, kot so dohodek, služba, varnost. Tak novinar je o vsem nekoliko seznanjen, ne gre mu za to, kaj piše, temveč koliko dobi za pisanje, zato piše o vsem kar mu pride pod roko. Taka tržno usmerjena sredstva javnega obveščanja nas dezinformirajo, saj nam ponudijo le polovične resnice oziroma »resnice« ki so pogodu naročniku ali lastniku medija (Gantar v Baškovič in drugi 1982, 109). Kritično gledata tudi Erjavčeva in Poler Kovačičeva (2007, 109-111), verjamemo jima, da je v samem jedru tržnega novinarstva tržna logika, po kateri je naslovnik razumljen kot odjemalec oziroma potrošnik, novica pa kot proizvod. Novinar se kot subjekt v vseh fazah

sporočanja procesa umika. Njegovo vlogo prevzemajo lastniki kapitala ter nosilci politične moči in oblasti, pri čemer pa niso usmerjeni k novinarskim ciljem, temveč si prizadevajo za zadovoljevanje svojih lastnih interesov.

Zaradi pogostega pojavljanja in omenjanja pojma *novinarski tekst* v nadaljevanju, je smiselno, da na tem mestu definiramo novinarski tekst v časopisju:

Časopisno novinarsko besedilo je po intenciji enopomenska pisna jezikovna in grafična celota v množično komunikacijskem dejanju, katere funkcija je ažurno sporočanje o aktualnih dogodkih (pojavih) družbeno konstruirane stvarnosti tako, kakor so se ti dogodki zgodili v okviru kolektivnih mehanizmov percepcije, z določitvijo kraja, časa in nosilca(cev) dogajanja, ki morajo pripadati skupnemu referencialnemu univerzumu sporočevalca in naslovnika (Košir 1988, 19).

2.5.1 Množični mediji kot predpogoj za obstoj demokratičnega sistema

V preambuli *Kodeksa slovenskih novinarjev*, sprejetega leta 2002, lahko preberemo: »Prvo vodilo dela novinarjev je pravica javnosti do čim boljše informiranosti. Obveščенost javnosti je temelj delovanja sodobnih družb in je pogoj za delovanje demokratičnega sistema.«

Velika večina sodobnih demokratično urejenih držav zaradi nezmožnosti sodelovanja vseh državljanov v političnem odločanju prakticira reprezentativni model demokracije. Torej model, v katerem v imenu državljanov odločajo izvoljeni predstavniki oziroma politiki. Tudi v tem modelu se uspešnost posameznega demokratičnega sistema kaže z različnimi kazalci, ki merijo procentualno udeležbo državljanek in državljanov v legitimnih oblikah političnega udejstvovanja. Prav te državljanke in državljanji večino posrednih izkustev in vedenj o političnih odločitvah dobijo skozi množična občila, ki (naj bi) s svojo kritičnostjo odločilno vplivala na to, kakšne preference subjekt v določeni politični situaciji sprejme za svoje. Zastavlja se vprašanje, ali je konstruktivna kritičnost medijev zadosten pogoj za delovanje demokratično urejene entitete. Odgovor nam ponudi Peters s trditvijo, da je »kritično novinarstvo nujni pogoj delovanje demokracije, ampak zagotovo ne zadostni, saj je demokracija predvsem strukturni problem, ki vključuje vso družbeno organizacijo« (1999, 111).

Splichal (1984, 114) mnogokrat zagovarja, da z aktivno udeležbo čim večjega števila ljudi v družbeni produkciji in distribuciji sporočil, v katerih je materializirana informacija, dobiva komuniciranje vse bolj svobodni značaj, družba pa postaja vse bolj demokratična. V demokratični politični ureditvi, kjer je komunikacija povezana z idejo o svobodi, množični mediji odigrajo ključno vlogo. Erjavčeva kot predpogoj za obstoj demokratične družbe izpostavi medijsko avtonomijo.

Svobodno oblikovanje mnenja in volje kot individualna temeljna pravica in ustavno jamstvo za neodvisen medijski sistem sodita v samo jedro demokracije. Svoboda medijev je pogoj demokratičnega sistema, brez katerega ta ne bi bil legitimen. Mediji naj bi zagotavljali prostor interakcije med državo in civilno družbo, v njem potekajo nenehni konflikti med družbeno-političnimi udeleženci, da bi povečali družbeno moč. Tako imajo mediji dve vlogi. V prvi so varuhi interesov civilne družbe in prostor za kritiko in nadzor oblasti, v drugi pa so združitev moči in vpliva na odločitve na vseh družbenih ravneh (Erjavec 1999, 138).

Razprava o demokraciji vedno znova izpostavlja svobodo medijev in svoboden pretok informacij kot enega od najpomembnejših pogojev za polnokrvno življenje demokratične ureditve. V eni od svojih obrazložitvev je Ustavno sodišče Republike Slovenije leta 1994 zapisalo: »Svobodni, od oblasti neodvisni tisk pomaga vzpostavljati in oblikovati nepristransko informirano javnost, pogojuje njeno sposobnost nadzirati vse veje oblasti ter zagotavlja učinkovito delovanje politične opozicije vsakokratni oblasti. Svobodni tisk s svojim delovanjem omogoča uravnoteženo ravnanje politične oblasti v državi in nadzor državnih oblastnih struktur« (Lukšič 2001, 49). Za sposobnost medijev nadzorovati politiko in za proces naraščajočega osamosvajanja medijev izpod politične oblasti se v novejšem času uporablja izraz *medializacija politike*. Ta sorazmerno nov koncept naj bi za participacijo v demokratičnih ureditvah imel zlasti negativne posledice. Množični mediji naj bi politične vsebine prikazovali kot razvedrilo, kar vodi k t. i. spektakularizaciji politike, ki pomeni površnost informacije, ki je vse bolj posredovana s podobami in vse manj z besedami oziroma analitičnimi razpravljanji. Kakopak, govorimo o senzacionalizmu. Politiki, po tej razlagi, politično komunikacijo reducirajo na *sound bites*, tj. nekajsekundna gesla, ki težijo k temu, da bi sporočilo karseda poenostavila ter dramtizirala, in so zaradi te lastnosti bolj primerni za televizijski prenos. To je zelo pomembno, saj se bodo zlasti nedejavni ali konformisti na volitvah za nekega kandidata odločali na podlagi njegovega/njenega lika, videza ali pojave. Vrnimo se k medializaciji politike, ki ni omejena samo na prikazovanje politike v širšem smislu, ampak tudi v pavšalnem

pokrivanju drugih, za družbo prav tako signifikantnih procesov. Ko je na prelomu šestdesetih in sedemdesetih let protestiralo študentsko gibanje, so mnogi poudarjali, da ima moč demonstrantov podlago v *the whole world is watching*, torej v dejstvu, da gleda cel svet. V današnji informacijski družbi pa ne smemo spregledati spodbude javnih oblasti, ko iščejo dodatne kanale za neposredno komuniciranje z državljanji. Kibernetska demokracija, ki se je spletla na svetovnem medmrežju, je medij, ki v demokratičnih družbah, kjer ni veliko cenzure, omogoča pomnožitev kanalov participacije (Della Porta 2003, 82-85).

Novinarstvo je poklic, ki je ključnega pomena za obstoj vsake moderne družbe. Za normalno delovanje demokratične družbe sta izrednega pomena predvsem posredniška in kritičnonadzorna funkcija novinarstva (Erjavec in Volčič 1999, 19; Erjavec 2000, 678). Da so množični mediji postali konstitutivni element vsake teorije politične demokracije, se strinja tudi Splichal (1997, 346) in dodaja, »da celo najožje in najbolj formalne definicije demokracije ne morejo mimo spoznanja o integralni vlogi medijev za dejansko delovanje vseh elementov demokratičnega sistema.«

2.5.2 Od reprezentacije k diskurzu

Ena od glavnih polemik v novinarstvu je prav gotovo objektivnost poročanja. Natančneje objektivnost opredelimo kot lastnost, ki od novinarja pri njegovem delu zahteva, da je nepristranski, natančen pri opisovanju dejstev, pošten, uravnotežen, nevpleten v dogodke o katerih poroča in predvsem brez kakršnihkoli predsodkov. Jontes (2009, 813) pravi, da večina novinarske avtoritete izhaja iz statusa resničnosti, ki je pripisan novinarskemu diskurzu in se vzdržuje predvsem prek ideje objektivnosti, ki je zanj osrednji element novinarske ideologije. Merrill (1997, 119) nam hitro razbije predstavo o objektivnem poročanju, ko objektivnost vidi kot mit, kot nedosegljiv cilj. Enakega razmišljanja je tudi Lutharjeva (1998, 146), saj ugotovi, da je objektivnost, ki jo je v absolutnem smislu nemogoče doseči, največkrat v nasprotju z drugimi kvalitetaми novice – čutno, estetsko, aktualno, kontroverzno in z njeno vrednotno dimenzijo. Razmerje med resničnostjo in tem, kaj se je in kaj se ni o določenem dogodku povedalo, pa po mnenju Koširjeve (1988, 12) zadeva vprašanje morale. Avtorica strne: »Bo novinar pošten in bo sporočil to in toliko, kolikor o določeni zadevi ve, ali bo raje ravnal v skladu s pravšnostjo določenega trenutka? Novinar je pred

nenehno izbiro: bo pošteno poročal ali bo oportunist?« V zvezi s tem po njenem obstajata dve relevantni vprašanji. Prvo se nanaša na to, koliko od (iz)vedenega bo novinar sporočil, drugo pa obravnava, v kolikšni meri bo tisto, kar bo povedal, v skladu z dejanskostjo. Koširjeva zato predlaga, da se beseda resnica iz teorije novinarskega diskurza umakne, zamenja pa jo naj resnicoljubnost kot moralno načelo in pa točnost, pravilnost kot metodološka prvina. Na tem mestu trdimo, da pripovedna oblika učinkuje na vsebino poročanja in na reprezentacijo realnosti. Lutharjeva in Jontes ugotovita:

Status resničnosti, na katerem temelji avtoriteta novinarskega diskurza, se vzdržuje predvsem skozi ideal objektivnosti, osrednji element novinarske poklicne ideologije. Ta predpostavlja, da je možno dejstva ločiti od mnenj oziroma od vrednostnih sodb, novinarji pa so se sposobni distancirati od dogodkov iz resničnega sveta, katerega resnico oziroma pomen s pomočjo nevtralnega jezika in ritualiziranih reporterskih tehnik prenašajo občinstvu (Luthar in Jontes 2008, 99-100).

Naslovnik novinarskemu diskurzu zaupa, če so konvencije verodostojnosti dovolj upoštevane. Govorimo o diskurzivnem statusu resničnosti, ki ga novinarji ne smejo jemati za samoumevnega, temveč ga morajo pred naslovniki in širšo javnostjo »nenehno braniti ter vedno znova uveljavljati s kodeksi in konvencijami, ki za občinstvo pomenijo znak resničnosti oziroma verjetnosti« (Poler Kovačič 2004, 75). Novinarsko sporočanje naj bi uresničevalo »temeljno človekovo pravico do resničnih informacij« (36. točka *Resolucije Sveta Evrope št. 1003 o novinarski etiki*) in pravico javnosti, »da je seznanjena z resnico« (1. točka *Münchenske deklaracije*). »Novinarski diskurz si lasti status resnicoljubnega in točnega upovedovanja; ti dve lastnosti sta vključeni v izraz objektivnost – pojem, ki ga uporabljamo za legitimiranje novinarskega besedila« (Poler Kovačič 2004, 76). Zahteva po objektivnosti velja za vesti, poročila, intervjuje, reportaže, in torej ne velja za vse novinarske žanre. Da bi novinarji o družbeno pomembnih temah lahko poročali tako, kot se je dejansko zgodilo, morajo biti nepristranski. Ideal objektivnosti se najprej kaže v posameznih izdelkih novinarjev in nato še v celotnem novinarskem diskurzu, ki je zaznamovan od pišočega, teme upovedovanja, medija in časa v katerem nastane. Zelo pomembna je uravnoteženost novinarskega sporočila, kar pomeni, da avtor pri samem procesu uporabi čim več raznolikih virov informacij in tako naslovniku predstavi vse strani zgodbe, pojasnjuje Poler Kovačičeva (2004, 77-79). Koširjeva pri pojmu objektivnost poudari razvidnost, in o novinarski konvenciji zapiše, da »predpostavlja, da naslovnik pozna oziroma lahko

prepozna in preveri poreklo, ker se novinarski diskurz dogaja v skupnem referencialnem univerzumu sporočevalca in naslovnika« (1993, 1234).

Norma objektivnosti je ideal, ki je nedosegljiv in h kateremu hkrati stremijo oziroma naj bi stremeli vsi sporočevalci v kateremkoli množično-komunikacijskem modelu. Temu odločno pritrjuje Gerbner: »V bistvu ni neideološkega, apolitičnega, nepristranskega sistema zbiranja in sporočanja novic; vsi vzorci uredniškega izbiranja, kaj objaviti in česa ne imajo ideološko osnovo in politično razsežnost« (v Splichal 1984, 117). Potemtakem – predpostavljamo – je celotno novinarsko delo, od zbiranja novic, pisanja, do sporočanja prepleteno s subjektivnimi dejavniki. Na vprašanje, kako naj se novinarji najbolj približajo objektivnosti, Erjavčeva (2000, 680) odgovarja, da z jasno predstavitvijo svojih subjektivnih vplivov. Nekoliko filozofsko ter smotrno opredelitev objektivnosti nam ponudi Lutharjeva, ko spozna: »Objektivnost je ideologija nezaupanja v subjektiviteto pripovedovalca« (1998, 33).

2.5.2.1 Rerezentacija

Hall v reprezentacijskih praksah posveča veliko pozornosti stereotipiziranju. Zaveda se, da je reprezentacija zelo kompleksen postopek, še zlasti ko se ukvarja z drugačnostjo. Za utrditev nedvoumno specifičnega pomena nekega časopisa, mora le-ta uporabiti dva diskurza; torej diskurz pisane besede in diskurz fotografije oziroma vizualnega elementa (1997, 225-228). Glede na zapisano lahko trdimo, da prepletajoča diskurza s skupno komunikacijsko močjo prejemniku sporočila podata željen pomen. Po Hallovem (1997, 234-237) znanju lahko fascinacijo drugačnosti oziroma nevsakdanjosti razložimo s štirimi pristopi. Pa si jih pogledjmo nekoliko podrobneje:

1. Pristop je jezikosloven in temelji na uporabi jezika kot modela skozi katerega se reflektira slika celotne kulture. Glavni argument tukaj je, da je drugačnost pomembna, saj definira pomen. Brez drugačnosti, pomen ne bi mogel obstajati oziroma ga ne bi bili sposobni definirati. Pomen je odvisen od razlik med nasprotji.
2. Tudi ta razlaga izhaja iz jezikoslovja, temelji pa na nekoliko drugačnem teoretičnem konceptu. Argumentira, da potrebujemo odstopanja, kajti samo tako lahko konstruiramo pomen preko dialoga z drugačnimi. Iste

besede lahko dobijo drug pomen v različnih dialogih med različnimi udeleženci pogovora.

3. Antropološka razlaga temelji na spoznanju, da je kultura odvisna od pomena, ki ga damo stvarim, ko jih določimo posamezno funkcijo. Določanje različnosti uporabe stvarim je osnova vsake kulture.
4. Psihoanalitičen pristop pa zagovarja tezo, da je drugačnost temeljna za oblikovanje sebstva posameznika.

Za naše nadaljno razmišljanje nam bosta pripomogla predvsem oba jezikoslovna pristopa. V prej omenjenem procesu stereotipiziranja pa Hall (1997, 259) vzpostavlja povezavo med reprezentacijo, drugačnostjo in močjo. Moč je tukaj treba razumeti v nekoliko širšem kulturnem in simboličnem kontekstu – načinu kako predstaviti nekoga ali nekaj v določeni luči. To simbolično moč z raznimi reprezentacijskimi praksami implementirajo množični mediji. Stereotipiziranje je ključni prijem t. i. simboličnega nasilja.

Burton (1997, 35) razmišlja, da je vsak pomen posredovan z določenimi znaki in konvencijami. Prepričan je, da medijske vsebine usmerjajo naše razumevanje ljudi in predmetov, ki jih v skladu s tem kategoriziramo. Te kategorizacije postanejo del našega mišljenja, ki presoja ljudi v realnem svetu in tudi v medijih (Burton 1997, 107). Reprezentacija povezuje pomen in jezik s kulturo. Za enostavnejšo predstavo rečemo, da je reprezentacija proizvodnja pomena prek jezika. Ponovno se opremo na Halla (2004a, 35-38), za katerega je reprezentacija ključni del procesa, v katerem člani iste kulture proizvajajo pomene in si jih izmenjujejo. Vključuje uporabo jezika, znakov in podob, ki štejejo za stvari ali jih predstavljajo. Obstajata dva procesa sistema reprezentacije, ki sta medsebojno povezana. V prvem predmeti, ljudje in dogodki korelirajo z vrsto konceptov oziroma duševnih reprezentacij, ki jih imamo v glavi. Ta princip torej razlaga, da je pomen odvisen predvsem od sistema konceptov in podob, ki se oblikujejo v naših mislih. Drugi sistem je po Hallovem (2004a, 38-39) mnenju jezik, ki sodeluje v splošnem procesu konstruiranja pomena. Če hočemo svoje ideje in koncepte korelirati z določenimi pisanimi besedami, govorjenimi ali vizualnimi podobami moramo svoje skupne konceptualne zemljevide prevesti v skupni jezik. Za besede, zvoke in podobe uporabljamo splošni strokovni izraz *znak*. Znaki predstavljajo koncepte in konceptualne odnose med njimi, ki jih imamo v svoji glavi, skupaj pa

ustvarjajo pomenske sisteme določene kulture. Nadalje so znaki organizirani v jezik, obstoj skupnega jezika pa nam omogoča pretvarjanje misli oziroma konceptov v besede. Poenostavimo: prvi proces nam omogoča, da z ustvarjanjem vrste povezav med stvarmi in svojim konceptualnim zemljevidom svetu dajemo pomen. Drugi pa je odvisen od ustvarjanja vrste povezav med našim konceptualnim zemljevidom in vrsto znakov, ki so organizirani v različne jezike ter nadomeščajo te koncepte. Povezava med stvarmi, koncepti in znaki je bistvena pri proizvodnji pomena v jeziku. Proces, ki te tri elemente povezuje, imenujemo reprezentacija.

Da bi razumeli kako koncept reprezentacije povezuje pomen in jezik s kulturo, se bomo oprli na konstruktivistični pristop, ki se vprašuje ali pomen konstruiramo v jeziku in s pomočjo njega (Hall 2004a, 35). Konstruktivistični pristop prepoznava javnost in družbenost jezika. Priznava, da niti stvari same na sebi niti posamezni uporabniki jezika ne morejo sami utrditi pomena v jeziku. Stvari ne pomenijo, pač pa mi sami konstruiramo pomen z uporabo reprezentacijskih sistemov (Hall 2004a, 45-46). Nadalje se Hall (2004a, 65-70) pri preučevanju diskurza kot sistema reprezentacije opira na Foucaulta, ki je svojo pozornost z jezika preusmeril na diskurz. Njegov diskurzivni pristop k obravnavi reprezentacije je konstruktivistični. Z diskurzom je Foucault pojmoval skupino izjav, ki zagotavljajo jezik, s katerim govorimo o določeni temi v določenem zgodovinskem trenutku. Na kratko: pri diskurzu gre za proizvodnjo vednosti prek jezika. Po njegovem diskurz definira objekte našega vedenja. Kadar se diskurzivni dogodki nanašajo na isti objekt in imajo skupni slog pripadajo isti diskurzivni formaciji. Pri konceptu diskurza gre torej za to, od kod pride pomen. Foucault diskurz, reprezentacijo in resnico radikalno historizira, kar pomeni, da so stvari bile resnične le v določenih okoliščinah in zgodovinskem kontekstu. Gre za diskurzivno formacijo, ki podpira režim resnice.

Še posebej smo koncept reprezentacije opisali s konstruktivističnim pristopom, v naslednjem poglavju pa si pogledjmo še nekatere teoretične opredelitve diskurza.

2.5.2.2 Diskurz

Najprej si pogledjmo kako diskurz razumeta Erjavčeva in Poler Kovačičeva (2007, 17), ki ga uporabljata za oblikovanje različnih pomenov, med katerimi lahko razlikujemo

predvsem dva. Pri prvem pomenu se diskurz uporablja v splošnem pomenu za jezik kot element družbenega življenja, ki je dialektično povezan z drugimi elementi. Pravtako pa se diskurz – v nekoliko ožjem smislu – uporablja kot raba jezika na določenem področju. V družbi obstaja veliko število diskurzov; medijski, politični, kulturni, korporacijski in drugi. Vsak ima svojo terminologijo in svoj način reprezentacije idej. Korporacijskega Škerlep (2001, 543) imenuje institucionalni diskurz. Avtor opozarja, da čeprav danes soglasje o klasifikaciji različnih vrst diskurza ne obstaja, so mnogi avtorji v preteklosti klasificirali diskurze v mnogo poddiskurzov (Škerlep 2001, 549).

Fairclough (1995a, 55) je prepričan, da nas diskurzi determinirajo kot družbene subjekte, saj raba jezika poskrbi za oblikovanje družbene identitete in družbene odnose. Po Faircloughovem (1995a, 1995b) prepričanju lahko vsak diskurziven dogodek analiziramo na treh ravneh kot:

- a) zapisan ali govorjen tekst;
- b) diskurzivno prakso, ki vključuje produkcijo in interpretacijo, in;
- c) družbeno prakso.

Diskurzivne prakse novinarstva vključujejo produkcijo in potrošnjo novinarskih besedil. Lahko jih opredelimo kot procese, s katerimi novinarji ustvarjajo besedila, in kot njihovo uporabo, interpretacijo s strani bralcev (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 89). Analiza tretje dimenzije diskurzivnega dogodka je analiza družbene prakse, ki povezuje različne ravni družbene organizacije. Ta analiza skuša pojasniti ugotovitve tekstualne analize na makro družbeni ravni in lahko vključuje različne ravni abstrakcije, se pravi širši kontekst institucionalnih praks, v katerih je vključen diskurzivni dogodek, in širši družbeni in kulturni okvir. Na tej ravni diskurzivna analiza postane kritična diskurzivna analiza (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 47). Slednjo bomo po napotkih Fairclougha (1995b, 132) razumeli kot diskurzivno analizo, ki sistematično raziskuje »odnose vzročnosti in določitev med diskurzivnimi praksami, dogodki, besedili in širšimi družbenimi in kulturnimi strukturami, odnosi in pa procesi.«

Fairclough (1995a, 54-55; 1995b, 131) diskurz razume kot koncept, ki se nanaša na vsako govorjeno in pisano enoto in ga razširi še na druge semiološke sisteme (sisteme, ki producirajo pomene), naprimer na vizualne elemente (fotografija, film) in tudi na

neverbalno komunikacijo (geste). Zanj torej diskurz predstavlja vse komunikacijske postopke, ki ustvarjajo pomen. Jezik, kot primaren komunikacijski postopek, je po njegovem odraz socialnih in zgodovinskih situacij v določenem času. Je v dialektičnem razmerju, kar pomeni, da bipolarno niha med pomenom, ki je že socialno utrjen in pomenom, ki se šele socialno konstituira. Fairclough povzame: »Diskurz je uporaba jezika, ki ga razumemo kot obliko družbene prakse, diskurzivna analiza pa je analiza o tem, kako besedila funkcionirajo v družbeno-kulturnih praksah« (1995b, 7). Za našo nadaljno analizo nam pomaga razmišljanje Burtona, saj tudi on diskurz razume kot »določen način uporabe verbalnega in vizualnega jezika, ki producira specifičen pomen o predmetu diskurza« (1997, 171). Foucault (1984, 32) razlaga, da gre pri diskurzih predvsem za oblastno-vednostno razmerje. Polje vednosti poskrbi za to, da se v družbi utrdijo odnosi moči, oblastna razmerja pa proizvajajo spoznanja. Procesi, ki potekajo v dejavnosti oblast-vednost, določajo možne oblike in področja spoznavanja.

Obstoj dialoga je po Macdonellovi primaren pogoj za katerikoli diskurz. Avtorica razlaga, da se diskurzi razlikujejo glede na to, v kakšni instituciji nastajajo, kakšne družbene prakse prevzemajo in glede na pozicijo koga nagovarjajo. Še več, v vsaki instituciji obstaja stroga hierarhija diskurzov. Torej diskurz, kot določeno uporabo jezikovne prakse po Macdonellovi razumemo kot skupek dejavnikov glede na institucijo, na katero se nanaša, pozicije, s katere nastaja in govornika, ki prevzema funkcijo komunicirajočega. Različni diskurzi izdelajo različne koncepte in kategorije, kar posledično pomeni, da različne družbene skupine uporabljajo isto besedo za opis mnogoterih pomenov. Karkoli ima pomen, je del določenega diskurza. Tako pojmovanje diskurz razširja izven procesa govorjenja in pisanja. Diskurz je zatorej družben pojav (Macdonell 1986, 1-4). Foucault je mnenja, »da je produkcija diskurza v vsaki družbi obenem kontrolirana, selekcionirana, organizirana in razdeljena z določenim številom postopkov, katerih vloga je, da zadržujejo njegove moči in nevarnosti ter obvladajo njegove naključne dogodke« (2008, 8-9). Med notranjimi postopki kontrole in omejevanja diskurza je zelo pomemben *komentar* (Foucault 2008, 14-16), saj zadržuje naključnost diskurza. Omogoča, da izrečemo marsikaj drugega kot besedilo samo, toda le pod pogojem, da gre za izrekanje in na nek način dovršitev besedila samega. Drugi princip redčenja diskurza, ki do določene mere dopolnjuje prvega, je avtor. Tukaj je avtor mišljen kot princip zbiranja diskurza, kot enota in izvor njegovih pomenov in kot stičišče njihovih koherenc. Obstaja še tretja skupina

postopkov, ki omogočajo kontrolo diskurzov (Foucault 2008, 20). Pri tem gre za to, da se določijo pogoji njihove uporabe, da se individuumom, ki jih govore, vsili določeno število pravil in da se tako prepreči, da bi do njih vsi imeli dostop. Redčenje tokrat zadeva govoreče posameznike, ki morajo biti kvalificirani za to, da vstopijo v red diskurza.

Foucault (2001, 54-55) na podlagi svojih raziskav razloži, da diskurz ni enostavno križišče stvari in besed. Diskurze ne smemo obravnavati »kot celote znakov (pomenski elementi, ki napotujejo na vsebine ali na reprezentacije), temveč kot prakse, ki sistematično formirajo objekte, o katerih govorijo. Diskurzi so kajpada sestavljeni iz znakov; toda tisto, kar počno, je več kot le uporabljanje teh znakov za označevanje stvari. Prav ta več jih naredi za nezvedljive na jezik in govor« (prav tam). Implikacija Foucaultovega pojmovanja diskurza bi torej rekla, da sta prostor in čas glavna oblikovalca, ki označujeta besede, o katerih diskurz govori.

2.5.3 Medijski in novinarski diskurz

Novinarski diskurz razumemo kot vrsto medijskega diskurza, katerega primarna funkcija je informiranje javnosti o družbeno relevantnih zadevah. Izraz novinarski diskurz se uporablja za diskurz, »ki se nanaša na tradicionalno razumevanje novinarstva v smislu ustvarjanja t. i. tehtnih novic (*hard news*)« (Poler Kovačič 2004, 9). Tej teoretični opredelitvi se pridružuje Vreg, ko pove, da se medijski diskurz izraža predvsem v informacijski funkciji medijev. Proces je dobro znan, profesionalni komunikatorji zbirajo informacije, jih oblikujejo v sporočila in nato dajejo občinstvu ter tako omogočijo razumevanje dogajanj v družbi in v svetu. »Informacija je negacija nedoločenosti, je torej sporočilo, ki omogoča, da človek spozna nekaj, česar prej ni vedel, je sporočilo, ki prinaša novico, novo vedenje« (2000, 60). Množični mediji zajemajo mnogoteri področja, ki jih obravnavajo diskurzivno. To so:

- a) področje oblikovanja informacij, mnenj in orientacij;
- b) socialno področje (socializacija, socialna interakcija in integracija);
- c) vsa področja, ki izhajajo iz človekovih družbenih dejavnosti (politične, ekonomske, znanstvene, tehnološke, kulturne, izobraževalne, športne, verske).

Ko govorimo o objektivnosti novinarskega sporočanja, nikakor ne moremo mimo naslednje misli, ki suvereno trdi: »Produkti medijev so novice, ne resnice« (O'Brien in McComb v Košir 1988, 11). Koširjeva (prav tam) navaja, da medijske novice, oblikovane v različnih novinarskih žanrih, potemtakem niso preslikava stvarnosti, ampak so sporočila o njenih različnih podobah. Ta podoba pa je interpretacija stvarnosti, ki je povzročila, da smo o določenem dogodku poročali oziroma nismo in da smo o tem pojavu poročali tako kot smo. Novinar je velikokrat v očeh naslovnika bolj kredibilen, če je način predstavitve določenega dogodka v skladu z naslovnikovimi načeli. Množični mediji spodbujajo normo objektivnosti predvsem zaradi »potrebe po zaščiti novinarske verodostojnosti« (Gans 2004, 186).

2.5.3.1 Medijski diskurz

Opreti se moramo predvsem na tri vprašanja. Kako je svet oziroma dogodek v nekem medijskem izdelku predstavljen, kakšne identitete so vzpostavljene za tiste, ki so vključeni v program ali zgodbo (poročevalci, publika) in kakšna so razmerja med tistimi, ki so v dogajanje vključeni (poročevalec-javnost, strokovnjak-javnost, politik-javnost). Vsako medijsko sporočilo bo z izbranim diskurzom javnosti posredovalo te tri sklope informacij. V kolikor je sporočilo posredovano z besedo in sliko, imajo podobe – torej fotografija ali video – prioriteto pred tekstom, saj je besedni sklop interpretacija vizualnega elementa (Fairclough 1995a, 5-7). V diskurzu medijskih sporočil obstajata dve napetosti, ki vplivata na sam jezik. Prva je napetost med informacijo in zabavo, drugo razmerje pa zadeva vprašanje javno *versus* zasebno (Fairclough 1995a, 10). Zavedanje, da se informativne vsebine pogosto prepletajo z razvedrilnimi, je porodilo pojem *infotainment*.⁵ Fairclough (1995a, 16-17) dopolni, da je potrebno vse medijske tekste analizirati kot diskurz, jezikovno medijska analiza pa mora biti del diskurzivne medijske analize. Jezikovna analiza se osredotoča na besedilo, diskurzivna analiza pa se poleg besedila osredotoča tudi na diskurzivne in družbenokulturne prakse. Z diskurzivno prakso mislimo zlasti na načine, kako so v medijskih hišah ustvarjena novinarska besedila in načine, kako so ta besedila sprejeta pri občinstvu (bralci, poslušalci, gledalci). Pri družbenokulturnih praksah pa poznamo situacijsko,

⁵ Oznaka za medijska sporočila, ki kombinirajo *information* (informacijo) in *entertainment* (razvedrilo).

institucionalno in societalno prakso. Diskurzivna analiza tako zajema sistematične povezave med besedili, diskurzivnimi in družbenokulturnimi praksami.

Lutharjeva (1997, 50-51) razlaga, da je še zlasti v komercialnih medijih danes prevladujoč pripovedovalni diskurz, saj produkcija dogodkov in osebnosti potrebuje tak način upovedovanja in celotne predstavitve. Avtorica izrazi zaskrbljenost nad vlogo pripovedovalnega diskurza v »reprezentacijski mašineriji popularnega novinarstva«. Pogosto sama narativizacija ustvarja subjekte novinarskega sporočila, ki z realnostjo nimajo kaj dosti skupnega. Z drugimi besedami, medijski diskurz ustvarja ločeno družbeno realnost. Po Erjavčevi ima vsaka novica, ki jo objavijo mediji, politično sporočilo. Medij je po tem razumevanju političen že zaradi svoje izbire vsebine. S svojim diskurzom se mediji umeščajo v vsakdanje življenje ljudi, kar ima močne posledice za posameznikovo definicijo realnosti (2000, 675). Medijski diskurz večinoma ne vključuje strokovnih diskurzov, zato da bi ostal razumljiv množici občinstva. Tako po vsebini kot po jezikovnem izrazu se prilagaja komunikacijski in jezikovni zmogljivosti širokega kroga občinstva (Vreg 2000, 62).

2.5.3.2 Novinarski diskurz

Kalin Golobova (2004, 710) razmišlja, da se v novinarskem besedilu avtorjev namen kaže tudi z izbiro jezikovnih sredstev in njegovega lastnega stila in doda, da je vsako sporočanje rezultat namernega, k cilju usmerjenega izbora med sredstvi jezikovnega sestava.

Poglejmo, kaj vse vpliva na konstrukcijo novinarskega diskurza. Vsebina v medijskih izdelkih je močno odvisna tudi od raznih mehanizmov, ki poskušajo medijem in novinarjem omejevati njihovo avtonomijo. Verjamemo Vregu (2000, 225) ko zapiše, da sta novinarstvo kot neodvisna profesija in avtonomija novinarjev vedno bolj ogroženi. Erjavčeva nadzorne mehanizme deli na odkrite in prikrite. Med odkrite prišteva cenzuro in predhodna dovoljenja za objavo. Razvoj modernih političnih sistemov je po njenem prinesel tudi prikrite represivne mehanizme, med katere sodijo pritiski interesnih skupin, monopoli, pomanjkanje profesionalnega kadra v novinarstvu, nadzor novinarjev s kadrovske politiko, podrejanje medijskim avtoritetam, samocenzura novinarjev in drugi. Novinarji so pod pritiski politike in ekonomije, se pogosto znajdejo

v precepu med poklicnimi etičnimi normami in zakonskimi določili na eni strani in organizacijskimi nadzornimi mehanizmi (lastniška struktura, uredniško trženje), naslovnikovimi interesi ter individualnimi težnjami in uredniškimi zahtevami na drugi strani. Vse navedeno vpliva na uredniško politiko in torej tudi na novinarjevo vsebino objavljenih sporočil (1999, 138-139; 2000, 676-678). Kot opozori Bašič-Hrvatina se tovrstni ekonomski in politični pritiski na novinarje vršijo pogosto. Velik problem je tudi prej omenjena lastniška struktura, pojav, ko je lastnik medija hkrati tudi lastnik ali solastnik nekega podjetja v drugi industrijski panogi. V takem okolju medij pogosto deluje kot servis oziroma trobil za promocijo in uresničevanje ekonomskih in poslovnih interesov lastnikov. V današnji informacijski dobi, ko internetni mediji zaradi svoje interaktivnosti in fleksibilnosti pridobijo večino oglaševalcev, je dolgoročno sodelovanje med tiskanimi mediji in oglaševalci s strani medijev še toliko bolj zaželeno. Podjetje, ki oglašuje v časopisu lahko posredno vpliva na uredniške odločitve. Prikrito oglaševanje in propagandni članki naslovnikom servirajo diskurz, ki je podrejen ohranjanju dobrega imena podjetniškega subjekta (Erjavec in Volčič 1999, 107; Vreg 2000, 61; Bašič-Hrvatina in drugi 2004, 42-43).

Bourdieu (2001, 65) pove, da je produciranje novic še zlasti na televiziji prioritarno podrejeno ažurnosti, to se še zlasti kaže pri medijih, ki narekujejo senzacionalistični novinarski diskurz. Sama časovnost novinarske prakse, ki nam sugerira, da vrednotimo informacijo glede na njeno aktualnost je posledica tekmovanja na medijskem trgu, kjer dominantna vloga pripade tistemu, ki lansira čim bolj svežo novico (*scoop*). In prav ažurnost mnogokrat od novinarja zahteva določeno mero improvizacije upovedovanja, saj gre v takih primerih velikokrat za nenapovedljive dogodke. Labanova (2007, 151-152) pravi, da k spreminjanju načina podajanja novic precej prispevajo tudi novinarji sami, ki, naveličani starih okvirjev in dogem, iščejo vedno nove načine predstavljanja novinarskih vsebin. Spreminjajoči se vzorci novinarskega sporočanja so logična in neposredna posledica trenda, ki novinarja bolj kot poročevalca, kaže kot pripovedovalca zgodb.

Koširjeva (1988, 12) ugotavlja, da je za novinarsko delovanje najpomembnejša ideološka interpretacija, saj tiskovne agencije, glavni in odgovorni uredniki, novinarji »dogodke iz stvarnosti ne selekcionirajo neposredno po tem, kako ti dogodki delujejo nanje, temveč se ravnaajo po pomenih, oblikovanih v družbenopolitičnih interpretacijah,

ki so tem dogodkom podeljeni«. Dominantna govorica v množičnih medijih je torej ideološki diskurz:

Novinarski diskurz je vpet v resničnost na dvojen način. Najprej kot njen del v ontološkem smislu – da obstaja, da je v resničnosti. Godi se v množičnih občilih, ki (so)omogočajo javno komuniciranje. Množično-komunikacijski sistemi nikjer niso avtonomni, temveč so povsod podsistemi dominantnih sfer: politične in ekonomske. To dejstvo najusodnejše vpliva na drugi način vpetosti novinarskega diskurza, na njegovo referenco, odnos do stvarnosti (Košir 1988, 11).

Seveda je pri novinarskem diskurzu – tukaj se namerno omejimo na novinarska besedila v tiskanih medijih – med opaznejšimi elementi tudi njegova struktura.⁶ Koširjeva (1988, 53-56) predlaga že dobro poznano shemo novinarskega diskurza, ki upošteva delitev na uvod, jedro in zaključek. Pred uvod po njenem sodi še glava, v katero spada nadnaslov, naslov, podnaslov in vodilo ali *lead*. V naslovju so zapisane ključne besede, po katerih lahko recipient sklepa o bistvu dogajanja oziroma upovedanega, vodilo pa navadno predstavi bistvene prvine dogodka, kot je kraj, čas in udeležence dogodka.

Strnimo to poglavje in uporabimo misel, ki zelo nazorno opisuje povezavo med novinarskim poročanjem in nekonvencionalnimi praksami politične participacije. Novinarska teorija demokracije in novinarska praksa se mnogokrat izključujeta, saj mediji po besedah Poler Kovačič in Kalin Golob (2004, 131) redko poročajo o aktivni participaciji državljanov, razen o tisti, ki vključuje protest in demonstracije. Tudi takrat se novinarske zgodbe osredotočajo zgolj na nasilje. Tipičen primer so protiglobalizacijske demonstracije, ki so uspeli pridobiti pozornost novinarjev šele takrat, ko so postale nasilne.

Vprašati se torej moramo zakaj mediji pri nekonvencionalnih oblikah participacije državljanov reprezentirajo zgolj komponento nasilja. Odgovor – ki neposredno zadeva

⁶ Najpogostejši je t. i. koncept obrnjene piramide, ki niza informacije od najbolj do najmanj pomembnih. Članek najprej odgovori na štiri osnovna vprašanja (kaj, kdo, kdaj, kje), sledita odgovora na dve dodatni vprašanji (zakaj, kako). Metz (v Poler Kovačič in Erjavec 2005) poudarja, da je danes, ko je čas zlato, najbolj uporabna značilnost obrnjene piramide prav njena značilnost, da si informacije sledijo od najbolj do najmanj pomembne. S tem je bralcem prihranjen čas, ki bi ga sicer porabili za branje in izločanje pomembnih informacij, urednikom pa prostor, saj lahko besedilo skrajšajo za odstavek ali dva brez prevelike škode za njegovo sporočilno vrednost. Mindich (v Jontes 2010, 51) ugotavlja, da za enega prvih avtorjev, ki je uporabil obrnjeno piramido, velja Edwin M. Stanton, Lincolnov vojni minister, ki je tak princip pisanja med ameriško državljansko vojno (1861-65) uporabljal v svojih depešah novinarjem, s čimer jih je obveščal o dogajanjih na bojiščih, ti pa naj bi njegov stil prevzeli.

vprašanje objektivnosti novinarskega poročanja – najdemo pri Hallinu (v Jontes 2010, 60-61) in njegovemu razlikovanju med tremi sferami konsenza, ki narekujejo različne novinarske standarde. Avtor tako razlikuje sfero konsenza, sfero legitimnega nasprotovanja (se nahaja med ostalima dvema) in sfero deviantnosti. Objektivnost po Hallinu deluje le v sferi legitimnega nasprotovanja, kamor sodi denimo področje volilnega boja in zakonodajnih razprav. V tem območju sta objektivnost in uravnoteženost glavni novinarski vrlini. Sfera konsenza vključuje družbena vprašanja, ki jih večina v družbi nima za kontroverzne. Vloga novinarjev je tu zagovarjanje konsenzualnih vrednot. V sfero deviantnosti pa spadajo dejanja in nazori, ki so trenutno družbeno nesprejemljivi. Po Hallinu »tudi tu nevtralnost odpove, in novinarstvo postane mehanizem vzdrževanja ločnic: igra vlogo izpostavljanja, obsojanja in izključevanja iz javne agende tistih, ki kršijo ali kljubujejo političnemu konsenzu. S tem pa novinarstvo zaznamuje in brani meje sprejemljivega političnega konflikta« (prav tam). Po zatrjevanju Jontesa spoznamo, da so ravno konvencije ključne za razumevanje novinarstva in novic. Konvencije naredijo stvari berljive. To naredijo na način, ki ustreza družbenemu svetu bralcev in piscev, kajti konvencije neke družbe in obdobja so lastne le njima (2010, 57).

3 NEKONVENCIONALNOST IN MLADI

3.1 Podaljševanje mladosti

V okviru modernih družb se med drugim izoblikuje tudi potreba po podaljšanem socialnem otroštvu, torej čas v katerem lahko posameznik postane del odrasle družbe, v okviru katere je sposoben nase prevzeti vse ustrezne kompetence, ki ga legitimirajo kot socialno in kulturno kompetentnega posameznika. Uletova (glej v Ule in ostali 1996, 18-26) pravi, da je glavni razlog – da vse več mladih po zaključku adolescence ne vstopa v odraslost – podaljševanje izobraževanja čez dvajseta leta oziroma študij. Med adolescenco in odraslost se tako umesti še eno obdobje, in sicer *postadolescenca*. To obdobje zajema prvo polovico dvajsetih let (20-24 let) in je vmesno le po času, po vsebini pa ne. Postadolescenca ni rezervirana samo za študentsko populacijo, čeprav jo res pretežno doživlja ona. Pomeni obdobje nove intenzivne osebnostne in identitetne krize, ki sledi prvotni identitetni krizi v adolescenci, ki je Eriksonova teza in ki smo jo v tej nalogi podrobneje pogledali že pri opredelitvi osnovnih pojmov. Eden od pogojev za nastop postadolescence je prav uspešno razrešena identitetna kriza adolescence. Izkusijo jo namreč predvsem tisti, ki se po dvajsetem letu še šolajo in se zato znajdejo v *izobraževalnem moratoriju*,⁷ kot to obdobje poimenujeta Uletova in Mihelj (prav tam). Drugo krizo, torej krizo postadolescence, spremlja občutek »bližanja koncu črte« in po Kenistonu je šele to prava identitetna kriza. Prava, zato, ker izhaja iz neuspehov mladih, da bi se identificirali z družbo odraslih in s svojimi bodočimi vlogami v njej. Mnogi mladi tudi niso zadovoljni s podobo odraslosti, ki jim jo ponuja obstoječa družba. Še več, niso zadovoljni z družbo v kateri naj bi živeli. To nezadovoljstvo nekatere mlade vodi v »politični radikalizem«.

Z zornega kota mladine in mladosti samo podaljšanje obdobja socialne in kulturne nekompetentnosti ni problematično. Problematično je dejstvo, da se danes ne ve natančno, kdaj se obdobje socialnega otroštva konča. Na eni strani je to posledica dejstva, da v moderni družbi dejansko ne obstajajo več objektivni dosežki, ki bi jih bilo treba doseči za izpolnjevanje »pogojev« odraslosti (kar je še značilno za predmoderne

⁷ Izobraževalni moratorij je posebna oblika mladosti, ki daje poudarek izobraževanju in samooblikovanju mladega človeka. V življenju posameznika se mladost podaljšuje daleč čez drugo desetletje. V tem dogajanju nekateri dosežki nastopijo že v zgodnji mladosti (npr. tržna kompetenca mladih), drugi pa se pomaknejo daleč v tretje desetletje življenja (npr. zaposlitev, poroka in lastna družina).

družbe, medtem ko so v sodobnih družbah vsi dosežki – kot na primer šolanje ali zaposlitev – v tranziciji: če zeliš biti socialno in kulturno kompetenten jih nikoli ne smeš ali ne moreš popolnoma doseči). Na drugi strani obstaja veliko subjektivnih interpretacij odraslih, ki presojujejo tisto, kar je ostalo od objektivnih dosežkov (kot na primer izobrazba, družina, otroci). S tega zornega kota je postala odraslost v sodobnih družbah nedosegljiv družben ideal, ki ga v celoti sploh ni mogoče uresničiti, saj bi, če bi se ta ideal uresničil, spodnesel temelje družbenosti sodobnih modernih družb: iskanju novih razvojnih potencialov (težnjo k več, preseganju in nenehnemu »razvoju«) (Fištravec v Babnik in ostali 2009, 8).

3.2 Značilnosti politične participacije mladih

Kot ugotovi Uletova (1988, 79-80), je za politično angažiranost mladih značilna predvsem nezainteresiranost z uveljavljenimi političnimi institucijami, odpor do tradicionalnih levih strank, sindikatov in organizacij, odpor do projektov, ki stremijo k nagli in vseobsežni družbeni spremembi, odpor do dejavnosti, ki prinašajo dobiček (še) v prihodnosti. Mladi se angažirajo zlasti v občasnih družbenih gibanjih z močnim protestnim nabojem. Za mladino je značilno, da se organizirajo zaradi konkretnih, neposredno občutenih problemov. Checkoway in Richards-Schuster (2003) verjmeta, da ima participacija mladih številne učinke. Participacija mladine je legitimna pot razvijanja znanja o socialnih dejanjih, je pridobivanje zanesljivih informacij za dejanja, ki lahko potencialno izboljšajo skupnost, in nenazadnje omogoča uresničevanje političnih pravic. Relevanten vidik participacije mladih je njihovo sodelovanje pri demokratizaciji znanja, ker si na ta način pridobivajo znanja, ki jih potrebujejo za kompetentno državljanstvo, kar jim nadalje omogoča pripravo za aktivno participacijo v demokratični družbi. Javno vključevanje jim omogoči refleksijo o izvoru problemov in jih motivira, da delujejo v civilni družbi. Pravtako participacija spodbuja socialni razvoj mladih na različne načine, in sicer skozi pospeševanje individualnega vključevanja in razvoja njihovih organizacij, ter obenem krepi sposobnosti za ustvarjanje sprememb v skupnosti. Učinki participacije se kažejo v osebni zaupanju in socialni povezanosti mladih, v sposobnostih skupinskega odločanja in zavedanju javnih vprašanj.

Pri participaciji mladih v politiki – čeprav se zdi, da je ta živahnejša in obsežnejša kot kadar koli prej – je opazen bistven odklon pri političnem vključevanju mladih generacij ter nižanje stopnje participacije mladih na volitvah, vključevanju mladih v politične stranke, ki jih Grad definira kot »politične organizacije, ki vključujejo ljudi z istim političnim prepričanjem in se borijo za osvojitvev in obdržanje državne oblasti, prek katere želijo uresničiti svoje politične cilje« (2000, 34). Nekoliko bolj primerjalno stranke razumeta Lukšič in Kurnik, ko pravita, da imajo stranke v civilni družbi enako funkcijo, kot jo ima država v politični družbi. Po njunem predstavljajo tisti mehanizem v civilni družbi, ki organizira soglasje med vladanimi in vladajočimi (2000, 98). To, da mladi obračajo hrbet tradicionalnemu vključevanju v družbene strukture v sedanjem času, lahko ogrozi delovanje demokracije v prihodnosti. Druge, bolj optimistične napovedi predvidevajo, da taki vzorci vodijo nove oblike participacije mladih v javnem življenju (Forbrig v Babnik in ostali 2009, 52).

Manj, kot je država sposobna, da bi ugodila nasprotujočim si zahtevam raznih interesnih skupin ali družbenih formacij, bolj izrazita postane participacija akcijskih skupin, ki za doseg ciljev uporabljajo bolj neposredne načine izražanja svojih zahtev. Ta obratnosorazmernost je logična posledica stanja v družbi, kjer je nek del prebivalstva nezadovoljen z načinom, kako vladajoči segment družbe deluje pri implementiranju politik. Nove akcijske skupine s svojimi (nevsakdanjimi) metodami izzivajo tradicionalne oblike vlade in politike. Ignoriranje mnenja katerekoli (marginalizirane) skupine pri obravnavi javnih vprašanj je v nasprotju s pojmom demokracije. S tem soglaša Splichal in ugotavlja, da je sodelovanje državljanov v političnih procesih eden ključnih ciljev demokratičnih družb ter strne, da je »aktivno sodelujoča javnost eden izmed temeljev demokracije, saj brez sodelovanja javnosti v političnih procesih demokracija izgubi legitimnost« (1997, 336).

3.2.1 (Ne)zaupanje v demokratični sistem

Podpora Easton (1965, 165) razume kot merilo intenzivnosti pozitivnih ali negativnih (*pro or con*) čustev in vedenja posameznikov, ki se opredelijo do nekega problema. Easton (1965, 267-274) loči dve temeljni obliki podpore:

1. Specifična podpora je odvisna od tega, koliko so državljani prepričani, da politični rezultati oziroma učinki izpolnjujejo njihove zahteve, ali pa jih še bodo izpolnjevali v nekem doglednem časovnem roku. Razočaranje nad delom politikov (*output failure*) lahko nastopi, če državljani menijo, da njihovim pričakovanjem ni bilo zadoščeno. Ta podpora je odziv ljudi na posamezna politična dejanja in ukrepe in je torej kratkoročna. Izvira iz zadovoljstva državljanov nad uspešno (raz)rešitvijo političnega problema. V modernih družbenih skupnostih je ta časovni okvir med pričakovanji in rezultati mnogo daljši, kot je bil v tradicionalnih družbah;
2. Difuzna podpora je ravno nasprotje specifični. Je podpora državljanov, četudi politični rezultati ne izpolnjujejo njihovih pričakovanj. Je brezpogojna podpora, saj je neodvisna glede na učinke ažurnega političnega dela. Tukaj gre za tip podpore, pri katerem posameznikov ni treba nagrajevati in opravičevati legitimnost politične funkcije. Deluje dolgoročno, nastopa kot splošno zaupanje posameznikov. Takšna brezpogojna zvestoba sproža predanost, ki niti ne pričakuje posebnih ugodnosti.

Posameznikova percepcija zaupanja v zakonodajno in izvršilno vejo oblasti je odvisna od mnogih dejavnikov. Na stopnjo zaupanja oziroma nezaupanja v vlado vpliva predvsem vladna politika na tistih področjih, ki nekega subjekta neposredno zadevajo. Politična pozicija tako s predlogom zakona, sprejetjem zakona ali ratifikacijo pogodbe sproža polemike, ki državljane delijo v dva nasprotujoča si tabora. Premislimo o ugotovitvi Kaaseja in Newtona (1999, 25), ki pravita, da zaupanje v vlado vključuje pomen državljanove identifikacije z demokratično vlado in njegovo čustveno navezanost nanjo. Stabilnost demokracije je odvisna od zaupanja množice v legitimnost demokratične ureditve. Misel je nadalje razvil Sniderman (prav tam) ki trdi, da to ne pomeni privrženosti za vsako ceno, ampak ravno nasprotno, saj je po njegovem mnenju živa demokracija odvisna od aktivnih, pozornih in kritičnih državljanov.

Toš se v podpoglavju *Podpora demokratičnemu sistemu v Sloveniji* (1999, 231-237) pri pojasnjevanju poteka legitimizacije demokratičnega sistema v Sloveniji opira na podatke dveh projektov. Projekt Slovensko javno mnenje (SJM) je v obdobju 1991, 1994, 1995 in 1997 vključeval ta vidik na podlagi Evrobarometrove formulacije: »Če

ocenjujete na splošno, kako ste zadovoljni z delovanjem demokracije v Sloveniji? Ali ste zadovoljni, dokaj zadovoljni, ali sploh niste zadovoljni?» Poleg tega je bilo v Evrobarometru zastavljeno podobno vprašanje z desetstopenjsko lestvico (ne)zadovoljstva in še vrsto drugih vprašanj, ki kažejo na odnos državljanov do delovanja političnega sistema. V projektu Politbarometer, ki je potekal v obdobju januar 1995 do september 1999, je bilo uporabljeno podobno vprašanje s poenostavljeno lestvico (zadovoljni, nezadovoljni). Analiza meritev je pokazala, da je delež podpore oziroma zadovoljstva »s trenutnim stanjem demokracije v Sloveniji« vseskozi nizek, nihajoč, v povprečju na ravni 26.3 %⁸ ter leta 1996 na najvišji ravni (31.6 %), dve leti kasneje (1998) pa na najnižji izmerjeni ravni (20.5 %). Na tej podlagi seveda ne moremo oblikovati sklepa o pozitivnem ali negativnem trendu v izražanju zadovoljstva, prej o nihanjih in relativni ustaljenosti oziroma o začetnem upadanju (1994: 21.6 %), nato izrazitem dvigu v volilnem letu (1996: 31.6 %) in upadanju zadovoljstva z demokracijo (1998: 20.5 %). Rezultati meritev v okviru drugega projekta, tj. Politbarometer,⁹ potrjujejo zgornji ugotovitvi o nihanju, saj v opazovanem časovnem obdobju ocena »zadovoljen« niha v obsegu od 28.3 % (februar 1999) do 39.9 % (september 1999). V petletnem obdobju (1995 – 1999) je zadovoljstvo z demokracijo izražala povprečno ena tretjina (33.6 %), nezadovoljstvo pa dobra polovica (52.8 %) vseh respondentov. Seveda na razmerje v poteku legitimizacije sistema v Sloveniji neposredno vplivajo »starost« demokratične izkušnje, močna fragmentiranost in polariziranost strankarskega polja, ponavljajoče se negativno samopredstavljanje poslancev in državnega zbora kot celote, medijski odzivi na delovanje države, sprenevedanje politikov, nizka politična kultura – vse to v razmerah, ko vse več ljudi živi v pomanjkanju in eksistenčni negotovosti.

Kako pa je z zaupanjem v institucije v Sloveniji? Raziskava *Zaupanje v institucije v Sloveniji*,¹⁰ ki je bila opravljena v obdobju 1991 – 1998, jasno pokaže, da po ravni izraženega zaupanja na prvo mesto vstopajo družina in sorodniki, in to v vsem obdobju opazovanja. Takoj za družino se razvrščajo šole in izobraževalne ustanove. Na dnu po

⁸ Podatki se nanašajo na vprašanje: V kolikšni meri ste zadovoljni ali nezadovoljni s trenutnim stanjem demokracije v Sloveniji? Izrazite svoje mnenje s števkami od 1 do 10, kjer pomeni 1-zelo nezadovoljen in 10-zelo zadovoljen; meritve zadovoljstva z demokracijo v projektu SJM 1991 – 1998; reprezentativni vzorec polnoletnega prebivalstva Slovenije.

⁹ Podpora demokraciji v štirinajstih zahodnoevropskih državah in v Sloveniji (% zadovoljnih); januar 95 – julij 96; mesečna telefonska anketa, vzorec od 18 let dalje, (N=1000 ± 5%).

¹⁰ N. Toš: Vrednote v prehodu II, Dokumenti SJM 6, FDV Ljubljana, 939 str. (štiristopenjska lestvica: v celoti, precej, malo, nič).

stopnji zaupanja, ki se kaže kot popolno nezaupanje, pa so politične stranke. Po skoraj desetih letih delovanja demokratične države (leta 1999) je bilo na podlagi raziskave očitno, da je izhodiščno zaupanje za institucije demokratične države močno upadlo. Najočitnejše je to pri državnem zboru (s 37 % na 9 % zaupanja); relativno se je najmanj zmanjšalo zaupanje v policijo (s 43 % na 37 % zaupanja). Vlada je v letih 1993 – 1994 izgubila skoraj vse izhodiščno zaupanje, ki si ga je pridobila v letu 1991 (43 %), a ga je v letih 1995 – 1996 ponovno v veliki meri (29 %) pridobila. Zaupanje v politične stranke je povsem poniknilo (z 12 % v letu 1991, na 4 % v letih 1995 in 1998). Zaupanje v sindikate je v vsem obdobju meritve ostalo relativno stabilno (med 11 in 15 %) in v letu 1998 doseglo celo 29 %, kar kaže na takratno prebujanje zavesti o potrebi sindikalnega gibanja. Torej politične stranke, državni zbor in še cerkev z duhovščino so ustanove, ki so po prevladujočem izraženem nezaupanju, po nizkem izraženem zaupanju ter po negativnem trendu oz. po stagnaciji na dnu lestvice zaupanja opazovanih institucij. Dalje nam medletne primerjave pokažejo, da začetno (1991) visoko zaupanje v institucije pluralističnega političnega sistema (stranke, parlament, vlada, predsednik, sodišče, policija, vojska) strmo upada in doseže najnižjo točko leta 1995. Izobraževalne ustanove, od osnovne šole do univerze, so pomembne nosilke identitete in družbenega povezovanja. To velja tudi za množična občila v Sloveniji, ki so si uspela pridobiti visoko zaupanje (1998: 41 %) (Toš 1999, 244-249).

Nizka stopnja zaupanja v politične institucije v Sloveniji, je deloma lahko tudi posledica majhnosti države, kar posredno pomeni majhnost nabora (dobrih) političnih kadrov. Podoben pristop v zvezi z implementacijo konsociativne demokracije¹¹ v svojih razmišljenih uporabi Lijphart.

Majhnost dežele ima neposreden in posreden vpliv na verjetnost, da se bo v deželi oblikovala konsociativna demokracija in bo uspešno delovala. Neposredno povečuje

¹¹ Teorijo je oblikoval Arend Lijphart koncem šestdesetih let, v sedemdesetih letih pa je teorija postala okvir za preučevanje demokracij v evropskih in neevropskih pluralnih družbah. Spoznanje o neustreznosti takratnega anglo-ameriškega modela demokracije je odprlo vprašanje o tem, ali je možen še kak drug politični sistem, ki bo demokratičen in hkrati stabilen. Lijphart je demokracijo opredelil kot »sistem vladanja, v katerem imajo ljudje možnost izbirati svoje voditelje«. Stabilno demokracijo je opredelil kot tisto, »v kateri so zmožnosti sistema zadostne, da ustrezajo zahtevam, ki so mu postavljene«. Za uspešno delovanje tega modela, avtor navaja vrsto pogojev: vzajemno ravnotežje moči, večstrankarski sistem, majhnost dežele, predstavniški strankarski sistem... Consociatio je termin latinskega izvora. Pomeni pa sodružbje, obstoj več družb na nekem geografsko in politično zamejenem prostoru. Termini, ki se sinonimno uporabljajo so še: proporcionalna in konkordančna demokracija (Lehmbruch), segmentalni pluralizem (Lorwin), politika akomodacije (Lijphart), vertikalni pluralizem (Fogarty). Konsociativni model odločanja je v Jugoslaviji razpadel leta 1980 (Lukšič 1991, 35-37).

duh kooperacije in prilagajanja, posredno pa zmanjšuje bremena odločanja in s tem omogoča lažje vladanje. Neposredni notranji učinek majhnosti je v tem, da se elite med seboj osebno poznajo, ker se pogosto srečujejo. To dejstvo spodbuja oblikovanje kooperacijskega in koalicijskega obnašanja pri vodenju dežele. Majhnost ima lahko tudi negativen učinek v primeru, če je dežela zelo majhna, ker ima na razpolago malo političnih talentov za oblikovanje lastne elite (Lijphart v Lukšič 1991, 36).

Ena od razlag, ki obravnava nezadovoljstvo s politiko, govori o negativni pristranskosti (bias) političnega zaznavanja (Lau v Kaase in Newton 1999, 260). Temelj te razlage je, da so ljudje pozornejši in se bolj odzivajo na negativne informacije o političnem dogajanju kot pa na pozitivne. Seveda k temu bistveno prispevajo tudi k negativnim informacijam usmerjena množična občila. S kopičenjem predvsem negativnih informacij množična občila pridobivajo vse pomembnejši vpliv na oblikovanje (zlasti negativnih) stališč in (odklonilnega) vedenja državljanov.

Temeljno vprašanje je, kdaj in zakaj se oseba (ne) odloča za participacijo v politiki. Kakšne morajo biti okoliščine in pogoji, da posameznik s svojimi močmi in zmožnostmi aktivneje pristopi k reševanju političnega problema. Najpogosteje osebkov politični angažma rezultira v udeležbi na volitvah lokalne ali nacionalne ravni. Miheljak (2002, 136-137) razmišlja, da je »odločanje za aktivno ali pasivno participacijo v politiki odvisno od stopnje (ne)zaupanja v politiko in občutka razumevanja oziroma usposobljenosti za politično arbitražo – od t. i. subjektivne politične kompetence.« V raziskavi Mladina 2000 so subjektivno politično kompetenco izrazili z indeksom razumevanja politike (v dihonomni obliki kot nizko in visoko).¹² Iz nabora štirih izjav¹³ so sestavili indeks zaupanja v politiko (zaupa *versus* ne zaupa), ki meri subjektivno zaznavo respozivnosti politike. Presek ne/zaupanja v politiko in občutka politične ne/kompetence nam razgrne štiri tipe odnosa do političnega reda:

-kritični državljani (izražajo nizko stopnjo zaupanja v politiko ter hkrati sebe ocenjujejo kot kompetentne za politične presoje in participacijo, teh je 12,9 %);

¹² V indeks subjektivnega občutka razumevanja politike so združili izjavi »Precej se razumem na politiko« in »Včasih se mi zdi politika preveč komplicirana, da bi jo normalen človek lahko razumel«.

¹³ »Ne verjamem, da se politiki veliko ukvarjajo s tem, kaj menijo ljudje, kot sem jaz« in »Ljudje, kot sem jaz, tako ali tako nimajo nobenega vpliva na to, kaj počne oblast« in »Politiki so tako ali tako zainteresirani za to, da so izvoljeni, in ne za to, kaj volivci resnično želijo« in »Pri nas je zgolj nekaj močnih, vsi ostali nimajo nobenega vpliva na to, kaj oblast počne«.

- identificirani državljani (po subjektivni presoji se prepoznajo kot politično kompetentne in izražajo visoko stopnjo zaupanja v politiko , takih je 15,4 %);
- naivno identificirani, sopotniki (se prepoznajo kot politično nekompetentne in zaupajo politiki, takih je 23,9 %);
- odtujeni državljani (se prepoznajo kot politično nekompetentne in ne zaupajo politiki, takih je 47,9 %).

Pridobljeni rezultati nedvoumno pokažejo, da praktično polovica mladih respondentov ne zaupa političnemu redu in goji negativna čustva do politike v najširšem pomenu besede. Suvereno lahko trdimo, da je politična apatija med mladimi prisotna v veliki meri.

3.3 Interes za politiko med mladimi v Sloveniji

Kot že ugotovljeno, je interes mladih za politiko nizek. To še zlasti velja za udeležbe na volitvah, referendumih oziroma tistih bolj vsakdanjih oblikah politične participacije. V zadnjih dveh desetletjih je opazen umik mladih v zasebnost. Miheljak (2002, 129-141) ugotavlja, da politika zavzema bistveno nižji rang pomembnosti kot posamezna področja zasebnosti (prijateljstvo, družina, partnerstvo...) ter tudi kot področje izobraževanja in ustvarjalne dejavnosti. To velja tako za splošno populacijo kot za mlade, je pa med mladimi ta zaostanek še bolj izrazit. Reprezentativna raziskava slovenske mladine na prelomu stoletja¹⁴ je pokazala, da imajo politika in politični dogodki skupaj z vojsko in vojaškimi zadevami ter vero in verskim življenjem najnižjo stopnjo zanimanja slovenske mladine. V precejšnji meri je nizka stopnja zanimanja za politiko razvojno pogojena. Starost in zanimanje za politiko se gibljeta premosorazmerno, torej s starostjo raste zanimanje za politiko. Raziskava kaže, da med mladoletnimi kar 74 odstotkov ne kaže nobenega zanimanja za politiko, to nezanimanje upade v kategoriji mlajše odraslosti na 43 odstotkov. V starostni skupini med 24 in 26 leti pa jih kar 38 odstotkov izkazuje velik politični interes. Raziskava ne pokaže nobenih značilnih razlik v interesu za politiko glede na spol. V veliki meri na zanimanje za politiko med srednješolci vpliva tudi tip srednje šole, ki jo dijak obiskuje, saj kar

¹⁴ Vir: raziskava Mladina 2000.

54,5 odstotka dijakov in dijakinj poklicinih šol pravi, da jih politika prav nič ne zanima. Takih dijakov in dijakinj je med srednjimi ali tehničnimi šolami 31,6 odstotka, med dijaki in dijakinjami gimnazij pa jih le 23,3 odstotka politika ne zanima. Predhodni raziskavi¹⁵ sta pokazali, da je leta 1993 le 6.1 % mladih izrazilo interes za politiko in politične dogodke, leta 1995 je bilo takih anketirancev le še 5 % (glej v Ule in ostali 1996, 102).

Raziskovalci so v raziskavi Mladina 2000 (glej Mihelj 2002, 135-136) kognitivno politično mobilizacijo definirali skozi stopnjo političnega interesa,¹⁶ strankarsko opredeljenost pa so definirali glede na ne/izražanje strankarske preference.¹⁷ Križanje obeh spremenljivk je ponudilo štiri možne kategorije v oblikovanju politične identitete:

- politično opredeljeni subjekti (strankarsko opredeljeni z visoko stopnjo političnega interesa, teh je bilo 30 % anketiranih);
- skeptični (politični) subjekti (izražajo politični interes, a so strankarsko neopredeljeni, teh je bilo 12,7 % anketiranih);
- difuzni, apolitični subjekti (izražajo nizek politični interes in hkratno strankarsko neopredeljenost, teh je bilo 33,9 % anketiranih);
- pasivno vezani subjekti (politika jih ne zanima, so pa strankarsko opredeljeni, teh je bilo 23,3 % anketiranih).

Moderni stili mladih, ki jih v veliki meri narekujejo potrošniška kultura in množični mediji z lansiranjem raznoraznih trendov, povzročajo vedno večjo individualizacijo, ki zajema novo obliko socializacije mladostnikov in oblikovanja njihovih subjektivnih struktur. Umik v zasebnost in odvisnost mladih od proizvodov komercializirane kulture je povzročil politično pasivnost velikega segmenta mladine.

¹⁵ Mladina 93, N=2354 in Mladina 95, N=1829.

¹⁶ Stopnjo političnega interesa so definirali z dihotomizacijo spremenljivke »Kako bi ocenil/a svoj interes za politiko? Je tvoje zanimanje za politiko...«, pri čemer so imeli anketiranci na razpolago odgovore nikakršno, majhno, srednje, močno, zelo močno. Stopnji 1 in 2 so rekodirali v nizek politični interes, 3, 4 in 5 pa v visok politični interes.

¹⁷ Strankarsko opredeljenost so dobili z dihotomizacijo spremenljivke »Predpostavimo, da bi bile v nedeljo volitve in da imaš ti volilno pravico. Katero stranko bi volil/a? (Vpiši ime samo ene izbrane stranke.)«, pri čemer so vse, ki so izbrali kakšno stranko, uvrstili med opredeljene, vse, ki pa niso izbrali nobene stranke (modaliteti »ne vem« in »ne bi šel«) pa kot neopredeljene.

3.4 Nova družbena gibanja in nova politična paradigma

Pojav novih družbenih gibanj je povezan predvsem s spremembami v družbeni zavesti in s spremembami v socialni strukturi sodobnih družb (Fink-Hafner 1992, 66). Od konca druge svetovne vojne, pa vse do sedemdesetih let prejšnjega stoletja je zahodnoevropska politika na dnevni red postavljala predvsem vprašanja ekonomske rasti, razdelitve in varnosti. Ta povojni čas poimenujemo tudi obdobje, ko je prevladovala paradigma »stare politike«. Nova družbena gibanja so pomenila izziv institucionalnim političnim praksam in so v družbi odpirala vprašanja, ki so za tisti čas bila dokaj nenavadna, lahko rečemo, da so odpirala teme, ki se jih ni dalo zlahka kodirati oziroma enoznačno opredeliti. Tukaj omenimo ekološka vprašanja, pacifizem in mirovna vprašanja, gibanja za človekove pravice... Nove oblike političnosti, ki jih prinašajo s seboj nova družbena gibanja, pa označujejo termin nova politična paradigma (Ule 1988, 93). Po Kurnikovem znanju so nova globalna družbena gibanja, ki so se poimenovala gibanja gibanj, nosilci nove politične paradigme, ki se »artikulira izven suverenosti, pravno-diskurzivne interpretacije oblasti« (2005, 145). Ta paradigma gradi na bojih proti izključenosti oziroma proti selektivni vključenosti (Kurnik 2005, 183). Premik iz stare v novo paradigmo po razmišljanju Kurnika prinese nove besede, novo pojmovanje, koncepte in prakse. Zavračanje klasičnih dualizmov v politični praksi daje prostor nekonvencionalnim rešitvam (2002, 70). Offe (1987, 14) trdi, da je akcijski prostor novih gibanj bil prostor neinstitucionalne politike, ki ni bil zagotovljen v doktrinah in praksah liberalne demokracije ter socialne države. Glede zunanjega načina delovanja teh gibanj, torej metod, najdemo tu taktiko demonstracij in ostalih oblik akcije, ki uporabljajo fizično prisotnost ljudi. S temi protestnimi akcijami so gibanja skušala mobilizirati javno pozornost z večinoma legalnimi, ampak nekonvencionalnimi sredstvi (Offe 1987, 10-16). Pritrdi Fink-Hafnerjeva (1992, 26-30), ko zapiše, da so nova družbena gibanja eden najdinamičnejših politični fenomenov. Ne prezre dejstva, da obstaja zanje toliko različnih definicij, kolikor je avtorskih poskusov definiranja. Vendarle pa imajo te opredelitve nekaj skupnega. Vse opredeljujejo pojem družbenega gibanja kot pojav z naslednjimi značilnostmi: kot sklop obnašanj v družbenem sistemu, ki prekoračuje norme in institucionalna pravila političnega sistema; kot sklop obnašanj, zasnovan na konfliktu; kot družbeno skupino v akciji za ohranjanje ali spreminjanje obstoječe ureditve. Pridevnik nova, označuje tematske, socialno strukturne in organizacijske posebnosti družbenih gibanj iz obdobja

od sredine sedemdesetih let do konca devetdesetih. Najbolj množična gibanja so bila na zahodu, saj niso bila podvržena tako močni represiji kot gibanja na vzhodu. Iz gibanj na zahodu so nastajale tudi politične stranke. Za nedvoumno razločevanje med družbenimi gibanji in strankami naj povemo, da se stranke od družbenih gibanj ločijo predvsem po tem, da pri slednjih razmerja med udeleženci potekajo horizontalno (ni stroge organizacijske hierarhije), ideologija je izraz kolektivne identitete in mobilizacije pripadnikov družbene skupine, gibanja so neprofesionalna oziroma občasna, članstvo je inkluzivno in ekspanzivno, vodja ni demokratično izvoljen po predpisani proceduri, iz česar izhaja tudi najočitnejša razlika; družbena gibanja so neinstitucionalizirana (Fink-Hafner 2001, 23-25).

Tako kot Offe tudi Fink-Hafnerjeva (1992, 28) priznava pestrost njihovih metod, ki so segale od aktivnost na ulici, prek pojavljanja v množičnih medijih, pa vse do političnega vplivanja prek političnih strank in celo lastnih poslancev v parlamentu. O razmerju med novimi družbenimi gibanji in inovacijami v družbi avtorica povzame:

Nova družbena gibanja so nastala kot povezovalni člen med procesi družbenega spreminjanja na mikro in makro ravni. V sebi so konstituirala elemente prodiranja sprememb v družbeni zavesti in politični kulturi posameznikov in družbenih skupin v javno sfero – v sfero interesnega izražanja in organiziranja. Nova družbena gibanja so bila v tem procesu kreativna. Kreirala in transformirala so socialne in politične strukture – zlasti naslednje: idealno strukturo (ideologijo, artikulacijo prepričanj, predstav, vizijo prihodnosti itd.); normativno strukturo (institucionalizirane vrednote, norme, predpisane vloge); interaktivno oziroma organizacijsko strukturo (etablirano komunikacijsko omrežje, omrežje asociacij ali skupnosti); politično strukturo ter strukturo možnosti. Da bi gibanja dosegla strukturalne inovacije, morajo zlomiti ali vsaj oslabiti obstoječe strukture, obstoječi institucionalni sistem. Nova družbena gibanja so skrivala v sebi ideološke, reformske, reorganizacijske in redistributivne spreminjevalne potenciale strukturacije. Inovacije so uveljavljala prek značilnih medijev širjenja inovacij sploh, in sicer prek komunikacijskih kanalov in prek različnih agensov socializacije (Fink-Hafner 1992, 29).

Kurnik pravi, da »nova družbena gibanja na neki način predstavljajo prostor mediacije za nove politične subjektivitete, ki so nastale po letu 68« (2005, 47). Nova družbena gibanja, ki so torej prinesla politično inovacijo, označujejo temeljit prelom v redu politike in njenega razumevanja. Klasična dualnost družba – država tako postopoma izginja iz političnega repertoarja konca sedemdesetih let. Radikalna pluralnost in heterogenost leta 1968 »je avtonomija družbenega, ki ne pomeni avtonomije od politike, temveč pomeni, da ji je politika konsubstancialna« (Kurnik 2005, 202).

Politična praksa 68-ih pomeni avtonomijo družbenega, kar pomeni, da je iskanja alternativnega načina vladanja konec. Dvojna fronta misli leta 68 se je na eni strani bojevala proti kapitalu in politiki pravnega subjekta, na drugi pa proti socializmu in socialistični tranziciji. Misel, da gibanja niso nekakšne interesne skupine, ki bi zagovarjale neko alternativo, ampak sama predstavljajo alternativo, poraja implikacijo, da so gibanja agensi totalne kritike (Kurnik 2005, 201-205).

Ena glavnih diferenciacij med staro in novo paradigmo politike, je da slednja nasprotuje centraliziranemu nadzoru, njene akcije so veliko bolj neformalne in neinstitucionalizirane. Kurnik zapiše, da so obrise novi paradigmi družbenih bojev – ki jo razumemo kot del nove politične paradigme – dali boji migrantov in gibanje brezposelnih v Franciji v drugi polovici devetdesetih let, in tako definirali teren, »ki je lociran izven trga, ali še bolje, ki predstavlja ne-kraj« (2005, 56). Ne-kraj razumemo kot prostor eksploatacije in dominacije, na terenu izven delovne teorije vrednosti (Kurnik 2005, 201). Ta gibanja prinašajo novo izkušnjo, politiko kot celostno družbeno dejavnost brez totalizirajočih ambicij. Negirajo institucionalno kontrolo nad celotnim političnim in družbenim življenjem, kar ne pomeni, da negirajo državo, ampak ravno obratno, saj terjajo legitimno, javno in demokratično delovanje državnih institucij (Ule 1988, 94). Kot izpostavi Fink-Hafnerjeva (2001, 27) je nova politika splet družbenih sprememb in političnih inovacij, značilnih predvsem za razvite zahodnoevropske države v obdobju od konca sedemdesetih, pa nekje do sredine osemdesetih let. Kot že omenjeno, na političnem področju nova paradigma politike pomeni nove teme, ki imajo skupne imenovalce v spoštovanju subjektivitete posameznika v gibanju, decentraliziranosti politike, nehierarhičnosti v kolektivnem političnem delovanju.

Postindustrijska družba ne ustvarja le nove vrste razcepitev v družbi, pač pa tudi nove družbene vrednote, ki so temelj nove vrste političnih zahtev. Nova družbena gibanja postavljajo in izražajo te zahteve. Institucije utrjenega političnega sistema so bile nesposobne ustrezno odgovoriti na te nove zahteve, zato so se te zahteve izrazile zunaj institucij ali pa na neinstitucionalne načine. Ta gibanja so zato opisovali kot protipolitična, protistrankarska ali protidržavna, saj so izzvala običajne politične cilje in sredstva in niso segala na področja običajne politike. Offe (1987, 13) razkrije, da večji del družboslovne literature za nova družbena gibanja uporablja tudi izraze kot so denimo nova protestna gibanja, nova politika, novi populizem, neoromanticizem,

antipolitika, neortodoksno politično vedenje, neurejena politika in alternativna gibanja »ali pa opisuje sredstva, prek katerih je konflikt tipično izpeljan v politiki nove paradigme, kot nekonvencionalna« (Offe, prav tam). Ta gibanja so vključevala gibanja feministk, ekološka, mirovna, protijedrska gibanja ter različne družbene in kulturne manjšine, vključno s spolnimi, rasnimi, verskimi ter etničnimi skupinami. Pogosto so uporabljali sredstva neposredne politične akcije ter protestov – stavke, bojkote, sedenje, zasedbe, peticije, zapore cest, neposredne proteste ali pa državljansko nepokorščino. Nova družbena gibanja se ukvarjajo z vprašanji, kot na primer s splavom, okoljem; nič nenavadnega ni, če so postavljene zahteve, o katerih se ni mogoče pogajati. Zato kažejo taka gibanja težnjo po spodkopavanju starih temeljev politike (razreda, religije) in uvajajo v politični sistem nek nenapovedljiv in nestabilen element. Dejstvo, da gre pogosto za rahlo povezane organizacije, da so te usmerjene proti birokraciji, da imajo običajno prej privrženca kot pa člane, še stopnjuje možnost nenapovedljivosti teh gibanj (Kaase in Newton 1999, 47).

Pojem družbenega gibanja se nanaša na pretežno neformalne mreže vzajemnega delovanja, ki so oprte na skupna prepričanja, ki se mobilizirajo okoli spornih tem prek pogoste uporabe različnih oblik protesta. Kolektivna identifikacija je zelo pomembna pri oblikovanju vrednotnih sistemov, ki so alternativa prevladujočim družbenim pogledom. Ta nekonvencionalni naboj lahko rezultira v nenavadne oblike političnega vedenja, ki je v preteklosti mnogokrat bilo zaznamovano kot konfliktno. Konec sedemdesetih let – ko je bilo moč opaziti odklik od nekdanjih levičarskih idealov študentskega gibanja in iskanja novih teoretskih usmeritev, ki bi bila bolj primerna za kritično analizo in spremembo stvarnosti – se je v Sloveniji izoblikovala pestra mladinska scena, ki je pomenila začetek neodvisne politične javnosti (Ule 1999, 277-279). Kasneje, nekje v osemdesetih letih, se je ta scena razrasla v niz neodvisnih političnih pobud. Po zatrjevanjih Uletove so v Sloveniji nova družbena gibanja povečini vzknila iz pobud študentskih gibanj. Ta gibanja so v osemdesetih bila eden prvih otokov drugačnosti in nove politične kulture. Nova družbena gibanja so predstavljala prve znake poindustrijske družbene modernizacije (Ule in ostali 1996, 111). Naprej avtorica pravi, da ta gibanja niso bila niti študentska niti mladinska alternativna gibanja, ampak so po svojem značaju bila transgeneracijska. Združevala so ljudi vseh slojev in starosti, največ pa je bilo mladih.

4 ŠTUDENSKO ORGANIZIRANJE

4.1 Študentska gibanja

Za študentsko mladino je že od nekdanj veljalo, da je z različnimi prijemi rada opozarjala na družbene nepravilnosti in tako netila politične spore in polemike. Kot nakaže Uletova (1988, 44), so se že v petdesetih letih začeli pojavljati posamezni protesti mladih. V tistem času so vse oblike mladinskega nezadovoljstva s spregledom zasnove politične kritike enostavno poimenovali kar *mladinska devianca*. Mladim so bili skupni nekonvencionalni vedenjski stili in odpor do represivnih posegov države. Spočetka je odpor bil marginalen in individualen. Javne avtoritete in množični mediji so ob prvih znakih krize v odnosu mladine do družbe reagirali s kombinacijo alarmantnosti, senzacionalizma in racionalnih prepričanj, da je z mladino vse v redu in da gre zgolj za odklonskost, o kateri tisk pretirava. Redki so v teh pojavih videli zasnovo obširnejših in množičnih protestov študentske mladine proti obstoječim družbenim redom.

Skozi pretekla obdobja so se pojavljala mnoga študentska gibanja, ki so zaradi pogostih izgredov, (pri)dobivala negativno konotacijo. Slednje še bolje razloži skupina avtorjev, ki trdi, da je »študentsko gibanje neposreden izraz ekonomskih, političnih ipd. konfliktov, kar se je največkrat zaokroževalo v tezi, da predstavljajo v sodobnem svetu študentje in sploh mladi tisti revolucionarni subjekt, ki naj bi radikalno spremenil ustroj sodobnih družb« (Baškovič in drugi 1982, XV). Seveda z izbranim citatom ne impliciramo, da so vsi študentje vseskozi radikalni – s čimer se bosta v nadaljevanju strinjala tudi Miheljak in Kurdija – ampak, da so mladi največkrat tista družbena grupacija, ki začne opozarjati na morebitne družbene nepravilnosti in anomalije.

Študentska gibanja so, kljub mnogim svojim manifestacijam v pretekli zgodovini, karakterističen pojav druge polovice dvajsetega stoletja. Po »ideologizaciji« delavskih gibanj, zlasti po drugi svetovni vojni, pa so študentska gibanja mnogokrat edini pobudniki korenitejših socialnih sprememb, kar je mogoče pojasniti tudi z dejstvom, da študij na univerzi zajema vse širše plasti novih generacij, ki v družbeni reprodukciji perspektivno zavzemajo ključna mesta. Zaradi pogostega nerazumevanja delavskih množic, zaradi spreminjajočega se odnosa obstoječega sistema, zaradi pridobljenih praktičnih in teoretskih izkušenj itd. študentska gibanja dinamično menjavajo načine delovanja, razpadajo, se na novo vzpostavljajo in nadaljujejo že začeto, začenjajo povsem znova, se borijo v institucijah ali izven njih (proti njim) ali oboje, se organizirajo, podirajo lastne organizacije, ko se odtujijo originalnemu

študentskemu interesu, skratka, težko je zajeti vse pojavne oblike študentskega gibanja (Baškovič in drugi 1982, 226).

Nekatere teoretične opredelitve razumejo postadolescentno kritičnost in študentsko protestništvo zgolj kot nadaljevanje mladostniškega upornišva. »Tisti, ki zagovarjajo to tezo, podaljšano mladost interpretirajo kot družbeno ali osebno nedoraslost, kot socialno podaljšano otroštvo«, kar torej pomeni, da naj bi se mladi v tem obdobju (od 20 do 24 let) upirali zrelosti, odgovornosti in racionalnosti, ki jo zahteva odraslost (glej Ule in ostali 1996, 19). Med vsemi manjšimi gibanji, ki so povečini bila teritorialno (državno) omejena, pa je študentsko gibanje na prelomu šestdesetih in sedemdesetih let 20. stoletja postalo globalni fenomen. Začelo se je leta 1968 in se istočasno odvijalo v Ameriki, Aziji in Evropi. Nemški politolog Braun je zapisal, da študentski protesti pomenijo prvo množično in demonstrativno odpoved lojalnosti državi in družbenemu redu v sodobnih družbah (v Ule 1999, 247). Po različnih državah so študentje izražali različne zahteve, skupno pa jim je bilo nasprotovanje obstoječemu družbenemu sistemu – v zahodni Evropi so študentje zavračali kapitalizem, v vzhodni pa socializem oziroma so nastopili z zahtevami po demokratizaciji socializma, odpravi cenzure in policijske represije nad opozicijskimi grupacijami ali kot pravijo Uletova in drugi (1996, 26-34) so »postadolescentni življenjski stili tedaj homogenizirali študentsko mladino in iz nje napravili socialno skupino, ki se je zoperstavila tedaj prevladujočim političnim, vrednostnim, ideološkim idejam in predstavam.« Študentski radikalizem koncem šestdesetih let ima svoj začetek v t. i. Vietnamskem poletju. Poletju 1967 se je zbrala večja skupina študentov, da bi organizirala odpor do ameriške vpletenosti v Vietnamu. Začetniki tega projekta so bili imenovani Nova levica (ang. New Left), tisti, ki so se mu pozneje pridružili pa so bili imenovani novi radikali (ang. New Radicals). Študentski protesti v zgodovini so se sporadično spremenili v množična in trajnejša gibanja, npr. v študentske upore, in prav zato je obdobje s konca šestdesetih in začetka sedemdesetih let dokaj izjemno.

»Odzivi študentske in srednješolske mladine konec šestdesetih (t. i. generacije '68) na poenostavljeno in neproblematizirano razumevanje države, režima in avtoritet je pripeljalo do kasnejše *participatorične revolucije*«, kot to poimenuje Kaase, »ter s tem tudi do demontaže oziroma redukcije pojma na rabo, ki pojasnjuje politična gibanja in udejstvovanja mlajših odraslih in poznoadolescentne populacije« (Miheljak 2002, 118).

4.2 Začetki študentskega organiziranja v Sloveniji

Študentska gibanja niso bila pomemben fenomen samo na Zahodu, ampak so se pojavila tudi na Vzhodu v nekdanjih socialističnih družbah in tudi v Sloveniji. Jugoslovansko študentsko gibanje leta 1968 je bilo mešanica zahodnih in vzhodnih oblik. V Beogradu so bile zahteve študentov naravnane proti privilegijem »rdeče buržoazije« in socialistično – egalitarne, v Ljubljani pa je šlo za mešanico socialnih zahtev in zahtev po večjem liberalizmu v gospodarstvu, kulturi in politiki (Ule in ostali 1996, 30). Po zapisu Baškoviča in ostalih avtorjev (1982, XXXIX-XLIV) je razvoj študentskega gibanja v Ljubljani smiselno razdeliti na tri obdobja:

1. Sindikalistično obdobje (1968-1969): za to prvo obdobje je bilo značilno, da so zahteve mladih neposredno reflektirale slabe materialne pogoje v katerih so študentje živeli. Njegovi predstavniki so se le obrobno lotevali globalnih družbenih razmer, ki niso neposredno zadevale univerze in študentov. Oblikovala se je Skupnost študentov, ki naj bi omogočala, da se pod njenim okriljem organizirajo različne študentske interesno-politične skupine in implementirajo svoje projekte. Ustanovitev te skupnosti je imela v nadaljevanju konstitutiven pomen za nadaljni razvoj gibanja, saj bi bile brez nove organizacije njegove možnosti bistveno zožene. Izredno pomembno dejanje tega obdobja je bila tudi ustanovitev Radia Študent, ki je v sedemdesetih letih pripomogel k artikulaciji subkulturnih elementov gibanja.
2. Radikalizacija gibanja (1970-1971): razločen je že razcep na konstruktivni del v Izvršnem odboru Skuposti študentov in raznimi radikaliziranimi skupinami, ki so se zbirale na svobodnih katedrah, javnih tribunah. Za to obdobje je značilen prehod od sindikalnih zahtev v kritiko družbenih razmer doma in po svetu in pa izbira radikalnih in nekonvencionalnih metod uličnega nastopa. Gibanje je delno prešlo legalne okvire že v pohodu po ulicah in pa s sežigom zastav dveh svetovnih supersil. Koeksistenca različnih subkulturnih, alternativnih in študentskih gibanj to obdobje doseže v zasedbi filozofske fakultete.
3. Iztek študentskega gibanja (1972-1974): značilna so predvsem notranja razcepljenost gibanja, ki se je naglo povečevala po zasedbi filozofske

fakultete, združevanje teoretsko-političnega dela v majhne skupine, čedalje bolj izražen pragmatizem v vodstvu Skupnosti študentov pri balansiranju interesov med posameznimi študentskimi aktivističnimi skupinami. Vse to je privedlo do prvih simptomov razkrajanja gibanja in povzročilo depolitizacijo med študenti. Nekoč močna študentska kritika je tako sčasoma postala neskončna ideološka polemika. Leta 1974 je sprejetje nove Ustave SFRJ pometlo z možnostmi študentskega protesta. V organizacijskem smislu je razpustitev Skupnosti študentov leta 1974 in njeno preoblikovanje v Zvezo socialistične mladine na univerzitetnem nivoju ob vseh dodatnih faktorjih postopno zmanjševalo možnosti samoorganiziranja študentske mladine.

Že kmalu po drugi svetovni vojni, v petdesetih letih, so študentje v Sloveniji postali problematičen del populacije (Ule in ostali 1996, 38-40). Opozarjati so namreč začeli na pomanjkanje intelektualne svobode, avtonomije, posamezne skupine radikalnih študentov so pogosto problematizirale takratno prevladujočo ideologijo. Odnos med oblastnimi strukturami povojne Jugoslavije in mladino se je tako vseskozi krhal. V petdesetih letih je bilo v javnih občilih moč zaslediti opozorila na nesocialistične, buržoazne pojave in razvade med študenti. Govorci z javnih tribun so očitali študentom, da se ločujejo od preostalih delov mladine, zlasti od delavske mladine. Neizbežen konflikt med študenti in preostalo družbo se je zaostрил koncem šestdesetih let in dosegel svoj vrhunec v študentskih gibanjih. Baškovič in drugi avtorji (1982, 93-94) pišejo, da študijsko leto 1970/71 predstavlja največji razvoj študentskega gibanja v Ljubljani. V tem letu je bila študentska srenja aktivna na mnogih področjih, med katerimi velja še zlasti izpostaviti problematiko reforme univerze, socialno problematiko študentov in vprašanje informacijskih sredstev v družbi. Začetek omenjenega študijskega leta je zaznamoval prvi literarni maraton na Filozofski fakulteti, ki je odprl vrsto relevantnih vprašanj, kot denimo problem represivnega ukrepanja zoper udeležence študentskega gibanja in problem načina informiranja množičnih sredstev javnega obveščanja o dogodkih na FF. Za ta čas je po navedbah Uletove v Jugoslaviji bila značilna povečana represija, ideološki pritisk na mlade, uvajanje čistk v političnih krogih in med inteligenco na univerzi, vsiljevanje marksizma in ideologije samoupravljanja izobraževalnemu sistemu. Posledica študentskih uporov je bila med drugim tudi ukinitve samostojne študentske organizacije in okrepitev

pritisikov na mladinske (politične) medije (Radio Študent, Tribuna, Mladina). Za razvoj mladinske scene v Sloveniji so bila študentska gibanja izrednega pomena, saj je v osemdesetih letih ta družbena scena predstavljala signifikanten del neodvisne politične javnosti, ki se je oblikovala tudi v različnih oblikah mladinskih subkultur. Treba pa je tudi poudariti, da je bilo študentsko gibanje v Sloveniji tako kot drugod po svetu notranje neenotno, razcepljeno na različne idejne usmeritve. Organizacijsko je bilo šibko povezano (1999, 276).

Čeprav je obdobje konec osemdesetih in začetek devetdesetih let po zatirjevanjih Uletove predstavljalo nemara celo vrhunec študentske družbene in politične dejavnosti v Sloveniji, pa je prav zaradi transgeneracijske sestave novih družbenih gibanj to bilo tudi konec avtonomne študentske aktivizacije v Sloveniji. Od leta 1991 naprej, ko se je spremenila predvsem politična dinamika v Sloveniji, se je študentsko vodstvo ukvarjalo v glavnem samo s seboj in s svojimi notranjimi spori. Grupacije študentov so se od takrat dalje zganile le ob izrazito »sindikálnih« zahtevah, kot je denimo izboljšanje standarda študentov (glej Ule in ostali 1996, 111). Po mnogih letih se je to prvič zgodilo januarja 1996, ko so študentje množično prišli na ulico. Zahtevali so obilnejši obrok in ga tudi dobili. Povod za študentski shod torej ni bil politične, ampak biološke narave. Študentsko organiziranje, v podobni obliki kot ga poznamo danes, je nastalo v devetdesetih letih, ko so se oblikovale univerzitetne študentske organizacije (Miheljak in Kurdija v Ule in ostali 1996, 159). Študentska organizacija Slovenije (ŠOS) kot krovna organizacija vseh študentov v Sloveniji je bila z Zakonom o skupnosti študentov (Uradni list RS, št. 38/94) ustanovljena leta 1994, s polnim zagonom pa se je ideja o enotnem zastopanju študentov na nacionalni ravni začela uresničevati po sprejetju temeljnega akta samoupravne skupnosti študentov Slovenije – nove Študentske ustave novembra 2002 (Uradni list RS, št. 105/02) (glej v Cvikl 2010, 14-19).

4.3 Študentsko organiziranje danes

Primarna naloga študentskih organizacij je zagovarjanje študentskih interesov v dialogu z državo, zagotavljanje obštudijskih aktivnosti za študente (športni, kulturni, izobraževalni, socialni in zdravstveni projekti), odzivanje na aktualna študentska vprašanja in zagotavljanje socialnih pravic, ki izhajajo iz študentskega staža.

Študentska organizacija Slovenije (ŠOS) kot nevladna, nepridobitna, nestrankarska oblika organiziranja je krovna nacionalna organizacija študentov v Sloveniji, v sklopu katere delujejo različne organizacijske oblike: študentske organizacije univerz, študentske organizacije samostojnih visokošolskih zavodov in višjih strokovnih šol, študentski klubi kot študentske organizacije lokalnih skupnosti in interesne oblike povezovanja študentov. Med študentske organizacije univerz spadajo Študentska organizacija Univerze v Ljubljani (ŠOU v Ljubljani), Študentska organizacija Univerze v Mariboru (ŠOUM) in Študentska organizacija Univerze na Primorskem (ŠOUP). Med študentske klube uvrščamo Zvezo študentskih klubov Slovenije (Zveza ŠKIS), ki je nekakšna krovna organizacija lokalnih študentskih klubov Slovenije. Zveza ŠKIS združuje 50 študentskih klubov v Sloveniji s statusom študentske organizacije lokalne skupnosti (status ŠOLS) in 5 pridruženih klubov. Zveza skrbi za zastopanje interesov klubov znotraj ŠOS v odnosu do drugih organizacijskih oblik ŠOS-a ter v odnosu do države in drugih interesnih skupin (Cvikl 2010). V sklopu ŠOS-a, ŠKIS-a in vseh treh ŠOU-ov pa delujejo tudi razni odbori, skupščine, komisije, resorji, ki pa za našo obravnavano temo niso relevantni, zato jih na tem mestu ne bomo podrobneje opisovali.

»Študentsko gibanje kot nosilec razvoja družbe je zaradi svojega intelektualnega potenciala še vedno močno nevladno gibanje. Moč, ki jo imajo študentske organizacije v Sloveniji, posredno izvira iz vsebinske in politične neodvisnosti ter avtonomije, ki je v določeni meri možna tudi zaradi samostojnega financiranja preko koncesijske dajatve od študentskega dela« (Cvikl 2010, 14).

4.4 Študentske demonstracije 19. maj 2010

»Organizirati se je potrebno le toliko in takrat, kadar to zahtevajo učinkovito uveljavljanje študentskih stališč (organizacija v času zatišja nima smisla oziroma predstavlja nevarnost, da si prilasti pravice, ki originalno pripadajo samo študentu oziroma gibanju). Metode dela v takšnih pogojih morajo biti nujno šokantne, radikalne, revolucionarne in relativno množične« (Šetinc v Baškovič in drugi 1982, 127). Čeprav je s temi besedami avtor pospremil študentsko gibanje na prelomu šestdesetih in sedemdesetih let 20. stoletja, jih zaradi nekaterih skupnih imenovalcev lahko apliciramo tudi na študentske demonstracije maja 2010 v Ljubljani. Neugoden socialni

položaj študentov in dijakov, ki se niso strinjali s predlogom Zakona o malem delu in predlogom Zakona o šolski prehrani, je botroval temu, da je Študentska organizacija Slovenije (ŠOS) skupaj z Dijaško organizacijo Slovenije (DOS) in Zvezo študentskih klubov Slovenije (Zveza ŠKIS) za 19. maj 2010 napovedala demonstracije, ki se jih je po navedbah ŠOS kot glavnega organizatorja udeležilo 15.000 dijakov in študentov.

Zadnji študentski protestni shod 19. maja 2010, ko se je ponovno »zgodila ulica«, se je resno približal stereotipu nasilne študentske populacije. Dejanja nasilja je mogoče delno pripisati tudi predpostavki, da se posameznik v množici počuti »močnejšega« kar vodi tudi do trenutne identifikacije z množico, v kateri se nahaja. Participacija sama spremeni identiteto posameznikov, saj krepi čustveno pripadnost določeni skupini. Della Porta s tem soglaša, ko zapiše, da so za študentska gibanja značilne zasedbe, pri čemer gre za oblike delovanja, »katerega cilj je vplivanje na javno odločanje, ki pa ima učinke tudi navznoter, saj ustvarja solidarnost med udeleženci in jim daje občutek, da sodelujejo v kolektivnem prizadevanju. Samo delovanje, participacija, je tisto, ki v neke vrste začaranem krogu krepi občutek pripadnosti« (2003, 73). Z vidika sociološke terminologije trdimo, da se je socialno konstruktivna množica na študentskem protestnem shodu preobrnila v socialno destruktivno množico (glej Ule 2004, 390-391). Povzamemo: za socialno konstruktivne množice so značilne mirne politične demonstracije. Te množice se držijo osnovnih kulturnih in družbenih standardov. Za socialno destruktivno množico pa je značilno, da se standardi vedenja spremenijo, da lahko postane iracionalna, nasilna in nevarna tako za člane množice kot tudi za okolje, v katerem se zborovanje množice dogaja. Kurnik dualnost nasilje *versus* nenasilje v kontekstu protiglobalizacijskih gibanj razume nekako takole: »Z osredotočanjem pogleda na nasilnost in nenasilnost demonstrantov se zakriva strukturno nasilje, izvorno nasilje, ki se investira v družbeno produkcijo in reprodukcijo ter jo določa« (2002, 76). Vandalizem, s katerim so nekateri dijaki in študenti odgovorili politični eliti, induktivno kategorizira vso študentsko mladino kot nasilno, radikalno, vandalistično. K takim sklepanjem s posameznega na splošno, pa so v veliki meri pripomogli prav množični mediji s svojim poročanjem, ki so narekovali diskurz poln sovraštva, nasilja, pijančevanja in posploševanja. Nekateri tiskani mediji so se zaradi želje po intenzifikaciji dramatičnosti zatekali tudi k domnevnemu režiranju fotografij: o tem več v naslednjem poglavju.

5 MEDIJSKE REPREZENTACIJE ŠTUDENTSKIH DEMONSTRACIJ 2010

Za ustrezno analiziranje novinarskega poročanja o posameznih vidikih medijskega dogodka moramo razumeti, kako sploh poteka izbira tematik, ki so vključene v novinarsko poročanje. Zanima nas torej, zakaj samo nekatere teme oziroma dogodki postanejo novice, druge pa ne. Labanova (2005, 35) nam poda preprosto razlago, da igrajo pri novinarski in uredniški izbiri informacij, ki bodo objavljene, veliko vlogo predvsem osebne vrednote in prepričanja. Lippmann (1999, 223) pa meni, da je vsak časopis rezultat skupka izborov. Po njegovem tu ni nekih objektivnih standardov pri celotni izbiri informacij, tukaj gre za konvencije. Nekateri teoretiki nekoliko bolj shematizirajo dejavnike objavne vrednosti. Denimo Luhmann (v Zajc 1998, 226) navaja kriterije oziroma pravila pozornosti, kot jih sam poimenuje. Mednje sodijo: prioriteta določenih dogodkov in njihova vrednost (gre za dogodke, v katerih so ogroženi mir, neodvisnost sodstva, politični škandali); kriza in simptomi krize v družbi; položaj komunikatorja (v primerih, ko je komunikator javna oseba); simptomi političnega uspeha (ali obstaja možnost, da se zadeva pozitivno razreši); novost dogodka; bolečine ali civilizacijski nadomestki bolečine. Na osnovi teh pravil pozornosti mediji oblikujejo teme, za katere predpostavljajo, da jih bo kot take prepoznala tudi javnost.

S pogoji, ki morajo biti izpolnjeni, da bo dogodek izbran za objavo v množičnih občilih oz. z novičarskimi faktorji sta se ukvarjala tudi Galtung in Ruge (v Košir 1988, 35-36), ki sta izdelala listo generalnih valenc novice. Sestavlja jo dvanajst lastnosti:

1. pogostnost;
2. mejnost, prag (vsak dogodek ima obseg, pod določenim pragom dogodek ni poročan);
3. nedvoumnost oz. jasnost;
4. smiselnost (če se dogodek neposredno ali posredno dotika domače kulture);
5. skladnost, soglasnost, predvidljivost dogodka;
6. nepričakovanost, nepredvidljivost, redkost dogodka;
7. kontinuiteta (ki pokriva dogodek večkrat);

8. kompozicija (če se je nabralo več glavnih mednarodnih dogodkov v dnevniku, bo zaradi ravnotežja vključena tudi relativno nepomembna domača zgodba);
9. zveza z elitnimi narodi;
10. zveza z elitnimi osebnostmi;
11. posebnost;
12. negativnost (»dobra novica je slaba novica«).

Po Luhmanovi klasifikaciji študentske demonstracije 2010 ustrezajo štirim opisanim kriterijem, po Galtung in Rugejevi pa vsaj devetim novičarskim faktorjem. Ne glede na to, da mora nek dogodek vsekakor ustrezati določenim kriterijem in lastnostim, da bo objavljen v občilih, pa Erjavčeva (1999, 53) zatrdi, da je proces izbire vsebine »vedno odvisen od aplikacije vrednostnih kategorij in družbenih vrednot na dogodke.« Ponazorimo z drugimi besedami; študentski protestni shod je bil v času, ki je zaznamovan z nenehnim opozarjanjem na nepravilnosti v državi in prostoru, torej pred parlamentom, prepoznan kot primeren za objavo v mnogih tiskanih medijih. Prepoznan je bil za objavo tudi zaradi očitnega, se pravi konflikta, za katerega Erjavčeva (Erjavec in Volčič 1999, 106) meni, da je poleg personifikacije, prominentnosti in razvedrila, zaradi časovne modifikacije stopil v ospredje novičarskih faktorjev.

Na podlagi predstavljenih teoretičnih izhodišč bomo v nadaljevanju navezali interpretacijo poročanja o študentskih demonstracijah v slovenskih tiskanih medijih, pri čemer se bomo omejili na dva časnika (Delo in Dnevnik), dva tednika (Mladina in Reporter) in eno revijalno tedensko prilogo časnika Delo (Mag).¹⁸ Analizirali bomo članke v obdobju treh tednov (od 12. 5. 2010 do 2. 6. 2010), torej novinarske prispevke, ki so bili objavljeni en teden pred študentskimi demonstracijami in dva tedna za njimi. V teh tiskanih medijih bomo analizirali informativne zvrsti novinarskega poročanja (glej v Košir 1988, 63-66) med katere sodijo:

- vestičarska vrsta (kratka vest, razširjena vest, vest v nadaljevanju, naznanilo);

¹⁸ Mag smo uvrstili v izbor za analizo, ker je bil še do nedavnega eden ključnih političnih tednikov.

- poročevalska vrsta (običajno poročilo, komentatorsko poročilo, reportersko poročilo, nekrolog, prikaz);
- reportažna vrsta (klasična reportaža, reporterska zgodba, potopis);
- pogovorna vrsta (intervju, okrogla miza, izjava, anketa, dialogizirano poročilo).

Med interpretativne zvrsti novinarskega poročanja štejemo:

- komentatorska vrsta (običajni komentar, uvodnik, glosa, kolumen);
- člankarska vrsta (informativni članek, članek z naslovne strani);
- portretna vrsta (portret).

Namenoma bomo razčlenili samo informativne zvrsti, saj denimo uredniški uvodnik in kolumna – kot dve najprepoznavnejši obliki interpretativnih zvrsti – načeloma ne odražajo mnenja in usmeritve uredništva posameznega medija, temveč le avtorjevo subjektivno stališče, ki predstavlja njegov osebni pogled na določeno problematiko. Tak pisni izdelek ne podaja uredniških in novinarskih preferenc in nam ne razkriva načina poročanja medija. Poleg tega so pisci subjektivnih sporočil pogosto le javne osebe, ki jih določena problematika neposredno ali posredno zadeva in se torej angažirajo posebej za ta namen. Imenujemo jih tudi *gostujoča peresa*.

Kot smo omenili že v uvodu bomo novinarsko besedilo opazovali kot grafično celoto in bomo torej poleg teksta in naslova analizirali tudi vizualne dopolnitve, tj. predvsem fotografijo, za katero Lutharjeva (1998, 30) prizna, da je že od začetka v časniku pomenila senzacionalno, manjvredno novinarstvo. V kontekstu dnevnega časopisja je fotografija po njenem obravnavana kot nizka kultura.

5.1 Kritična diskurzivna analiza

Fairclough kritično diskurzivno analizo razlaga kot »tridimenzionalni okvir« katerega primarni cilj je v eno združiti tri različne oblike analize. Prva analiza – ki je tudi najpomembnejša – se nanaša na govorjen ali pisan jezik, druga je analiza diskurzivnih praks (proces nastajanja besedila, distribucije in potrošnje), upošteva pa tudi analizo diskurzivnih dogodkov kot primere družbeno-kulturnih praks (1995b, 2). Avtor pravi,

da kritična diskurzivna analiza teži k vzpostavitvi povezave med temi tremi elementi. Vez med družbeno-kulturnimi praksami in ostalima dvema dimenzijama vsebuje makro in mikro analizo diskurzivnih dogodkov (Fairclough 1995b, 87). Po znanju Fairclougha (1995a, 55; 1995b, 131) kritična diskurzivna analiza raziskuje bipolaren odnos med pomenom, ki je socialno utrjen in pomenom, ki se socialno utrjuje oziroma konstituira. Najpomembnejše pri kritični diskurzivni analizi je to, da razumemo, da se diskurz obravnava kot oblika družbene prakse. Diskurzi torej niso sestavljeni le iz jezika, ampak iz določenih institucionalnih in organizacijskih praks, tj. *diskurzivnih praks*. To pomeni, da so diskurzi zmes materialnih praks in oblik jezika in znanja, pri čemer drug drugega podpirajo (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 18). Ta analiza pojasnjuje način produkcije in interpretacije tekstov in analizo, ki se osredotoča na odnos med diskurzivnim dogodkom in diskurzivnim redom. Če povzamemo; diskurzivni dogodek razumemo kot primer uporabe jezika, ki ga lahko analiziramo kot besedilo, diskurzivni red pa predstavlja celoto diskurzivnih praks v določeni instituciji in odnose med njimi (Fairclough 1995b, 135).

5.2 Časnika Delo in Dnevnik

»Časniki igrajo pomembno vlogo ne samo pri oblikovanju mnenja kot prenosniki informacij publiki, ampak tudi kot najpomembnejše izrazno sredstvo javnosti, s katerim se oblikuje virtualna (duhovno, ne pa prostorsko povezana) javnost« (Splichal 1997, 155).

5.2.1 Časnik Delo

Delo velja za najpomembnejši slovenski dnevni časopis in je edini splošnoinformativni dnevnik, ki ima nacionalni značaj. Delo d. d. tvori še družba Slovenske novice d. d. (Bašič-Hrvatini in drugi 2004, 65). Delo d. d. izdaja dva pomembna dnevnika; Slovenske novice in Delo skupaj z revijalnimi prilogami, kot so Mag, Delo FT, Ona, Delo in dom, Polet, Vikend, Sobotna priloga in NeDelo.

Na začetku tega poglavja smo predstavili Galtungove in Rugejeve (v Košir 1988, 35-36) novičarske faktorje. Nadalje bomo izrazito pozornost namenili zlasti dvema. Nepričakovanosti (nepredvidljivosti oziroma redkosti dogodka) in pa negativnosti

(»dobra novica je slaba novica«). Trdimo, da je nasilje študentske demonstracije premaknilo iz notranjih strani na naslovnice. Do podobne ugotovitve je prišel tudi Kurnik, ko je v intervjuju v zvezi z udeležbo v protiglobalističnih demonstracijah v Genovi na eno od vprašanj¹⁹ odgovoril: »Stvari so protislovne, ravno to nasilje, ki ga seveda zavračamo, prinaša medijsko pozornost...« (2001, 21).

Osrednji slovenski časnik je v analiziranem tritedenskem obdobju (teden pred demonstracijami in dva tedna za njimi) o protestu objavil dvajset člankov, ki sodijo v informativno zvrst novinarskega poročanja. Pred demonstracijami je Delo objavil dva članka, ostalo pa po dogodku. Na dan študentskih demonstracij, torej 19. maja 2010, je Delo objavilo članek *Preizkus na ulici*, v katerem se je avtor novinarskega prispevka osredotočil zlasti na zakon o malem delu, ki je predstavljen kot povod za množično zborovanje študentov in dijakov, ki je sledilo kasneje tistega dne. Članek je naravnano tako, da odgovori na vprašanje, *kaj torej prinaša malo delo*, kar je tudi eden od mednaslovov. Novinar se dotakne tudi štipendij, bralcu pa s pomočjo vizualne dopolnitve (tabele) omogoči pregleden vpogled v novo delitev denarja od študentskega dela. Diskurz se dan zatem v časniku popolnoma spremeni. Poleg že omenjenih novičarskih faktorjev se Delo v naslovnem članku *Od malega dela do velikih izgrediv* zateče še k enemu, tj. zveza z elitnimi osebnostmi. Po vodilu spregovori elitna oseba iz političnih vrst:

»Vse od leta 1968 sem sodeloval na številnih demonstracijah, a česa takega še nisem videl. To, čemur smo danes priča, niso demonstracije, temveč vandalizem brez primere. Ljudej, ki mečejo jajca, ne morejo biti lačni. Kar smo videli danes, je primer zanikanja dialoga in zatekanja v nasilje, ki nikoli ne more biti prava pot reševanja nerešenih vprašanj,« je bil nad dogajanjem ogorčen predsednik državnega zbora Pavle Gantar (Starič 2010, 1).

V poročanju Dela zasledimo kritične odzive javnosti, politike in tudi strokovnjakov z visokošolskega področja. Medijski diskurz pojava mladinske deviantnosti sproža moralno paniko, ki jo bomo razumeli kot reakcijo na neko družbeno dejanje oziroma gibanje, ki ogroža stabilnost dominantne moralnosti. Moralna panika ogroža *status quo*.²⁰ Tukaj se bomo oprli na Bulca (2003, 247), ki pravi, »da se moralna panika uporablja za opis družbenega stanja, v katerem veliko ljudi v družbi pretirano reagira na

¹⁹ Gotovo vam nasilne skupine znotraj gibanja delajo veliko težav, izkrivljajo vaše sporočilo, pa tudi zmanjšujejo legitimnost.

²⁰ Nespremenjeno stanje.

neko (novonastalo) domnevno grožnjo ustaljenemu redu, ki jo spodbudijo družbeni devianti«. Po Goodeu in Ben-Yahudi (v Bulc 2003, 247) lahko neko družbeno stanje definiramo kot moralno paniko, če zadovolji naslednje kriterije: obstajati mora povišana stopnja zaskrbljenosti nekega dejanja ali obnašanja; obstaja povečana sovražnost proti akterjem; obstaja javni konsenz, da deviantna skupina predstavlja grožnjo; disproportionalnost grožnje v primerjavi z resnostjo problema in pa značilna je kratkotrajnost. Mediji so zanetili proces moralne panike z dramtiziranjem in obravnavanjem protesta kot izredno resnega:

Prvič v zgodovini samostojne Slovenije so včeraj parlament kot najvišje zakonodajno telo v državi za kratek čas zajeli plameni. V grmičevje pred zgradbo je namreč priletela bakla, ki je zanetila požar, stavba je navzven razsuta, njeno pročelje, ki gleda na Trg republike, pa tako rekoč brez celih stekel. Ni prvič, da je bil parlament obmetan z jajci in granitnimi kockami, a takšnih izgrediv in vandalizma v parlamentu ne pomnijo. Ena granitna kocka je, denimo, pristala sredi pisarne predsednika državnega zbora Pavla Gantarja, polno jih je bilo tudi po drugih prostorih, številne pisarne so bile v dimu, zaposlene so evakuirali v druge prostore, zaprli so glavni vhod in začasno celo prekinili sejo državnega zbora. /.../ Nezadovoljstvo mladih protestnikov se je stopnjevalo v izražanju nasilja, kakršnemu nismo bili priča v 50-letni zgodovini parlamentarnega poslopja (Škrinjar 2010, 3).

»Ideologija je torej hkrati specifična interpretacija, ki jo vsaka fotografija ali tekst specificira, in splošni ambient, znotraj katerega se nadaljuje ideološki diskurz kot tak« (Hall 2004b, 205-206). Homogenizacija mladine kot vandalistične, podivjane, pijane je sprožila specifičen ideološki diskurz, ki mlade obravnava kot nasilne:

V policiste so začeli **metati** plastenke vode in pločevinke piva, proti parlamentu pa **so odvrgli** dimno bombo, kar je sprožilo val podobnih incidentov. Kmalu so v poslopje **metali** granitne kocke, jajca, steklenice, lesene deske, prometne znake in parkirne količke. **Zlomili so** večino oken, vhodna vrata, z molotovko **zažgali** grmičevje. Drznega mladeniča, ki je preskočil zaščitno ograjo, nato pa pobegnil med množico, so aretirali in odpeljali, kar je še podžgalo nejevoljo. Kmalu je prišla dodatna ekipa oboroženih policistov, ki so s psi in konji čakali na vse hujše pritiske množice (Djordjevič 2010, 3; poudarki dodani).

Delo je študentske demonstracije dvakrat uvrstilo na naslovno stran, in sicer 20. in 21. maja 2010. Obakrat je naslovna fotografija prikazovala razdejano pročelje državnega zbora, prvič pred njim še strnjeno vrsto policistov in goreče grmičevje, dan za tem pa predsednika Državnega zbora RS g. Gantarja pred poslopjem. V notranjih straneh časnika so fotografije povečini prikazovale konflikt in storjeno škodo. Dvakrat zasledimo niz fotografij tipa *prej in potem*. 20. maja na strani tri, je objavljena

fotografija Tromostovja in Prešernovega trga napolnjenega z demonstranti, spodaj pa pripis *Začelo se je tako...*, zraven pa fotografija demonstranta, ki s palico udriha po zaščitni ograji pred parlamentom, spodaj pa pripis *...končalo pa tako*. V članku (objavljenem 24. maja 2010), ki govori o študentskem protestu iz leta 1971, prva fotografija, na kateri so prikazani študentje, ki sedijo na tleh in razpravljajo, nedvoumno nasprotuje drugi, kjer demonstrant zaluča kamen v parlament. Prva fotografija je bila posneta leta 1971 na Aškerčevi ulici, druga leta 2010 na Trgu republike. Evidentno kontrastna para fotografij reprezentirata racionalno *versus* neracionalno oziroma nasilje. Hall (2004b, 195) pravi, da fotografije tekstu vedno dodajo novo razsežnost pomena. Prepričan je, da vsaka fotografija nosi svoj specifičen pomen. Širše gledano, pa drugačnost na fotografiji sproža podobne reprezentacijske prakse z variacijami v različnih tiskanih medijih. To »kopičenje« pomenov, ko ena fotografija podaja nek pomen v kontekstu z drugo, imenujemo *intertekstualnost* (Hall 1997, 232).

Celoten diskurz poročanja o demonstracijah v Delu lahko razdelimo na tri faze. V prvih dveh dneh je pisanje bilo usmerjeno na nasilje, nato so avtorji v naslovju, vodilu in mednaslovju zavzeto iskali krivce, od 22. maja naprej pa je Delo diskurz postavilo v širši kontekst. V članku *Študent, ki dela, ni uspešen* je novinarka predstavila nekatere polemike o študiju pri nas:

Na učinkovitost študija negativno vpliva tudi neupravičeno podaljševanje statusa študenta, ki ga omogoča neenotni vpisni sistem. /.../ Za zdaj pa je še tako, da lahko pri nas študentje brez posebnih težav pet ali celo več let ohranjajo status, ne da bi opravljali študijske obveznosti. Eden najpomembnejših motivov za ohranjanje statusa za vsako ceno – s tem se strinjajo tudi študentje – je študentsko delo (Kontler Salamon 2010, 3).

5.2.1.1 Tedenska revijalna priloga časnika Delo (Mag)

V članku z naslovom *Nauki granitne srede*, objavljenem 24. maja 2010, nas avtor novinarskega prispevka takoj v uvodu postavi v sam vrhunec dogajanja študentskih demonstracij. Z akcijskim uvodom – ki bi lahko predstavljal tudi pripovedni vrh dramatskega trikotnika – pritegne bralca da bere naprej. Izbira besedne zveze, ki potencirajo dogajanje:

»Cigani, cigani!« je mladenka z brezhibno našminkanimi ustnicami razrarijeno vpila proti parlamentu in težko oklepljeni policijski vrsti pred njim. Med kričanjem je besno poskakovala in **stegovala sredinec**, okoli nje so se kot podobe v ogledalu sinhrono od tal odbijale še štiri najstnice, skozi njihova ljubka usteca pa so hrumele **neopisljive opolzkości**. »Nič nimamo proti policistom, oni so v službi. Sovražimo državo,« je dejala prva. Druge štiri so predirljivo brlizgale. Parlament, simbol osovražene države, pa **se je lomil pod točo kamenja** (Kopušar 2010, 10; poudarki dodani).

V kolikor je uvod novinarskega besedila vrh dramskega trikotnika, si pogledjmo izseke, ki predstavljajo ostale dele dramskega trikotnika. Zasnova:

Zbirati so se začeli sredi dopoldneva, nato je rumena reka z vseh strani Ljubljane pritekala pred Tromostovje. V množici je bilo največ dijakov, ki so šole prost dan in brezplačen prevoz v Ljubljano z veseljem pograbili kot idealno priložnost za dobro zabavo. In seveda za protest (Kopušar 2010, 10).

Medtem so organizatorji uradnih protestov še uživali v moči, ki jim jo je dajala množica pod odrom na Prešernovem trgu. »Imamo pogum, da vladi skupaj povemo, da si ne želimo njihovih sprememb,« je bila odločna Katja Šoba, predsednica ŠOS. Pet mulcev je med omotičnom iskanjem ravnotežja navdušeno vpilo »jeeaa«, včasih ne čisto v pravem trenutku, ampak to ni bila opera, zato jih nihče ni gledal postrani. Prvi mož svobodnih sindikatov Dušan Semolič je pozval »Bodite uporniki!«. Njegovi sivolasi fantje z rdečimi kapicami so v senci frančiškanske cerkve zehaje podpirali velik napis in z mešanimi občutki opazovali rajanje./.../ Primerno prekvašeni z mislijo in maligani so se odpravili pred državni zbor. Trg republike se je počasi polnil, pred železno ograjo pa je zrak skoraj prasketal zaradi naelektrenosti. Varnostniki G7 so z vse večjim nelagodjem opazovali butanje teles, rožlanje ograj in neprijazne vzklike (Kopušar 2010, 12).

Zaplet:

Medtem so iz prvih vrst poletele platenke in pločevinke. To je bil znak za posebno policijsko enoto. Ko je množica zagledala urejen tek črnih oklepnikov, ki so se razporedili pred vhodom, je jez dokončno popustil. Desetmeterski pas pred ograjo je vzvaloval, proti državnemu zboru se je usula toča izstrelkov. Medtem je Katja Šoba na strehi kombija skušala umiriti divji izbruh. Precej večja množica za kombijem je mirno stala in skandirala po njenih navodilih, pred kombijem je ni slišal nihče več (Kopušar 2010, 12).

Razplet:

Divjanje je trajalo tri ure in za sabo pustilo kozav obraz slovenskega hrama demokracije. Po prvih ocenah je bilo škode za 27 tisoč evrov (Kopušar 2010, 12).

Mnogo daljnosežne posledice ima v našem primeru razsnova. Miheljak in Kurdija (v Ule in ostali 1996, 155) pravita, da vse od študentskih nemirov koncem šestdesetih let velja o študentski mladini nekakšen stereotip potencialne radikalnosti. »Gre za stereotip jeznih mladeničev in mladenk s čelado za vožnjo s skuterjem na glavi, z ruto globoko na očeh in z molotovko ali izruvanim tlakom pariških ali berlinskih ulic v rokah. Najbrž ti vtisi nikoli niso predstavljali reprezentativne podobe študentske mladine, saj takšna nista bila povprečen študent in študentka nikoli.« Prav slednje besede pa povzemajo bistvo koncepta stereotip, za katerega Uletova (2004, 159-160) pravi, da gre za posploševanje delno točnih in nepreverjenih površnih sodb o človeku ali skupini. Stereotipi so izkrivljene predstave, pri katerih gre za proces pripisovanja lastnosti ljudem na osnovi njihove skupinske pripadnosti, ne pa na osnovi individualnih razlik in značilnosti. Hall stereotipiziranje prepozna kot proces, ki »loči normalno in sprejemljivo od nenormalnega in nesprejemljivega. Nato izključi vse kar se ne ujema, vse kar je drugačno« (1997, 258). Burton stereotip pojmuje kot poenostavljeno sliko, ki so jo mediji s svojimi reprezentacijskimi praksami uspeli zasidrati v zavest širših množic (1997, 106).

Javnost se je zgražala, politiki so skoraj soglasno obsodili dogajanje. Vandalizem, hujškaštvo, črni dan demokracije, podivjana mladina, huligani, organizirane skupine...so skupni imenovalec odziva v prvih dneh po sredinem izbruhu. Tudi sami dijaki in študenti, ki so se v četrtek zbrali pred parlamentom in opazovali menjavanje šip, so zmajevali z glavo in ugotavljali, da bodo zaradi nekaj vročih glav obsojali celotno populacijo. Ta je izgubila kredibilnost in naboj svojega boja proti zakonu o malem delu (Kopušar 2010, 13).

5.2.2 Časnik Dnevnik

Dnevnik d. d. je podjetje, ki ob dnevnem časopisu Dnevnik izdaja tudi tednik Nedeljski dnevnik in tabloidni tednik Hopla (Bašič-Hrvatini in drugi 2004, 65). Koširjeva (1988, 43) trdi, da »Dnevnik bere drugačen tip naslovnika: tak, ki hoče biti hitro informiran, ki nima časa za študij in analizo dogajanja, ki ga zanimajo obvestila o tem, kaj se je zgodilo, spisana tako, da jih čimprej sprejme, ki želi vedeti, kaj se dogaja tudi na lokalni ravni, in je manj usmerjen k reševanju nacionalnih problemov.«

Vzporednica med obema časnikoma je v tem, da sta oba svoje pisanje o študentskem delu objavila pred demonstracijami, in sicer 18. in 19. maja 2010. V Dnevniku je avtor

naslovnega članka *Posledice zakona o malem delu bodo udarile po žepu vsakega tretjega študenta* – kljub temu, da je stran štiri v tem časniku rezervirana za vestičarsko, poročevalsko, reportažno in pogovorno vrsto - temo upovedoval nadvse subjektivno. Ugotovimo – po prebranem je več kot očitno, kakšno je avtorjevo stališče o problemu. Novinar nenehno niza besedo²¹ *omejitve*, kar deluje kot retorično sredstvo, ki samo še okrepi predstavo, da je po avtorjem nestrokovnem mnenju predlog zakona o malem delu predvsem *omejitev*. Če se neka beseda pojavlja zelo blizu skupaj, gre za stilno hibo:

... in številna slovenska podjetja, ki bodo imela velike **omejitve** pri najemanju malih delavcev. Da je predlog zakona o malem delu, kot si ga je zamislilo ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve pod vodstvom Ivana Svetlika, neživljenjski, pričajo predvsem stroge **omejitve**. Bolj kot **omejitve** pri višini urne postavke /.../ in najvišjega letnega prejemka bodo podjetja in študenti občutili predvsem posledice **omejitve** števila ur. Več od predlagane **omejitve** 728 ur je lani namreč delala tretjina študentov, večina pa je delala med 25 in 35 odstotki polnega delovnega časa. /.../ Kakšen bo dejanski upad študentskega dela, za zdaj še ni mogoče oceniti, bodo pa na padec bistveno vplivale številne administrativne **omejitve** in **omejitve**, ki podjetjem določajo največje število malih delavcev, ki jih lahko najamejo (Polanič 2010, 4; poudarki dodani).

Dnevnik je študentski upor dvakrat uvrstil na naslovnico: 20. maja 2010 sta pripadajoči fotografiji prikazovali bes in jezo demonstrantov ter dim, ki je bil posledica zagorelega grmičevja pred parlamentom. Dan zatem je na naslovni fotografiji predsednik parlamenta Pavle Gantar, ki si ogleduje nastalo škodo. Članek *Granitne kocke in molotovke v parlament*, objavljen dan po protestu, je vizualno podprt s tremi fotografijami, ki prikazujejo potek demonstracij. Na prvi je množica protestnikov na Prešernovem trgu, na drugi je demonstrant ujet v trenutku meta granitne kocke, na tretji pa policijska enota, ki s prizorišča odstranja demonstranta. Vrnimo se za hip k drugi, ki ideološko reprezentira današnjo mladino. Hall (2004b, 199-201) pove, da je treba razlikovati med dvema vidikoma označevanja v novicah. Prvi je novičarska vrednost fotografskega znaka, drugi je ideološka raven fotografskega znaka. Novičarska vrednost pripada okolju in diskurzu časnika, novinarjem kot poklicni skupini, institucionalnemu aparatu ustvarjanja novic. Ideološke novičarske vrednosti pa pripadajo sferi moralno-političnega diskurza v družbi kot taki. Torej, sleherni časnik zase priredi temo na različne načine in v skladu s posamezno konstrukcijo. Vse to je odvisno od politične orientacije, samopodobe, tradicije, vrednot časnika. Novičarska

²¹ Nenehno ponavljanje besede ali besedne zveze imenujemo iteracija.

fotografija najprej služi označevanju na t. i. ravni formalnih novičarskih vrednosti, preden sploh lahko označuje ideološko vsebino. Naprimer fotografija demonstranta, ki meče kamenje v Državni zbor RS, ima novičarsko vrednost (jasnost, nepričakovanost, zveza z elitnimi osebnostmi, negativnost) in ideološko vrednost (ekstremisti z nasilnimi dejanji ogrozili zakon in red, študentje so nasilni ljudje, ki neupravičeno žalijo policiste). S povezavo t. i. zaključenega sporočila in interpretacijo je mogoče ustvariti ideološki pomen. Uredniki ne le, da izbirajo fotografijo glede na dramatičnost, nenavadnost, temveč hkrati tudi ocenjujejo, kako bodo tovrstne vrednosti interpretativno kodirane. Kot nadaljuje Hall, »ta dvojna artikulacija – formalna novičarska vrednost/ideološko obravnavanje – povezuje notranji diskurz časnika z ideološkim univerzumom družbe« (2004b, 201). Hall sklene, da je ravno povezovanje fotografije s tematikami nasilja in konfrontacije, tisto, kar neizogibno ustvarja ideološko sporočilo (2004b, 205-206).

Glavna diferenciacija med obema časnikoma je v tem, da je Dnevnik poročal tudi o medijsko dosti manj odmevnem shodu študentov povezanih pod imenom Fronta prekercev,²² Delo pa ne:

V urah, ko je na ljubljanskem Prešernovem trgu in Trgu republike v sredo potekalo glasno zborovanje študentske in dijaške organizacije, je v parku za filozofsko fakulteto potekal neopazen, a intelektualno mnogo bolj vznemirljiv protest Fronte prekercev. Geslo protesta je bilo: Proti malemu delu, proti študentskemu delu – za manj dela! /.../ Vprašanja, ki jih (Fronta prekercev, op. p.) odpirajo so bistvena: »Gre za vprašanja izkoriščanja, svobode, neodvisnosti in perspektive,« pravi Kurnik. Opozarja, da so dogodki pred parlamentom povezani tudi z občutji brezperspektivnosti mlade generacije (Lovšin, Mazi in Žerdin 2010, 2).

5.3 Tednika Reporter in Mladina

V slovenskem medijskem prostoru za oba tednika velja, da je glavna, torej naslovna zgodba ponavadi upovedana v reportaži, za katero Koširjeva (1988, 80) razlaga, da poskuša prikazati družbeno realnost, se pravi, svet, v katerem živimo in ljudi okoli nas. Pišoči poskušajo z njo bralce približati dogodku, dogajanju ali človeku, jim ponuditi dovolj podatkov, da bodo razumeli, kaj se je zgodilo, in v njih vzbuditi čustveno reakcijo.

²² Prekerci oziroma prekerni delavci so tisti, ki opravljajo neredno, negotovo, nezaščiten in velikokrat slabo plačano delo za določen čas. To je realnost, ki vlada na trgu dela za vse več mladih ljudi.

5.3.1 Tednik Reporter

Oprli se bomo ponovno na Fairclougha, ki je pri zastavitvi pojma diskurz, le-tega razumel kot koncept, ki se nanaša na vsako pisano in vizualno enoto. Kot smo že rekli, zanj diskurz predstavlja vse komunikacijske postopke, ki ustvarjajo pomene (1995a, 54-55; 1995b, 131). Pri Reporterju, ki je izšel 24. maja 2010, je še zlasti pomembna analiza vizualnih enot oziroma fotografij, saj nam je prispevek, ki je upovedoval *zgodbo tedna*, postregel z mnogimi fotografijami, ki nosijo močan simbolni pomen. Pod drobnogled vzemimo dvostransko fotografijo članka Igorja Kršinarja, ki prikazuje razdejano pročelje Državnega zbora RS in pred njem postavljenega dilda. Skoraj polovico prostora na dvostranski fotografiji zavzema živo rdeč odebeljen napis *Kocke in dildo v parlament*. Kompozicijsko je fotografija narejena tako, da je v samem fokusnem centru dildo. Diskutiramo – v kolikor bi nekdo dilda res zalučal proti parlamentu, bi ta najverjetneje ležal v horizontalni legi poleg vseh ostalih predmetov, tako pa je postavljen v vertikalo. Gre torej za znan senzacionalistični prijem medijske konstrukcije »realnosti«. Reporter je omenjenega dne študentski upor postavil na naslovnico kot kolaž šestih fotografij – med katerimi je bila tudi fotografija demonstranta, ki pljune policista – čezenj pa velik napis *Gnev*. Še ena značilnost senzacionalističnega upovedovanja na katero opozori Lutharjeva (1998, 27) so večji in bolj mastno tiskani naslovi. Tudi ona ne prezre fotografije kot pomembnega elementa vizualnega senzacionalizma, ki se je v časnikih začel pojavljati v dvajsetih letih 20. stoletja.

Pri fotografiji dilda se opremo na kode. Konotativni kodi, ki so konfiguracije pomena, znaku poleg označevanja njegovih imenovalnih referenc dopuščajo tudi označevanje drugih, dodatno vsebovanih pomenov. Po drugi strani pa so kodi denotacije natančni, dobesedni in jasni (Hall 2004b, 195). Fotografška podoba dilda denotira predmet, ki ga (večinoma) ženske uporabljajo pri seksualnih praksah. Kodi konotacije so bolj odprti in interpretativni. V konotativni domeni vsakdanjega pogovora lahko dildo označuje osamljenost pripadnice ženskega spola. Prav tako lahko fotografija kamenjanega Državnega zbora RS konotira na sramotilni steber oziroma pranger, s katerim so včasih tudi s kamenjanjem javno poniževali »prešuštnike in pa krivoverce«.

Tudi Reporter je podrobno opisoval nasilna dejanja:

...tako da so začeli **odrivati** varnostne ograje in **metati** v parlament steklenice, jajca, paradižnike, granitne kocke, molotovke... Celo dildo je priletel. V izgredih **so razbili** šipe in **poškodovali** marmornato pročelje parlamenta. Samo na steklih je nastalo za okoli 27 tisoč evrov škode. Policisti so pridržali 31 protestnikov, od tega je bilo 15 mladoletnih (Kršinar 2010, 18; poudarki dodani).

Pri senzacionalističnem upovedovanju po mnenju Poler Kovačičeve »ne gre za sporočanje tega, kar javnost mora vedeti, ampak tistega, kar množično občinstvo domnevno želi vedeti. Povedano drugače, namen sporočevalca ni zagotoviti javnosti, kar potrebuje, ampak ponuditi občinstvu, kar (domnevno) hoče in bo kupilo« (Poler Kovačič in Kalin Golob 2004, 100). Javnost je v prvih nekaj dneh po študentskih demonstracijah želela vedeti, kdo je odgovoren za nastanek povzročene škode. Avtor na večih mestih išče krivca, zlasti s sklicevanjem na druge osebe:

Zato se že pojavljajo ugibanja, ali je notranja ministrica namenoma dopustila izgrede, da bi preusmerila pozornost od gospodarske krize, nezadovoljstva z vlado in bližajočega se referendumu o arbitražnem sporazumu (Kršinar 2010, 16).

...opozoril je (predsednik republike Danilo Türk, op.p.) predvsem na »*nekateri sindikalni predstavniki in nekateri politični predstavniki, ki že dalj časa govorijo o zaostrovanju, reševanju problemov na ulici, pozivanju ljudi na trge in ulice*«. S prstom je pokazal na opozicijskega voditelja Janeza Janšo, ki je konec lanskega leta pozval ljudi na ulice in trge. /.../ O tem, da je na Prešernovem trgu mladostnike poleg Semoliča »hujskal« tudi Jankovič, se ni spraševal (Gregor Golobič, op.p.) (Kršinar 2010, 19).

Policisti so svoje ravnanje označili za profesionalno, češ da so očetam in materam vrnili otroke nepoškodovane, dejansko pa so naredili veliko napak. Strokovnjaki za varnost opozarjajo, da so policisti postavili zaščitne ograje preblizu parlamenta, saj so protestniki lahko dosegli stavbo s kockami, kamni in steklenicami. »*To pa ni bilo dobro, razen če so imeli policisti naročeno, da lahko dopustijo poškodovanje državnega zbora. Ne vem, kakšna je bila komanda. Drugič bodo zagotovo postavili zaščitne ograje tako daleč proč, da ne bodo mogli metati raznih predmetov v državni zbor. Ta izkušnja je bila dobra tudi za policijo,*« je za spletni medij siol.net dejal nekdanji prvi policist Pavel Čelik. /.../ Glavni problem pa je v tem, da je policija dala upravni enoti soglasno mnenje, da lahko demonstracije potekajo na Šubičevi ulici oziroma pred parlamentom (Kršinar 2010, 20).

O profesionalnosti policije so podvomili tudi predstavniki študentskih organizacij. /.../ Prav tako tudi niso ukrepali, čeprav so po besedah študentskih predstavnikov policiste to posebej prosili, ko so prve kocke poletele proti parlamentu. »*Policisti so rekli, da ne morejo ukrepati, ker čakajo na ukaz. Očitno je nekomu ustrezalo, da bo škoda čim večja, ker ukaza ni bilo več kot eno uro,*« je povedala Nika Štraus, predsednica primorske študentske organizacije (Kršinar 2010, 21).

Pri zavzetem iskanju in namigovanju, kdo je odgovoren za nastalo situacijo, je avtor novinarskega prispevka uporabil tudi nepreverjeno (nepopolno) informacijo, ki temelji zgolj na govoricah. Gre za morfemsko izražanje nedokazanosti, neuradnosti ter negotovosti v poročevalstvu, za katerega je značilna predvsem besedna zveza *naj bi plus deležnik na -l*. Zelo pogoste besedne zveze, ki nakazujejo, da informacija ni preverjena (*double checked*) so še: *baje, menda, verjetno, po vsej podobi, očitno, pravijo da...*

Medtem **naj bi** jo direktor ljubljanske policije **ucvrl** domov. Iz policijskih vrst je namreč slišati, da je direktor policijske uprave Stanislav Vrečar že ob 15. uri zapustil službo, čeprav je bilo mogoče pričakovati, da bodo prav v bližini njegovega delovnega mesta nastale izredne razmere. Brigalo ga je za parlament in morebitne izgrede (Kršinar 2010, 21; poudarki dodani).

5.3.2 Tednik Mladina

Mladina je eden pomembnejših političnih tednikov v državi. Sloves raziskovalnonovinarskega časopisa si je ustvarila v osemdesetih letih zaradi politično nekorektnega pisanja, ko je takratna oblast nekaj številčk tudi prepovedala (Bašič-Hrvatin in drugi 2004, 67).

V nasprotju z obema časnikoma in tudi tednikom, ki so podrobno opisovali dogajanje na Prešernovem trgu in pred parlamentom, je Mladina v prvi izdaji po študentskih demonstracijah 21. maja 2010 v članku z naslovom *Izgubljena kredibilnost* ponudila le skop opis dogajanja. Za vpogled v demonstracije je bralcu ponudila le niz šestih fotografij. Avtor se osredotoči predvsem na t. i. razsipništvo študentskih organizacij in niza kontradiktorne izjave študentskih funkcionarjev:

Treba je tudi pogledati, kaj študentje s svojim delom v resnici financirajo. Zavod ŠOLT, ki je v polovični lasti ŠOU (ŠOU v Ljubljani, op. p.), **je kupil 13-metrsko jadrnico**, za katero je odštél 105.000 evrov. Namenjena naj bi bila šoli jadranja za študente. Naj navedemo enega od sloganov, ki so jih iz rokavov stresali funkcionarji zadnje dni: »*Študentje nimamo niti za avtobus!*« Da so študentske organizacije **razsipne** z denarjem, je jasno že dalj časa. /.../ Mediji so se v zadnjih mesecih razpisali o številnih primerih **razsipništva** študentskih organizacij, slednje pa so se od javnih kritik ogradile z zidom sprenevedanja (Valenčič 2010a, 30; poudarki dodani).

Skupni imenovalec Mladine, Dela in Reporterja je v novinarjevem iskanju odgovornih za nastalo škodo. Reporter s sklicevanjem na druge osebe krivdo nenehno vali na policijo, Mladina pa zatrjuje, da krivdo nosijo krovna študentska organizacija s svojimi funkcionarji na čelu:

Kaj vse bodo Katja Šoba in preostali visoki študentski funkcionarji še povedali v teh dneh, je težko reči, vendar je to hkrati tudi popolnoma vseeno iz enega preprostega razloga: ko so na parlament začele leteti granitne kocke, jih ni bilo več tam. Nič niso naredili, da bi s svojimi avtoritetami, s katerimi so zadnje tedne vehementno paradirali naokrog, preprečili izgrede ali pa jih vsaj pomagali miriti. Ne, iz svojih pisarn so za medijsko blamažo protestnike pozivali, naj se umirijo (Valenčič 2010a, 28).

Vzporednice poročanja Mladine in Maga so evidentne v novinarjevi vednosti, da je študentarija zaradi dogodkov 19. maja izgubila vso svojo kredibilnost. Induktivno sklepanje javnosti ji je torej pobralo (ves) ugled:

Kar zadeva ŠOŠ in ŠOU – obe organizaciji sta zavozili svojo kredibilnost (Valenčič 2010a, 30).

Naslednja številka Mladine, ki je izšla 28. maja 2010, je na naslovnici objavila izredno konfrontacijsko fotografijo študentje *versus* policisti. V obsežnem članku, ki nosi pomenljiv naslov *Generacija 0*, je avtorica ostala zvesta drži, ki nam o dogajanju študentskih demonstracij da le malo informacij. Osredotočila se je na najbolj relevantna vprašanja generacije, za katero ona in Kurnik (2005) pravita, da živi v prekernosti oziroma negotovosti. Po obširnem slikanju okoliščin, v katerih se danes znajdejo mladi, bralcu zastavi kopico vprašanj. Mladina je edini naš analizirani medij, ki je ubral tako diskurzivno strategijo:

Res je, da imajo morda več materialnih dobrin, kot so jih imeli njihovi starši. Res je, da odraščajo v manj represivnem okolju in jim je morda dovoljeno več. Veliko več. Res je tudi, da so zrasli ob računalnikih, mobilnih telefonih, Facebookih in Twiterjih. A hkrati je njihova prihodnost veliko bolj nejasna od tiste, ki so jo imele pred seboj vse dosedanje generacije mladih (Pirc 2010, 20).

Kaj nam vse to pove o sedanjih generacijah mladih? Gre za generacije, ki imajo in bodo imele težave na trgu dela, ki vse dlje bivajo pri starših, ki se ekonomsko vse pozneje osamosvajajo, ki se vse pozneje odločajo za družine in otroke... Kakšna prihodnost jih torej čaka? Jih ta sploh čaka? Ali bodo, dokler ne bo pokojninski sistem pregorel, vzdrževali bistveno številčnejšo generacijo upokojencev, sami pa delali do smrti? Takšna vprašanja so lahko v času finančne in gospodarske krize še

toliko bolj žgoča in ponujajo priložnost za poenostavljene sklepe. Lahko mladi danes sploh še kaj izgubijo? Je v takšni situaciji najlažje zalučati kamen v parlament? Postane to nenadoma dopustno? (Pirc 2010, 21).

Svojo »alternativnost« Mladina upraviči s tem, ko poleg Dnevnika in Maga poroča o vzporednem shodu študentov ter njihovimi nazori in pogledi. Avtor prispevka opozori tudi na pomen študentskega samoorganiziranja in študentsko stanovanjsko problematiko ter tako odpira teme, ki študentski protest uvrščajo v celostni kontekst situacije mladih.

V sredo, 19. maja, sta bila v Ljubljani dva študentska protesta proti Zakonu o malem delu. /.../ Vzporedno z njim pa je potekala še alternativna manifestacija, ki so jo izvedli samoorganizirani študentje z začetkom ob dvanajstih za stavbo Filozofske fakultete. Gre za študente in različna študentska društva, ki se povezujejo v tako imenovano Fronto prekercev (Valenčič 2010b, 26).

5.4 Poimenovanje za udeležence in dejanje

Pri tem poglavju je bistveno, da se vprašamo kako so izbrani tiskani mediji s svojimi besedili skozi jezikovne, grafične in tudi retorične pripomočke konstruirali »realnost« o študentskih demonstracijah maja 2010 v Ljubljani. Družbeno realnost razumemo v smislu, ki je po besedah Bergerja in Luckmanna (1988, 39) »tukaj in zdaj« neposredne situacije. Zanimivo pa avtorja kasneje trdita, da »jezik konstruira neskončne zgradbe simbolnih predstav, ki kot gigantska prisotnost drugega sveta dominirajo nad realnostjo vsakdanjega življenja« (Berger in Luckmann 1988, 45). Upoštevamo tudi Fairclougha (1995b, 4-5), ko pravi, da pisani teksti vse bolj postajajo »multisemiotični«, ne samo zaradi vse večjega števila vkomponiranih fotografij in raznih grafičnih prikazov (diagramov), temveč tudi zaradi tega, ker postaja grafična zasnova strani tiskanega medija vse bolj izrazit dejavnik pri vrednotenju pisnih besedil. Polemika vsebina *versus* oblika, ki tako nastaja zaradi porasta vizualnih elementov in pritegnitev je prepuščena vsakemu individuumu posebej. Analiza teksta nam ponudi odličen vpogled v to kaj je v tekstu, to, česar pa v tekstu ni, pa je z vidika družbeno-kulturne analize prav tako zelo pomembno.

Kot pravita Erjavec in Poler Kovačič (2007, 58) se pomembna analiza novinarskih prispevkov nanaša tudi na izbiro besed, ki bolj neposredno reprezentirajo vrednote in značilnosti družbenih akterjev, zato bomo pogledali poimenovanja, ki so jih avtorji

novinarskih prispevkov v analiziranem obdobju uporabljali za demonstrante, poleg tega pa tudi za dejanje na demonstracijah. Mikro analiza člankov nam razkrije, da so novinarji časnika Delo za udeležence demonstracij uporabljali bistveno bolj negativne oznake kot Dnevnik. Delo je pogosto uporabljalo izraze kot so *vandali*, *protestniki*, *nasilneži*, *razgrajachi*, medtem ko jih je Dnevnik poimenoval kot *udeleženci*, *množica*, *množica jeznih študentskih demonstrantov* in pa *protestniki*. Samo dejanje sta oba časnika označila kot skrajno negativno. Delo ga je označil kot *veliki izgredi*, *vandalizem brez primere* (pojavlja se najpogosteje, gre za citat predsednika parlamenta Pavla Gantarja), *divjanje protestnikov*, *povzročitev splošne nevarnosti*, *nasilje*, *eksces*, *vandalizem*, *nedopustne stvari*. Dnevnik je dogodke označil z besednimi zvezami *zdelali pročelje parlamenta*, *dodobra oskrunili pročelje*, *ravnanje*, *nasilje*, *razdejanje*, *razgrajanje*, *povzročitev škode*, *sredino divjanje*. Poimenovanja tednikov se niso bistveno razlikovala od časnikov.

Uporaba metafor je »v poročevalstvu predvsem v vlogi spoznavnega sredstva, kar se pri delu poročevalskih metafor kaže tudi kot izgubljanje tipičnih lastnosti aktualizma in približevanje funkciji avtomatizmov«²³ (Červ 2008, 133). Avtor besedila z metaforo navezuje stik z bralčevim izkustvenim svetom. Uporaba takega zaznamovanega jezikovnega sredstva služi pritegovanju pozornosti in pa vplivanju na naslovnikovo čustveno dejavnost. Za samo dejanje so novinarji uporabljali metafore – kot denimo *kamenjanje* – za katere Erjavčeva in ostali (2000, 16-17) pravijo, da so del diferenciacijskega diskurza, ki je še posebej značilen za popularne medije.

Opravljen analiza pokaže, da so analizirani tiskani mediji – tukaj je zaznamovana jezikovna sredstva zelo pogosto uporabljal Mag – večkrat v naslovju in besedilu samem uporabljali razne retorične trope, med katerimi prevladujejo hiperbola²⁴ (Parlament se je lomil pod točo kamenja, Vihar je besnel s polno močjo, Kocke uporabijo za projekte, Usula se je toča izstrelkov), metafora²⁵ (Kamenjanje, Preizkus na ulici, Politika granitne kocke, Tako študentje »razpravljajo« danes, Rumena reka je pritekala, Sporočilo kamenjanja), metonimija²⁶ (Nauki granitne srede, Kuhali eksploziv

²³ Avtomatizmi so specializirana jezikovna sredstva, ki omogočajo hitro in funkcionalno upovedovanje podobnih in/ali ponavljajočih se okoliščin. Gre za sredstva, ki so kot taka ustaljena v konvenciji med sporočevalcem in naslovnikom.

²⁴ Primer prekomernega pretiravanja, da bi dosegli retorični učinek.

²⁵ Raba besede ali besedne zveze namesto druge na podlagi kake skupne pomenske lastnosti.

²⁶ Raba besede ali besedne zveze namesto druge na podlagi logičnega ali semantičnega razmerja med njima.

mladosti). Čeprav neologizmov²⁷ nastalih izpod peresa novinarjev nismo zaznali, pa zgolj kot ekskurz omenjamo dva, ki so jih omenili tudi analizirani mediji. Gre namreč za napisa na transparentih protestnikov (Pahoror, Malo delo osvobaja).

Analiza je pokazala, da so študentje na mikroravni naše analize reprezentirani pretežno na negativen način. Tiskani mediji so torej študentsko mladino prevladujoče reprezentirali kot nasilno, nekompromisno, slabo. Če to navežemo na ugotovitev Lutharjeve (1998, 208-209), ko pravi, »da se v melodramatskem popularnem diskurzu v časopisih ohranja jasno polarizirana reprezentacija osnovne drame med dobrim in zlim«, je slika še bolj jasna.

²⁷ Na novo napravljena beseda ali na novo rabljena stara beseda ali besedna zveza.

6 SKLEP

Dalton (1988, 71-73) govori o vse večjem porastu (novih) nekonvencionalnih političnih dejanj, ki ustvarjajo probleme za moderno demokracijo. Dandanes protest ni antidemokratsko vedenje, ravno obratno, pogosto je poskus pritiska, da bi političen sistem postal bolj demokratičen. Strinjamo se z Daltonom, ki zaključí, da se sodobne demokracije soočajo z novimi izzivi, njihova prihodnost pa je odvisna od tega, kako se bodo tem izzivom sposobne prilagoditi in kakšen bo njihov odziv. Naloga je pokazala, da je med novimi izzivi še zlasti porast neinstitucionaliziranih oblik političnega vedenja, med drugim tudi zato, ker je zaupanje v državne institucije v Sloveniji izredno nizko.

Naše delo je torej z deskriptivno in kvalitativno metodo ter z analizo vsebin sekundarnih virov poskušalo odgovoriti na dve osnovni raziskovalni vprašanji. Zanimalo nas je ali mladi izražajo večji interes za sodelovanje v nekonvencionalnih političnih oblikah kot za konvencionalno politično participacijo in kako so analizirani tiskani mediji v besedi in s celotno grafično podobo poročali o študentskih demonstracijah 2010.

Kot smo spoznali v nalogi, so nova družbena gibanja, ki so se začela pojavljati v osemdesetih letih, utrdila nastanek nove politike. Nove politike v smislu, da so odpirala vprašanja in sprožala vedenje, ki je bilo za tisti čas nevsakdanje. Taka neinstitucionalizirana gibanja, ki so torej prinesla politično inovacijo, označujejo temeljit prelom v redu politike in njenega razumevanja. Klasične volitve predstavnikov tako niso več bile edino sredstvo, s katerimi so državljani poskušali uresničevati posamezne politike in interese. Kot je ugotovila Uletova (1988, 79-80), so se mladi zaradi konkretnih, neposredno občutenih problemov še zlasti angažirali v občasnih družbenih gibanjih z močnim protestnim nabojem. Spoznali smo, da je za politično angažiranost mladih značilna predvsem nezainteresiranost z uveljavljenimi političnimi institucijami. Tudi Dalton trdi, da so mladi zainteresirani zlasti za nekonvencionalna politična dejanja, s starostjo pa se po njegovem povečuje interes za konvencionalno politično participacijo. K temu je dodal, da mladi ne protestirajo zgolj zaradi svoje starosti, ampak zato, ker mlajše generacije razumejo in prevzemajo nove oblike političnega sodelovanja (1988, 68-70). Rezultati raziskave Mladina 2000 so nam

pokazali, da praktično polovica mladih respondentov ne zaupa političnemu redu in goji negativna čustva do institucionalne politike, spoznali smo tudi, da imajo politika in politični dogodki najnižjo stopnjo zanimanja slovenske mladine. Starost in zanimanje za politiko, se gibljeta premosorazmerno, torej s starostjo raste zanimanje za politiko. Ugotovili smo torej, da je interes mladih za politiko nizek, to še zlasti velja za udeležbe v konvencionalnih oblikah političnega odločanja. Še posebej je opazen bistven odklon pri vključevanju mladih v politične stranke.

Postmoderne vrednote, vse manjše zaupanje v politiko kot tako in individualizacija so le nekateri vzvodi, ki so še zlasti pri mladih sprožili upadanje udeležbe v institucionaliziranih oblikah političnega udejstvovanja. Spoznali smo, da politične dejavnosti, ki potekajo izven običajnih kanalov in institucij, niso zamena za konvencionalno politično participacijo, temveč dopolnilo njej (Tomšič 2002, 43; Topf v Della Porta 2003, 70-73). Našemu spoznanju se pridružujeta Fink-Hafnerjeva in Kropivnik (2006, 56), ko govorita o pojavu novih kakovosti politične udeležbe, se pravi o premiku od skupinskega političnega odločanja do (vse) bolj individualizirane in nekonvencionalne teorije in prakse politike. Neinstitutionalizirane in nehierarhične oblike političnega delovanja so že zlasti značilne za mlade, ki se zavedajo kompleksne večdimenzionalnosti političnih vprašanj in polemik, ki jih (velikokrat) ni mogoče opredeliti zgolj z *da* ali *ne*. Na podlagi predelanega gradiva trdimo, da mladi izražajo močnejši interes za nekonvencionalno politično participacijo, kot pa za standardne, institucionalizirane oblike političnega udejstvovanja. Ker vse večji delež mladih ne zaupa institucijam države, so med nekonvencionalnimi oblikami političnega vedenja še zlasti zainteresirani za udeležbo v demonstracijah, saj lahko tako na zelo direkten način – denimo s transparenti – izrazijo nestrinjanje s politiko in svoj individualen pogled v določeni situaciji. Problem nastane, ko se dialog sprevrže v deviantno vedenje za katerega Bulc (2003, 246) pravi, da je vedno proces konstrukcije. Z drugimi besedami – pomen družbene deviantnosti je družbeno konstruiran. Po njegovem se družbene norme in vrednote konstruirajo skozi različne diskurzivne prakse, ki v nekem časovnem obdobju tvorijo sorazmeren družbeni konsenz glede določene teme. Se pravi; okoliščine, družbeni in politični dejavniki v določenem obdobju determinirajo, kaj je družbeno sprejemljivo in kaj je nesprejemljivo. Nevsakdanjost pojava nasilja pred parlamentom na študentskih demonstracijah je sprožila ogorčenje in obenem tudi zanimanje širše javnosti.

Velik del novinarskega diskurza o študentskih demonstracijah 19. maja 2010 v obeh časnikih in revijah je temeljil na nevsakdanjosti pojava vandalizma pred Državnim zborom RS. Nevsakdanjosti v smislu, da domača javnost ni bila vajena takih prizorov nasilja. Gustinčič razmišlja: »Videli smo torej, da ljubljanski dogodek ni bil nič resnično novega, le da stvari prihajajo k nam precej pozno, ko so jih drugi že obvladali« (2010, 39). Trdimo, da je prav nasilje študentske demonstracije premaknilo iz notranjih strani časopisa na naslovnice, ki so vse bolj ali manj kričale isto. Ko Hall (2004b, 203) govori o novičarskih vrednostih, nam razkrije, da je najbolj izstopajoča novičarska vrednost nedvomno nasilje. Avtor pravi, da bi večina novičarskih urednikov dala prednost fotografiji, ki označuje nasilje v političnem kontekstu. Svojo izbiro bi zagovarjali z argumentom o nasilju kot reprezentaciji konflikta, ki vzbuja bralčevo pozornost, ker gre za dejanje z resnimi posledicami. Hall se tudi zaveda, da je reprezentacija zelo kompleksen postopek, še zlasti ko se ukvarja z drugačnostjo. Mediji morajo za utrditev nekega specifičnega pomena uporabiti dva prepletajoča diskurza: diskurz pisane besede in diskurz fotografije (1997, 225-228). Po zatrjevanju Lutharjeve (1997, 57) je pripovedovalni diskurz ena najpomembnejših značilnosti popularnega novinarstva. Po njenem so vizualni elementi dramatizacije ravno toliko pomembni kot narativni. Še več, vizualni elementi postavijo zgodbi ogrodje, znotraj katerega je nato diskurz razumljen. Tudi v našem primeru so mediji z močnimi fotografijami usmerjali bralčevo pozornost.

Kot pravi Lutharjeva (1998, 25) je za senzacionalistično poročanje značilen diskurz, ki temelji na kratkih, jasnih in ostrih stavkih, zgodba je podana že v prvem odstavku, vse ostalo je grajeno na tej osnovi. Naslovi imajo pomembno funkcijo zbuditi željo, da bi bralec zgodbo prebral. Taki naslovi delujejo kot obnove zgodb in povabilo k branju. Tako je s pomočjo naslova mogoče doseči dramatični učinek, kar omogoča dojeti zgodbo v nekaj sekundah. Avtorica tudi zapiše, da se je taktika strnjene ozgodbenja v naslovu in uporaba emotivnega in hiperboličnega jezika po prvi svetovni vojni začela uporabljati tudi v kvalitetnih dnevnikih. Naša analizirana časnika sta pogosto v naslovih obnovila zgodbo. Naprimer naslov *Granitne kocke in molotovke v parlament* (Hreščak 2010, 2), *Boj za socialne pravice se je sprevergel v izgrede* (Djordjevič 2010, 3), *Demonstracije ušle izpod nadzora* (Škrinjar 2010, 3). Čeprav je v obeh časnikih strnjeno ozgodbenje v naslovju resda prevladovalo, ne bomo trdili, da sta poročala senzacionalistično. Delo je s svojim medijskim diskurzom pojava mladinske

deviantnosti sprožilo moralno paniko, uporabljalo je specifičen ideološki diskurz, ki mlade obravnava kot nasilne, pri fotografijah pa je rado uporabljalo kontrastne pare, ki smo jih razumeli intertekstualno. Dnevnik je o predlogu zakona o malem delu poročal zelo subjektivno, je pa od časnikov edini, ki je poročal tudi o vzporednem, dosti manj pompozem shodu študentov. Melodramatski popularni diskurz je najbolj evidenten pri Magu, ki je (pre)pogosto uporabljal razne retorične trope. Izbiral je zaznamovane besedne zveze, ki so potencirale dogajanje in mu skozi diskurzivni red dajale pridih drame. Reporter je v besedi in še zlasti v fotografiji o študentskih demonstracijah poročal senzacionalistično, saj, kot zapiše Milosavljevič (2003, 14), »sta temeljni značilnosti tabloidizacije množičnih občil personalizacija (...) in prevladujoči melodramatski okvir, ki temelji na drami, konfliktu, osebnostih in čustvih«. Analiza prispevkov v Magu in Reporterju je nedvoumno pokazala, da sta ta medija težila k dramtizaciji z vsemi elementi novinarskega revijalnega poročanja (naslovjem, osrednjim besedilom, vizualizacijo), in še zlasti to velja za fotografijo objavljeno v Reporterju dne 24. maja 2010 (fotografija dilda pred razdejanim pročeljem državnega zbora) in pripadajočim naslovom *Kocke in dilda v parlament. Zaključimo*, da je ta naslov prototip tabloidnega naslova, ali še boljše, kot zapiše Kalin Golobova (v Poler Kovačič in Kalin Golob 2004, 75) je to »naslov, ki izpolnjuje naloge današnje tržne usmerjenosti, je učinkovit pri pridobivanju bralcev.«

Analiza naših izbranih tiskanih medijev je pokazala, da časopisi niso poročali samo o sklepnem dejanju, tj. samem protestnem shodu. Izbrani časopisi so se posvečali povodom, ki so pripeljali do študentskega protesta. Še zlasti je tako diskurzivno formacijo uporabila Mladina, ki je svoje upovedovanje usmerila v širši problemski okvir. O demonstracijah je torej ponudila le skop opis dogajanja, pripoved pa je »kompenzirala« z osvetlitvijo tem, ki študentski protest uvrščajo v celostni kontekst situacije mladih.

Dejanja, s katerimi so nekateri posamezniki izrazili nestrinjanja s predlogoma Zakona o malem delu in Zakona o šolski prehrani, so bila s strani medijev deležna tolikšne pozornosti predvsem zaradi odklonskosti. Naša naloga je pokazala, da je problem političnega participiranja mladih večdimenzionalen, in tudi zato se mladi vse pogosteje zatekajo k nekoliko bolj nekonvencionalnim praksam političnega delovanja, saj imajo

občutek, da so le tako slišani.²⁸ Študentska populacija vse pogosteje opozarja nase in na svoje probleme z bolj radikalnimi prijemi.

Za študentske demonstracije 2010 smo zasledili tudi oznako *Politika granitne kocke*, ki jo lahko razumemo metaforično. Granitna kocka kot trden predmet je metafora za trdno, radikalno oziroma nekonvencionalno politično vedenje. Iz tega sledi: politika granitne kocke je oziroma predstavlja nekonvencionalno politično vedenje.

²⁸ »Študentje so za slovensko politiko tako irealni, da bi bil štrajk premalo: morali so kamenjati parlament, da bi izgledali realno« (Štefančič 2010, 24).

7 LITERATURA

- Almond, Gabriel A. in Sidney Verba. 1965. *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Boston, Toronto: Little, Brown and Company.
- --- in G. Bingham Powell, Jr. 1980. Political Socialization and Political Culture. V *Comparative Politics Today: A World View*, ur. Gabriel A. Almond in G. Bingham Powell, Jr., 34-51. Boston: Little, Brown and Company.
- Axford, Barrie. 2002. Political participation. V *Politics – An introduction*, ur. Barrie Axford, Gary K. Browning, Richard Huggins in Ben Rosamond, 120-158. London: Routledge.
- Babnik, Jure, ur. in ostali. 2009. *Vključevanje, participacija in aktivno državljanstvo preko članskih oblik mladinskega dela*. Ljubljana: Movit NA Mladina.
- Bašič-Hrvatini, Sandra, Zlatko Šabič in Milan Brglez. 1998. Razumevanje vloge slovenskih medijev v procesu približevanja Slovenije Evropski uniji. V *Evropeizacija slovenske politike*, ur. Drago Zajc, 223-241. Ljubljana: Slovensko politološko društvo.
- --- Lenart J. Kučič in Brankica Petkovič. 2004. *Medijsko lastništvo: vpliv lastništva na neodvisnost in pluralizem medijev v Sloveniji in drugih post-socialističnih državah*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Baškovič, Ciril in drugi. 1982. *Študentsko gibanje 1968/72*. Ljubljana: Republiška konferenca ZSMS in Univerzitetna konferenca ZSMS.
- Belovič, Mario. 2010. Preizkus na ulici. *Delo*, 4 (19. maj).
- Berger, Peter L. in Thomas Luckmann. 1988. *Družbena konstrukcija realnosti: razprava iz sociologije znanja*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Bourdieu, Pierre. 2001. *Na televiziji*. Ljubljana: Krtina.
- Brezovšek, Marjan. 1995. Politična participacija. *Teorija in praksa* 32 (3-4): 199-211.
- --- 2002. Volitve in politično predstavništvo. V *Parlamentarne volitve 2000*, ur. Danica Fink-Hafner in Tomaž Boh, 51-71. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

- --- 2004. Problem volilne (ne)udeležbe na lokalnih volitvah in volilno ravnanje. V *Lokalna demokracija I.: Analiza lokalnih volitev 2002*, ur. Marjan Brezovšek, Miro Haček in Alenka Krašovec, 36-48. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Bučar, France. 1998. *Demokracija in kriza naših ustavnih institucij*. Ljubljana: Nova revija.
- Bulc, Gregor. 2003. Serijski morilci - mačk: moralna panika in mladinsko prestopništvo. *Teorija in praksa* 40 (2): 245-266.
- Burton, Graeme. 1997. *More Than Meets the Eye: An Introduction to Media Studies*. London: Arnold.
- Checkoway, Barry in Katie Richards-Schuster. 2003. Youth participation in community evaluation research. *American Journal of Evaluation* 24 (1): 21-33.
- Cvikl, Elvis, ur. 2010. *Študentsko organiziranje v Sloveniji*. Ljubljana: Študentska organizacija Slovenije.
- Červ, Gaja. 2008. Poročevalske metafore, ujete v metaforo ogledala realnosti. V *Jezikovna prepletanja*, ur. Monika Kalin Golob, Nataša Logar in Anton Grizold, 133-148. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Dalton, Russell J. 1988. *Citizen Politics in Western Democracies: Public Opinion and Political Parties in the United States, Great Britain, West Germany, and France*. Chatham: Chatham House Publishers.
- Day, Louis A. 1991. *Ethics in Media Communications: Cases and Controversies*. Belmont (California): Wadsworth Publishing Company.
- Della Porta, Donatella. 2003. *Temelji politične znanosti*. Ljubljana: Sophia.
- Djordjevič, Nika. 2010. Boj za socialne pravice se je sprevrgel v izgrede. *Delo*, 3 (20. maj).
- Društvo novinarjev Slovenije. 2002. *Kodeks novinarjev Slovenije*. Dostopno prek: <http://www.novinar.com/dokumenti/kodeks.php> (26. avgust 2010).
- Dworkin, Ronald. 2004. Liberalna skupnost. V *Komunitarizem in individualizem*, ur. Shlomo Avineri in Avner de-Shalit, 195-213. Ljubljana: Sophia.
- Easton, David. 1965. *A Systems Analysis of Political Life*. New York: John Wiley & Sons.

- Erjavec, Karmen. 1999. *Novinarska kakovost*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- --- 2000. Medijska pismenost kot pogoj uspešne politične socializacije. *Teorija in praksa* 37 (4): 672-685.
- --- in Zala Volčič. 1999. *Odraščanje z mediji: rezultati raziskave Mladi in mediji*. Ljubljana: Zveza prijateljev mladine Slovenije.
- --- Sandra Bašič Hrvat in Barbara Kelbl. 2000. *Mi o Romih: diskriminatorški diskurz v medijih v Sloveniji*. Ljubljana: Open Society Institute Slovenia.
- --- in Melita Poler Kovačič. 2007. *Kritična diskurzivna analiza novinarskih prispevkov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Fairclough, Norman. 1995a. *Media discourse*. London: Edward Arnold.
- --- 1995b. *Critical discourse analysis: the critical study of language*. London, New York: Longman.
- Fink-Hafner, Danica. 1992. *Nova družbena gibanja – subjekti politične inovacije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- --- 2001. *Politične stranke*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- --- in Samo Kropivnik. 2006. Politična udeležba v posocializmu: med deformirano modernostjo, novo modernizacijo in postmodernostjo. *Družboslovne razprave* 22 (51): 55-72.
- Foucault, Michel. 1984. *Nadzorovanje in kaznovanje*. Ljubljana: Delavska enotnost.
- --- 2001. *Arheologija vednosti*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- --- 2008. *Vednost – oblast – subjekt*. Ljubljana: Krtina.
- Gans, Herbert J. 2003. *Democracy and the News*. Oxford: Oxford University Press.
- --- 2004. *Deciding What's News: A Study of CBS Evening News, NBC Nightly News, Newsweek and Time*. Evanston (Ill.): Northwestern University Press.
- Gillis, John R. 1999. *Mladina in zgodovina: tradicije in spremembe v evropskih starostnih odnosih od 1770 do danes*. Šentilj: Aristej.
- Grad, Franc. 2000. *Parlament in vlada*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- Gustinčič, Jurij. 2010. Revolucije brez nasilja. *Mladina*, 39 (4. junij).

- Hafner – Fink, Mitja in Samo Uhan. 1997. *Stališča Slovencev do vključevanja v EU: končno poročilo*. Ljubljana: Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij.
- Hall, Stuart. 1997. The spectacle of the »other«. V *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*, ur. Stuart Hall, 223-291. London: Sage Publications.
- --- 2004a. Delo reprezentacije. V *Medijska kultura: kako brati medijske tekste*, ur. Breda Luthar, Vida Zei in Hanno Hardt, 35-96. Ljubljana: Študentska založba.
- --- 2004b. Lastnosti novičarskih fotografij. V *Medijska kultura: kako brati medijske tekste*, ur. Breda Luthar, Vida Zei in Hanno Hardt, 193-211. Ljubljana: Študentska založba.
- Hartley, John. 1982. *Understanding news*. London, New York: Methuen.
- Hreščak, Anja. 2010. Granitne kocke in molotovke v parlament. *Dnevnik*, 2 (20. maj).
- Inglehart, Ronald in Hans-Dieter Klingemann. 1979. Ideological Conceptualization and Value Priorities. V *Political Action: Mass Participation in Five Western Democracies*, ur. Samuel H. Barnes, Max Kaase in drugi, 203-214. Beverly Hills (Calif.): Sage Publications.
- Janda, Kenneth, Jeffrey M. Berry in Jerry Goldman. 1992. *The Challenge of Democracy: Government in America*. Boston, Toronto: Houghton Mifflin Company.
- Jontes, Dejan. 2009. Rumena grožnja: vzdrževanje novinarske avtoritete prek razprave o tabloidizaciji. *Teorija in praksa* 46 (6): 812-825.
- --- 2010. *Novinarstvo kot kultura: miti in vrednote*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Južnič, Stane. 1989. *Politična kultura*. Maribor: Založba obzorja.
- Kaase, Max in Alan Marsh. 1979. Political Action: A Theoretical Perspective. V *Political Action: Mass Participation in Five Western Democracies*, ur. Samuel H. Barnes, Max Kaase in drugi, 27-56. Beverly Hills (Calif.): Sage Publications.
- --- in Kenneth Newton. 1999. *Zaupanje v vlado*. Ljubljana: Liberalna akademija in Znanstvena knjižnica FDV.

- Kalin Golob, Monika. 2004. Moč jezika – izbor dejstev in besed. *Teorija in praksa* 41 (3-4): 703-711.
- Kolenc, Janez. 2002. *Politična kultura na prehodu v demokracijo (primer Slovenije)*. Ljubljana: i2.
- Kontler Salamon, Jasna. 2010. Študent, ki dela, ni uspešen. *Delo*, 3 (22. maj).
- Kopusar, Sebastijan. 2010. Nauki granitne srede. *Mag*, 10-14 (24. maj).
- Košir, Manca. 1988. *Nastavki za teorijo novinarskih vrst*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- --- 1993. Slovenski dnevnik v luči kodeksa novinarjev RS. *Teorija in praksa* 30 (11-12): 1233-1241.
- --- 1995. Čas množičnih občil. V *Otrok in mediji*, ur. Manca Košir, 11-17. Ljubljana: Zveza prijateljev mladine Slovenije.
- Kršinar, Igor. 2010. Kocke in dildo v parlament. *Reporter*, 16-21 (24. maj).
- Kurnik, Andrej. 2001. Uporniki z razlogom. *Mladina*, 21 (30. julij).
- --- 2002. Aqui estamos. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* 30 (209-210): 69-85.
- --- 2005. *Biopolitika: novi družbeni boji na horizontu*. Ljubljana: Sophia.
- Laban, Vesna. 2005. Žanri vestičarske vrste, običajno poročilo in anketa v dnevnem časopisju. V *Uvod v novinarske študije*, ur. Melita Poler Kovačič in Karmen Erjavec, 32-74. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- --- 2007. *Televizijsko novinarstvo: hibridizacija žanrov in stilov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Lippmann, Walter. 1999. *Javno mnenje*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Lovšin, Peter, Blaž Mazi in Ali Žerdin. 2010. »Specifični rezultat populistične retorike«. *Dnevnik*, 2 (21. maj).
- Lukšič, Igor. 1991. *Demokracija v pluralni družbi: preverjanje veljavnosti konsociativne teorije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- --- 1994. *Liberalizem vs. korporativizem*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- --- 1998. Sindikati in neokorporativizem v luči evropeizacije. V *Evropeizacija slovenske politike*, ur. Drago Zajc, 195-203. Ljubljana: Slovensko politološko društvo.

- --- 2001. *Politični sistem Republike Slovenije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- --- 2006. *Politična kultura*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- --- in Andrej Kurnik. 2000. *Hegemonija in oblast: Gramsci in Foucault*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Luthar, Breda. 1997. Exploring Moral Fundamentalism in Tabloid Journalism. *Javnost* 4 (1): 49-64.
- --- 1998. *Poetika in politika tabloidne kulture*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- --- in Dejan Jontes. 2008. Epistemologija časopisne kronike: študija primera. V *Jezikovna prepletanja*, ur. Monika Kalin Golob, Nataša Logar in Anton Grizold, 97-112. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Macdonald, Myra. 1998. Personalisation in Current Affairs Journalism. *Javnost* 5 (3): 109-126.
- Macdonell, Diane. 1986. *Theories of Discourse: An Introduction*. Oxford, New York: Basil Blackwell.
- Merrill, John C. 1997. *Journalism Ethics: Philosophical Foundations for News Media*. Boston, New York: Bedford/St. Martin's.
- Miheljak, Vlado. 2002. Mladi kot subjekt in objekt politike. V *Mladina 2000: Slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje*, ur. Vlado Miheljak, 105-165. Maribor: Aristej.
- Milosavljevič, Marko. 2003. *Novinarska zgodba*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- *Münchenska deklaracija*. 1871. V *Predpisi o novinarjih in medijih*, 267-269. Ljubljana: ČZ Uradni list RS, 1995.
- Negri, Antonio. 2006. *Insurgencies: Constituent Power and the Modern State*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Offe, Claus. 1987. *Nova družbena gibanja: izziv mejam institucionalne politike*. Ljubljana: Delavska enotnost.
- Parlament Študentske organizacije Slovenije in Svet študentskih organizacij lokalnih skupnosti. 2002. *Študentska ustava*. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2002105&stevilka=5245> (24. avgust 2010).

- Pateman, Carole. 2000. *Participation and Democratic Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Peters, John Durham. 1999. Public Journalism and Democratic Theory. V *The Idea of Public Journalism*, ur. Theodore Lewis Glasser, 99-117. New York, London: The Guilford Press.
- Pirc, Vanja. 2010. Generacija 0. *Mladina*, 18-21 (28. maj).
- Polanič, Matjaž. 2010. Posledice zakona o malem delu bodo udarile po žepu vsakega tretjega študenta. *Dnevnik*, 4 (18. maj).
- Poler Kovačič, Melita. 2004. *Novinarska (iz)virnost: novinarji in njihovi viri v sodobni slovenski družbi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- --- in Monika Kalin Golob, ur. 2004. *Poti slovenskega novinarstva – danes in jutri*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- *Resolucija Sveta Evrope št. 1003 o novinarski etiki*. 1993. V *Predpisi o novinarjih in medijih*, 245-252. Ljubljana: ČZ Uradni list RS, 1995.
- Splichal, Slavko. 1984. *Mlini na eter*. Ljubljana: Partizanska knjiga.
- --- 1997. *Javno mnenje: teoretski razvoj in spori v 20. stoletju*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Starič, Tanja. 2010. Od malega dela do velikih izgrediv. *Delo*, 1 (20. maj).
- Škerlep, Andrej. 2001. Retorične razsežnosti institucionalnega diskurza. *Teorija in praksa* 38 (4): 543-559.
- Škrinjar, Klara. 2010. Demonstracije ušle izpod nadzora. *Delo*, 3 (20. maj).
- Štefančič Jr., Marcel. 2010. Socialni neonacizem. *Mladina*, 22-24 (28. maj).
- Šušteršič, Janez. 2010. Lahko se zgodi nova Roška. *Jana*, 29-31 (15. december).
- Tomšič, Matevž. 2002. *Politična stabilnost v novih demokracijah*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Toš, Niko. 1999. Zaupanje Slovencev v demokratični sistem. V *Zaupanje v vlado*, ur. Niko Toš, 217-315. Ljubljana: Liberalna akademija in Znanstvena knjižnica FDV.
- Tönnies, Ferdinand. 1998. *Kritika javnega mnenja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- --- 1999. *Skupnost in družba*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Ule, Mirjana. 1988. *Mladina in ideologija*. Ljubljana: Delavska enotnost.

- --- 1999. Stoletje mladine: spremna študija. V *Mladina in zgodovina: tradicije in spremembe v evropskih starostnih odnosih od 1770 do danes*, ur. John R. Gillis, 237-295. Šentilj: Aristej.
- --- 2004. *Socialna psihologija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- --- in Vlado Mihelj. 1995. *Pri(e)hodnost mladine*. Ljubljana: DZS: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino.
- --- in ostali. 1996. *Predah za študentsko mladino*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino.
- Valenčič, Erik. 2010a. Izgubljena kredibilnost. *Mladina*, 28-30 (21. maj).
- --- 2010b. Čas za spremembe od spodaj navzgor. *Mladina*, 26-27 (28. maj).
- Vreg, France. 2000. *Politično komuniciranje in prepričevanje: komunikacijska strategija, diskurzi, prepričevalni modeli, propaganda, politični marketing, volilna kampanja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Zajc, Drago, ur. 1998. *Evropeizacija slovenske politike: zbornik referatov*. Ljubljana: Slovensko politološko društvo.
- *Zakon o skupnosti študentov (ZSkus)*. Ur. l. RS 38/1994. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199438&stevilka=1524> (24. avgust 2010).